

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE:

**Mezinárodní pracovní migrace do Irska, Německa a
České republiky**

International Labour Migration into Ireland, Germany
and the Czech Republic

Vypracovala: Anna Holičová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Richard Růžička CSc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Datum: 23.7. 2008

Podpis:

*Na tomto místě bych chtěla ze srdce poděkovat
panu PhDr. Richardu Růžičkovi CSc.
za jeho vstřícný přístup,
pečlivé čtení mé práce
a za cenné připomínky v průběhu jejího vytváření.*

*Mé poděkování patří též Dáše Holičové a Patricku Guhlichovi
za velkou pomoc a podporu.*

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá problematikou mezinárodní pracovní migrace. Na základě sociologických migračních teorií a konceptů se pokouší vysvětlit anebo poukázat na určité trendy, které jsou typické pro soudobou migraci, a ilustrovat je na imigraci do třech vybraných zemí - Irsku, Německa a České republiky. Práce věnuje pozornost teoriím operujícím jak na makro, tak i na mikro (mezo) úrovni. První z nich je zastoupena klasickými migračními teoriemi či teorií světového systému a konceptem globálních měst, který z ní vzešel, druhou pak reprezentuje například teorie sociálních sítí a sociálního kapitálu. Práce rovněž přibližuje nově se vyvíjející směr v rámci migračních studií, tzv. transnacionální migraci, a dále nastiňuje aspekty ekonomické sociologie vztahující se k této problematice. Tato práce se dále zabývá problematikou soužití imigrantů a společnosti přijímající země, představuje sociologické koncepty integrace a inkorporace a zkoumá i roli národní identity a jejího vnímání majoritní společností, stejně tak jako jejich přístup k imigrantům. K tomu slouží především data z výzkumu ISSP 2003 - Národní identita II. Výzkum ISSP 2003 rovněž poskytuje materiál ke zkoumání možného dvojího vnímání národnosti a občanství za pomoci explorační faktorové analýzy, a to jednak na základě etnicko-nacionálního, a jednak na základě spíše politického. Teoretická a empirická východiska jsou promítnuta v jednotlivých kapitolách věnovaných Irsku, Německu a České republice. Cílem práce je nejen zhodnocení hlavních migračních trendů v jednotlivých zemích a přístupů k národní identitě a imigrantům samotným, ale usiluje i o nalezení shodných linií a témat, jež procházejí všemi třemi státy a jejich společnostmi.

ABSTRACT

This study focuses on international labour migration. On the basis of sociological migration theories and concepts it aims to show and explain or identify trends typical for contemporary migration and present them on the migration processes in three selected countries- Ireland, Germany and the Czech Republic. The study refers to migration theories operating both on macro and micro (or mezzo) levels. Former is represented by classical migration theories or by the world-system approach and by the concept of global cities which is based on them. The latter is represented by the theories of social networks and social capital. The study also pinpoints to transnational migration, which represents a new trend and approach within migration studies. Furthermore it also takes into consideration some aspects of economic sociology and its analysis of migration. Moreover, this study challenges questions of co-existence of immigrants and “hosting societies”, and introduces forms of integration and incorporation. It is also targeting on the role of national identity as well as perception of immigrants by the majority of the “hosting populations”. The analyses is based on the “National Identity II” ISSP, 2003 empiric research. In this area the study focuses on potentially “double character” of nationality and citizenship by using the exploration factor analyses in which ethno-national and politic approaches are being considered. Both theoretic and empiric resources are reflected in the particular chapters dedicated to Ireland, Germany and the Czech Republic. This study aims not only at introduction of each of these countries with its migration scene and to capture the perception of the respective public to the problem of immigration, but also strives to find joint topics which can be identified in all three mentioned countries and in their societies.

Obsah

ÚVOD	8
1. DĚJINNÝ A SOCIÁLNĚ-POLITICKÝ KONTEXT PRACOVNÍ MIGRACE	12
1.1. POČÁTKY EVROPSKÉ KOLONIZACE	12
1.2. VRCHOL KOLONIÁLNÍCH VELMOCÍ A EMIGRACE EVROPSKÉHO OBYVATELSTVA	14
1.3. EVROPSKÁ MIGRACE PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	16
1.4. SOUDOBÁ PRACOVNÍ IMIGRACE	20
2. TEORIE MIGRACE	26
2.1. OD KLASICKÝCH MIGRAČNÍCH TEORIÍ K SVĚTOVÉ SYSTÉMOVÉ TEORII	26
2.2. KONCEPT SOCIÁLNÍCH SÍTÍ, SOCIÁLNÍHO KAPITÁLU A KUMULATIVNÍCH PŘÍČIN	30
2.3. EKONOMICKÁ SOCIOLOGIE A IMIGRACE	33
2.4. TRANSNACIONÁLNÍ MIGRACE	35
2.5. ZPŮSOBY INTEGRACE A INKORPORACE	38
3. STŘETÁVÁNÍ SE...ANEB DISKUSE O IMIGRACI A ROLI NÁRODNÍ IDENTITY	42
3.1. IMIGRACE A OBČANSTVÍ	43
3.2. IDENTITA, NÁRODNÍ IDENTITA A NACIONALISMUS	44
3.3. PŘÍSPĚVEK TEORIE KONFLIKTU K OTÁZCE MIGRACE A INTEGRACE	48
3.4. POZNÁMKA K MULTIKULTURALISMU	50
4. IRSKO – ZE ZEMĚ EMIGRACE ZEMÍ IMIGRACE	53
4.1. IRSKÁ EMIGRACE	53
4.2. PROBUZENÍ KELTSKÉHO TYGRA	56
4.3. IMIGRACE DO IRSKA	57
4.4. IMIGRACE A IRSKÝ PRACOVNÍ TRH	60
4.5. PROMĚNY IRSKÉ NÁRODNÍ IDENTITY?	64
5. IMIGRACE DO NĚMECKA – ANEB OD GASTARBEITRŮ K SAMOSTATNÝM PODNIKATELŮM A ZAMĚSTNAVATELŮM	70
5.1. JE NĚMECKO IMIGRANTSKOU ZEMÍ?	70
5.2. TURECKÁ IMIGRACE DO NĚMECKA A JEJÍ PROMĚNY	73
5.3. POZNÁMKA K VNÍMÁNÍ NĚMECKÉ NÁRODNOSTI A OBČANSTVÍ	76
5.4. DISKUSE O MOŽNOSTECH INTEGRACE	77
6. ČESKÁ REPUBLIKA – KULTURNĚ HOMOGENNÍ ZEMĚ?	81
6.1. HLAVNÍ MIGRAČNÍ SKUPINY SMĚŘUJÍCÍ DO ČESKÉ REPUBLIKY OD DEVADESÁTÝCH LET	83
6.2. POZNÁMKA K ČESKÉ NÁRODNÍ IDENTITĚ	89
6.3. ČEŠI A PŘÍSTUP K IMIGRANTŮM	91
ZÁVĚREM: IMIGRACE DO IRSKA, NĚMECKA A ČESKÉ REPUBLIKY	95
PŘÍLOHY	
POUŽITÁ LITERATURA	

Obsah příloh

PŘÍLOHA A (IRSKO)	III
EXPLORAČNÍ FAKTOROVÁ ANALÝZA – OBRAZ NÁRODNOSTI A OBČANSTVÍ V IRSKU	III
1. Výzkumný záměr	III
2. Data	III
3. Hypotéza	IV
4. Položky zahrnuté do analýzy	IV
5. Výstupy explorační faktorové analýzy	V
6. Závěry z výstupů explorační faktorové analýzy	VII
PŘÍLOHA B (NĚMECKO)	VIII
EXPLORAČNÍ FAKTOROVÁ ANALÝZA – OBRAZ NÁRODNOSTI A OBČANSTVÍ V NĚMECKU	VIII
1. Výzkumný záměr	VIII
2. Data	VIII
3. Hypotéza	VIII
4. Položky zahrnuté do analýzy	IX
5. Výstupy explorační faktorové analýzy	IX
6. Závěry z výstupů explorační faktorové analýzy	XI
PŘÍLOHA C (ČESKÁ REPUBLIKA)	XIII
EXPLORAČNÍ FAKTOROVÁ ANALÝZA – OBRAZ NÁRODNOSTI A OBČANSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICCE	XIII
1. Data	XIII
2. Výzkumný záměr a položky zahrnuté do analýzy	XIII
3. Výstupy explorační faktorové analýzy	XIV
4. Závěry z výstupů explorační faktorové analýzy	XV
SHRNUTÍ	XIII

Úvod

Migrace je v dnešní době jedním z nejdiskutovanějších témat na mezinárodní scéně, a to hned z hlediska několika vědních oborů, od politologie, demografie, ekonomie, sociologie, práva a dalších. Ačkoli se týkají stejného tématu, často se jejich interpretace a teorie vzájemně rozcházejí. Samotný fenomén migrace je považován za jeden z nejdůležitějších aspektů charakterizujících dnešní globalizovanou dobu. Je odhadováno, že roku 2005 migrovalo z jedné země do druhé kolem 191 milionů lidí, což představuje zhruba 3 procenta celkové světové populace. Ve stejném roce se v Evropě nacházelo více než 64 milionů imigrantů, tj. 8,8 procent celkové evropské populace (United Nations 2006), přičemž je možné se domnívat, že se tato čísla budou v budoucnu ještě zvyšovat. Migrace se rozdílným způsobem dotýká téměř každého z nás, ať už se nacházíme v roli těch, kteří opouštějí své domovy a cestují do jiných zemí, aby zlepšili životní situaci sobě a svým rodinám, získali nové zkušenosti, rozšířili vzdělání či uprchli před válečnými konflikty, anebo v roli těch, kteří se ve svých rodných zemích střetávají s nově příchozími z různých koutů světa, jež se zde hodlají krátkodobě či dlouhodobě usadit. Ti jsou, ve větší či menší míře, provázeni již existujícími sociálními, ekonomickými, politickými a kulturními vazbami, které překračují hranice národních států, a silně ovlivňují nejen životy imigrantů, způsoby a směry migrace a formy integrace, ale životy nás všech.

Tato práce je věnována mezinárodní pracovní migraci. Pokusí se vysvětlit z hlediska sociologických teorií procesy, které ji spoluutvářejí a ovlivňují, představí sociologické koncepty týkající se integrace a inkorporace imigrantů a nastíní hlavní linii ekonomické sociologie tam, kde se protíná s problematikou migrace. A co víc, zastaví se u problematiky soužití imigrantů se společností země, ve které se usazují. Tato práce bude zkoumat roli národní identity a jejích proměn, přístup většinové společnosti k imigrantům a vzájemné průniky těchto dvou fenoménů. Teoretické poznatky potom promítné na migrační procesy do Irska, které se v posledních několika letech proměnilo ze země emigrace v zemi imigrace, Německa, řadící se mezi ty evropské země, na jejichž území žije největší množství přistěhovalců, a České republiky. Tyto tři země budou také předmětem teoretického i empirického zkoumání národní identity a přístupu k imigrantům.

Jaký je sociální a politický kontext pracovní migrace a jakým způsobem ji ovlivňuje v průběhu času? Této otázce se budu věnovat v první kapitole. Jak ukazuje Rainer Münz (1995), migrace v takové míře, v jaké ji známe dnes, není fenoménem až posledních desetiletí, nýbrž provází evropské společnosti už od dob průmyslové revoluce. Proměnil se však směr, kterým se ubírá, i některé její charakteristiky. Celé devatenácté století a první polovina dvacátého století byly svědkem masové migrace z evropských zemí, především do zámořských kolonií. Právě kolonizace, jež zasáhla a proměnila kulturní, sociální a ekonomickou strukturu zemí, jichž se týkala, a razantně ovlivnila životy jejích obyvatel, připravila cestu pro budoucí migraci směřující po druhé světové válce do Evropy. Ty ze zemí, které neměly vytvořené migrační koridory ze svých bývalých kolonií, řešily rostoucí požadavek po pracovní síle, který byl vyvolán vyvíjející se ekonomikou západoevropských zemí, náborem zahraničních pracovníků na základě mezinárodních smluv. Šedesátá léta znamenala obrat v migračním saldu ze záporného znaménka na kladné, imigrace tak poprvé v Evropě ve dvacátém století převýšila emigraci (Münz 1999: 19). Migrace do Evropy probíhá stále, její charakter se však, vlivem integrace světové ekonomiky, globalizace kapitálu i práce, rychle se rozvíjející technologie v dopravě i telekomunikaci, stejně jako jinými požadavky evropského pracovního trhu, stále více upřednostňujícího vysoce vzdělanou a specializovanou pracovní sílu, značně proměňuje. Objevují se nové formy flexibilní práce, na významu nabývá transnacionální migrace, ale i rostoucí podíl migrujících žen.

Jakým způsobem je možné vysvětlit fenomén migrace a jeho proměny? A jakým způsobem se imigranti začleňují (či nezačleňují) do společnosti země, kde se usazují, a jaké jsou sociální (kulturní a politické) důsledky jejich přítomnosti? Tyto budou ústředními otázkami druhé a třetí kapitoly. Od klasických migračních teorií se dostanu k teorii světového systému, který nabízí vysvětlení určitých aspektů migrace z makro-strukturálního hlediska. Na mikro (či mezo) úrovni potom operuje teorie sociálních sítí a sociálního kapitálu, jež jsou klíčové k pochopení například tzv. řetězové migrace, ale také k pochopení vzniku etnických ekonomických enkláv a etnických nik, které jsou předmětem zkoumání ekonomické sociologie. Než se dostanu k formám integrace a inkorporace, tak jak se vyvíjely v rámci sociologického myšlení už od počátku dvacátého století, přiblížím nově se vyvíjející směr v rámci migračních studií, totiž transnacionální migraci, jež se snaží propojit makro a mikro pohled na fenomén migrace v jeden koncept a vysvětlit nové formy migrace typické pro dnešní dobu, ve které hrají čím dál větší roli sociální, politické, ekonomické a kulturní vazby, jež neomezují své působení pouze na rámec národního státu, ale napříč ním.

Dle Habermase (2001: 149), přání migrace se může dostat do konfliktu s národní identitou utvářející se v průběhu dějin, neboť migranti svojí přítomností proměňují složení obyvatelstva dané země nikoli pouze v demografickém ohledu, ale též sociálně-kulturním. Zde se objevuje otázka udělování občanství, jimž daný stát kontroluje rozšíření svého společenství, formy integrace, ale také otázky o samotné povaze národní identity. Dle Mac Éinrího (2002) a dalších, je možné národní identitu vnímat jednak z hlediska etnicko-nacionálního a jednak z hlediska politického. První chápe národ jako entitu, jež je sjednocena na základě rodové příslušnosti k danému národu a snaží se tedy reprodukovat etnickou a kulturní homogenitu, zatímco druhá jej chápe na základě vědomí sounáležitosti k společnosti respektující demokratické politické hodnoty a je schopna v sobě zahrnout jedince rozdílných etnik a kultur. Rozdíl mezi těmito dvěma hledisky je, jak vyjádřil Jenkins a Sofos (1996), rozdílem mezi „otevřeností“ a „uzavřeností“, mezi „universalismem“ a „partikularismem“. Na základě sekundární analýzy dat z šetření Národní identita II. (ISSP 2003) budu zkoumat, za použití explorační faktorové analýzy, jakým způsobem je občany států Irska, Německa a České republiky vnímána národnost a občanství. Budou mě také zajímat postoje většinového obyvatelstva k imigrantům, dostupné z téhož výzkumu.

Irsko, Německo a Česká republika jsou země, které ve větší či menší míře lákají imigranty z jiných zemí k práci či usazení se. Každá z těchto zemí si však prošla a prochází různými migračními procesy. Irsko, které se v průběhu dvacátého století řadilo mezi nejchudší země Evropy, zaznamenalo v posledních desetiletích velký ekonomický a sociální obrat. Na rozrůstající se pracovní trh a volná místa v něm odpověděla řada imigrantů, a to jak vysoce kvalifikovaných specialistů, tak těch, mířících do spodních sfér pracovní hierarchie. Právě těmto procesům, jež souvisejí s přeměnou Irska ze země charakteristické kulturní homogenitou v zemi multi-kulturní (Mac Éinrí 2001), budu věnovat největší pozornost.

Německo, další země, kterou jsem vybrala pro svoji analýzu, prošlo zcela odlišným migračním vývojem. Ačkoli patří mezi země s největším počtem imigrantů v Evropě, Německo až donedávna odmítalo přijmout, že je zemí imigrace (Cyrus a Vogel 2007: 127). Na imigranty bylo nahlíženo buď jako na „gastarbeitry“, tedy pracovníky přicházející na základě bilaterálních mezinárodních smluv, u kterých se předpokládal návrat do jejich vlastí, nebo například jako na navrátilivší se etnické Němce. Německá společnost zůstala po dlouhou dobu uzavřena, bez možnosti integrovat nově příchozí do svého nitra, což jenom posílilo utváření různě silných etnických enkláv. Na příkladu Německa se zaměřím na tureckou

komunitu, jež je svojí velikostí a odlišnou kulturní a náboženskou základnou nejvýraznější imigrační skupinou.

Česká republika je, stejně jako výše dvě jmenované země, zemí imigrace. Také zde se, především od devadesátých let, začíná usazovat tisíce lidí pocházejících z různých částí světa. Jaké jsou hlavní migrační skupiny směřující do Česka za prací, jak se proměňuje česká národní identita a jaký je postoj české veřejnosti k imigrantům? Tyto jsou ústřední otázky, na které budu hledat odpověď v šesté kapitole, věnované imigraci do České republiky.

Každá z těchto zemí prošla jiným sociálním, politickým a kulturním vývojem, přesto je možné předpokládat, že formy migrace a problémy spojené se soužitím lidí různých kultur budou nabývat určitých podobných rysů. Právě k nim obrátím svoji pozornost v závěrečné kapitole.

Tato práce si neklade za cíl popsat všechny aspekty migrace, což ani není, vzhledem k její omezené kapacitě, možné. Pokusí se však vypíchnout hlavní trendy, které vystihují jak jmenované země, tak mezinárodní situaci, a osvětlit je na základě představených sociologických teorií. Je zřejmé, že migrace bude čím dál více zasahovat naše životy. Cílem této práce je přispět k jejímu porozumění.

1. Dějinný a sociálně-politický kontext pracovní migrace

Neexistuje snad žádný stát či národ, který by nebyl ovlivněn v některých obdobích svých dějin migrací. Ta nevzniká samovolně, nýbrž na pozadí sociálních, ekonomických, politických či klimatických procesů. Stejně jako se ony mění v čase, mění se i povaha migrace, její formy a směry. V této kapitole mi nepůjde o popsání migračních procesů a jejich proměn od ranných dob do současnosti, ale o zachycení kontextu, který stál na pozadí migračních procesů charakteristických pro dnešní dobu. Zaměřím se především na pracovní migraci.

Migrace obyvatelstva nabývá celé řady rozličných forem, přičemž jejich schematizace se liší autor od autora. Nabízí se dělení na dobrovolnou, do které spadá pracovní migrace, studijní a pracovní pobyty, a nucenou, způsobenou například přírodními katastrofami, chudobou, pocitů úzkosti, či příčinami vytvořenými člověkem, například porušováním lidských práv či občanskými válkami (Demuth 2000: 38; cit. podle Janků 2006: 16). Ačkoli dle tohoto dělení pracovní migrace spadá do kategorie „dobrovolné“, jak ukáži v následující kapitole, v historii i v současnosti se objevuje vedle této formy též nucená pracovní migrace, která je zastoupena například obchodem s lidmi, nucenou prostitucí či otrokářstvím. Migrace za prací může probíhat jak v rámci země či jejích částí, tak do jiných zemí a kontinentů. Právě této druhé formě bude věnována následující kapitola, přičemž důraz bude kladen na vývoj v Evropě, i když zmíním i dění v jiných částech světa.

Ačkoli migrace za prací probíhala už ve starověku, například s pohyby starověkých Římanů, Vandalů, Mongolů či Turků, které doprovázela při jejich taženích pracovní síla, jež se často v nových zemích trvale usazovala a přinášela nové vlivy do kultur, se kterými se střetávala (Stalker 1994: 9), zaměřím se až na historii od doby kolonialismu a s ním spojený obchod s otroky a pracovníky na dlužní smlouvu (indentured servants), neboť oba prvky jednoznačně přispěly ke změně demografické podoby světa a stojí za některými problémy dnešní migrační scény.

1.1. Počátky evropské kolonizace

Zámořské objevy v 15. století otevřely Evropanům cestu do jiných koutů světa – do Afriky, Asie a Ameriky. Evropské země tak vysílaly do zámoří řadu lodí, které záhy začaly zpět na kontinent dovážet nejen nové zprávy ohledně vegetace a rozličných kultur, ale též nové potraviny a nerostné suroviny. Na novou pevninu vstupovali Evropané jako dobyvatelé,

kteří si, za posvěcení křesťanství, kladli nárok jak na bohatství země, tak na dominanci nad domorodými národy, jež bylo, dle jejich názoru, třeba přivést na víru vyšší civilizace. Do konce 16. století se ze Španělska do jižní a střední Ameriky přestěhovalo asi čtvrt milionu osob hledajících jednak bohatství a jednak únik z bídy ve své rodné zemi (Čornej et al.1999: 318). Portugalsko, druhá velmoc 16. století, podnikalo výpravy do Asie a Afriky, kde se budovaly velké obchodní stanice. V Americe se Portugalci usídlovali, po dohodách se Španělskem o rozdělení zámořského světa, na území dnešní Brazílie (Čornej et al.1999: 318).

Expanze do zámoří otevírala Evropě nové, především obchodní možnosti. Lodní doprava umožňovala daleko rychlejší přesun zboží a podstatně rozšiřovala klientelu. Zámořský obchod byl z počátku v rukách Španělů a Portugalců, brzy se však rozšířil i do dalších evropských zemí, především Anglie, Nizozemska a Francie.

V Evropě mezitím nabývala na významu města, která kumulovala kapitál, a stále více lidí se stěhovalo do jejich center či jejich blízkosti. Neboť místní zemědělství nestačilo všechny uživit, přesunula se tíha zásobování měst potravinami zčásti na zámořský obchod. Záhy začalo z Ameriky do Evropy proudit zlato, drahokamy a tabák, z Asie drahý porcelán, bavlna či koření a z Afriky vzácná slonovina a nerostné bohatství. V 17. století počalo postupné osídlování zámoří jinými zeměmi. Francie směřovala na území dnešní Kanady, Holanďané ovládli Indonésii a Rusové Sibiř (Bělina et al. 1999: 61-62).

V této době se také stal velmi významným obchod s otroky, kteří byli vyváženi z Afriky především do oblasti Střední Ameriky, kde byli na trzích za relativně nízké obnosy prodáváni místním farmářům.¹ Během 15. až 19. století bylo přibližně 15 milionů Afričanů zajatých a odvezených do jiných částí světa, kde měli vykonávat otrocké práce.² Otroci neměli téměř žádná práva, byli v naprosté většině odkázáni na vůli svého vlastníka. Roku 1808 byl zakázán dovoz otroků na americký kontinent, avšak obchod s otroky i samotné otroctví zůstalo uvnitř státu legální až do roku 1865 (Foner 2007). Obchod s otroky byl jednou z největších masových migrací za prací v lidských dějinách.

Vedle otrocké pracovní migrace je záhodno se zmínit ještě o jedné formě pracovní migrace, totiž o práci na dlužní smlouvu (indentured labour). Má mnoho tváří, nicméně některé z nich jsou velmi podobné otrokářství. Často se také těmto pracovníkům říkalo „bílí

---

¹Obchodu otroků v 18. století nejvíce vévodili Angličané s 41% podílem exportu, v doprovodu Portugalců (29%), Francouzů (19%) a Holanďanů (9%) (Potts 1988: 3, cit. podle Stalker 1994: 10).

² Odhaduje se, že kolem 13 procent zajatých Afričanů se nikdy nedostalo do zemí svého určení, nýbrž zemřelo v hrozných podmínkách ať už při zajímání, držení v otrockých tržištích rozmístěných na africkém pobřeží, či při jejich převozu. Ti z nich, kteří přežili, byli vyloveni v Brazílii, Karibiku nebo v Severní Americe (Stalker 1994: 9).

otroci“ (Ruchames 1967; cit. podle Murphy 2005), neboť jejich status byl velmi podobný statusu otroků či odsouzenců posílaných především z Anglie do Severní Ameriky k nuceným pracím.³

Pojem pracovník na dlužní smlouvu (indentured servant) vznikl z kontextu systému financování imigrace do Severní Ameriky v době kolonializace. Evropané, kteří si nemohli dovolit cestu do Ameriky a viděli emigraci jako řešení problému chudoby, či pod vidinou lepších životních šancí, se prodali buď obchodníkům nebo mořeplavcům výměnou za zajištění cesty do kolonií (Smith, A.E. 1998; cit. podle Murphy 2005). Emigrant tak podepsal smlouvu, ve které se uvázal k práci na dobu určitou, většinou smluvenou na čtyři nebo pět let. Smlouva mohla být podepsána dobrovolně, často k ní byl však jedinec donucen pod tlakem (Bigham 1979: 31). Původ a destinace těchto emigrantů se různí, řada z nich ale pocházela z Anglie, Německa, Irska, Skotska či Walesu. Po dobu jejich pracovní smlouvy byli plně ve službách svého pána, který se jim zavázal zajistit ubytování a diety, a po vypršení smlouvy status svobodného občana (Bigham 1979: 32).

Množství takto najaté pracovní síly pocházelo také z Číny a z Indie a proudilo do britských kolonií v Severní Americe, Asii a Africe, ale také do francouzských, německých a holandských držav.⁴ Ačkoli nejsou známy přesné statistiky, odhaduje se, že takto najatých pracovníků mohlo být až kolem 37 milionů (Potts 1988:71, cit. podle Stalker 1994: 11).

1.2. Vrchol koloniálních velmocí a emigrace evropského obyvatelstva

Konec 18. a počátek 19. století byl ve znamení vlny dekolonializace, kdy si podstatná část amerických kolonií vybojovala nezávislost nad svými kolonizátory. Zatímco Španělsko a Portugalsko byly vyčerpány bojem o kolonie, Anglie, Francie, Nizozemí, Německá říše a Itálie obrátily svou pozornost směrem k Africe, Indii a jihovýchodní Asii. Velký hospodářský

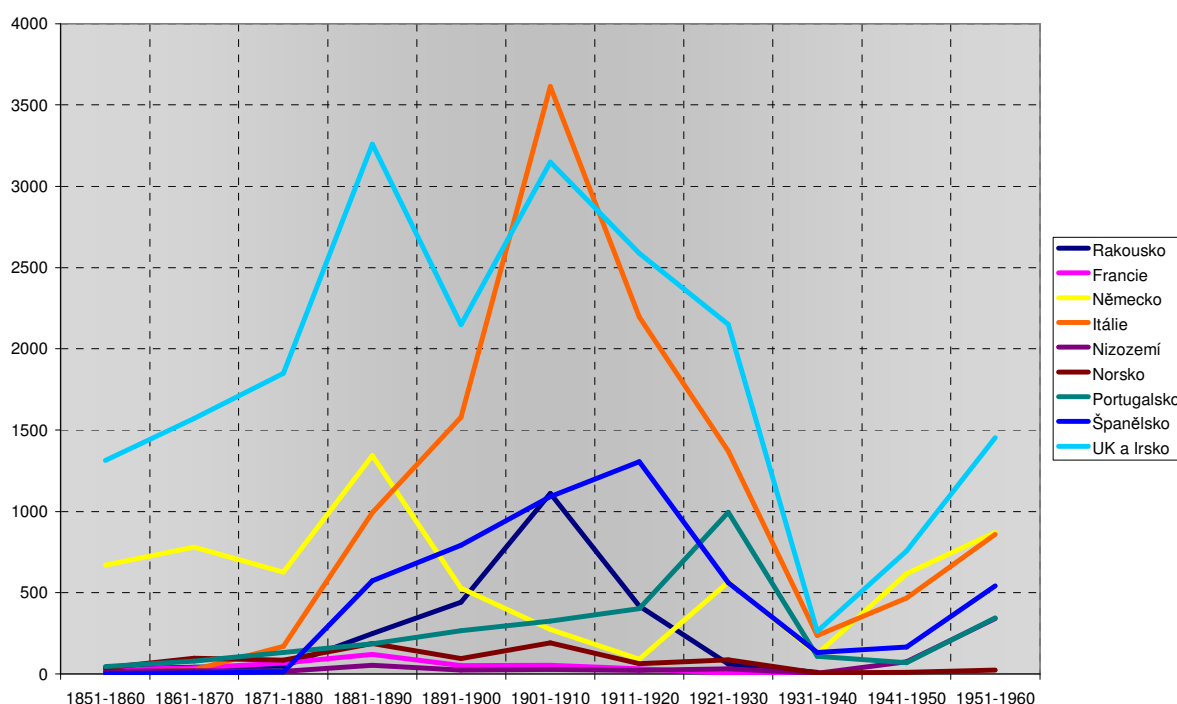
---

³ Ačkoli před rokem 1717 neexistoval v Anglii exil, od tohoto roku si mohli trestanci vybrat, zda být odsouzeni k smrti (což nebyl v té době nějak neobvyklý trest i co se týče mírně či středně závažných činů) nebo opustit zemi. Většina z nich tedy mohla být legálně převezena do Ameriky či oblasti Karibiku, kde museli sloužit na „dlužní smlouvu“ většinou po dobu ne méně než sedmi let. Během této doby bylo kolem 30 000 odsouzenců přepraveno do britských kolonií (což je jenom zlomek z celkového počtu takto najatých pracovníků, kteří více méně odjížděli dobrovolně) (Bigham 1979: 31).

⁴ Největší množství pracovníků na dlužní smlouvu pocházelo z Číny. Jenom v Borneu, kde těžili pod dohledem čínských businessmanů zlato, jich bylo kolem 30 000. Verbování v mnoha případech probíhalo formou únosu. Číňané se také dostávali do Ameriky, roku 1862 jich pracovalo, většinou v zlatokopeckých dolech, kolem 48 000. Z Indie, od doby oficiálního zakončení obchodu s otroky, bylo ze země odvezeno na jiná pracoviště, především na Mauritius, Karibské ostrovy, do Afriky nebo do dalších asijských kolonií, kolem 30 milionů osob. Dalšími významnými zdroji pracovní síly byla Oceánie či Japonsko, dopující plantáže a farmy různých kolonií (Stalker 1994:11-12).

potenciál evropských mocností, přebytek kapitálu a nasycené domácí trhy, ale i nedostatečné množství materiálu pro rozvíjející se průmysl, pobízely k dalšímu získávání koloniálních držav. Zlepšila se zdravotní péče, což vedlo k růstu evropské populace, jež navíc nenacházela často své místo na místním pracovním trhu. Tato situace, vyvolaná změnami v zemědělství a rozvojem průmyslu, hnala spoustu lidí k emigraci (Bělina 1999: 153-154). Mezi léty 1846 a 1890 opustilo kolem 17 milionů lidí Evropu, z toho asi 8 milionů odešlo z Britských ostrovů, přičemž důvodem byla jak velká nezaměstnanost vyvolaná raným přechodem k industrialismu, tak hladomor v Irsku v polovině 19. století. Dalších 3,5 milionů emigrovalo z Německa vlivem velké chudoby a neúrody. Další vlna emigrace následovala od roku 1891 až 1920, kdy kolem 27 milionů emigrantů, převážně z jižní a východní Evropy, opustilo své země. Až první světová válka zastavila tuto masovou vlnu emigrace, která sice ještě pokračovala prakticky až do druhé světové války, ale kvůli imigračním zákonům a hospodářské krizi v 30. letech 20. století v omezené míře (Stalker 1994)⁵. Vlnu emigrace v jednotlivých zemích ilustruje graf 1.1.

GRAF 1.1.: EMIGRACE Z VYBRANÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍ OD ROKU 1851 DO ROKU 1960 PO DEKÁDÁCH (V TISÍCÍCH)

Zdroj dat: Mitchell 1992

⁵Do roku 1939 opustilo Evropu celkem 59 milionů emigrantů, přitom jejich destinace a počty se různily národností od národností. Nejvíce emigrantů pohltila Amerika (38 milionů), Kanada (7 milionů), Argentina (7 milionů), Brazílie (4,6 milionů), a Austrálie, Nový Zéland a Jižní Afrika (2,5 milionů). Téměř každá země měla své preferované destinace - Britové a Irové směřovali nejvíce do Kanady, Austrálie, na Nový Zéland a Jižní Afriky, Španělé do Argentiny a Portugalci do Brazílie (Stalker 1994: 13).

Během let 1815 až 1930 proběhly také migrační vlny na území Evropy. Velké množství obyvatel se přesunulo do ranně industriálních měst a hledalo si práci především v průmyslu. Početné skupiny Poláků a Ukrajinců našly práci v uhelném, železářském a ocelářském průmyslu v oblasti Lorraine ve Francii, v Německu (v oblastech Horního Slezska a Porúří), ale také ve středním hrabství Anglie (Münz 1995). Průmyslová města pojímala do svého nitra množství pracovníků z Čech, Haliče či pruské části Polska a rozsáhlé italské skupiny se usazovaly ve Francii, Rakousku a ve Švýcarsku, zatímco irské komunity mířily za obživou do Anglie. Jihovýchodní Židé opouštěli kvůli antisemitismu své země a usazovali se v rostoucích metropolích – Vídni, Praze, Berlíně či Varšavě, kde zakládali nábožensko-etnické komunity (Münz 1995).

Po první světové válce dostala Evropa novou podobu. Národní a politická hnutí dala vzniknout novým národním státům, v jejichž nitru se tak utvořila spousta minoritních etnik, z nichž mnohé se musely asimilovat do většinového proudu, a ty, které odmítaly, byly často vystaveny tlaku, což mnohdy vedlo k další migraci (viz. Gellner 1993; Calhoun 1997; Bauman 1998). Národní cítění v této době sílilo a národní státy se obrnily hranicemi. Svět poznal první imigrační zákony, jež stanovovaly přesné kvóty dle etnického příslušenství, sociálního a ekonomického statusu případných přistěhovalců do země.⁶

1.3. Evropská migrace po druhé světové válce

Druhá světová válka opět zamíchala s obyvatelstvem. Totální nasazení v Německé říši⁷, nucená emigrace, deportace a vyvražďování mělo za následek změny v demografickém i etnickém složení obyvatelstva. Přesuny a etnické čistky jako výsledek války, kdy kolem 10,5 milionů etnických Němců bylo vyhnáno ze zemí východní Evropy do Německa, italské menšiny vyhoštěny z Dalmácie a Istrie nebo na 100 tisíce Čechů a Slováků přesunuvších se do Sudet a na jižní Moravu do prázdných vesnic po německé menšině, dále migrace spojená

---

⁶ Příkladem mohou být americký „Emergency Quota Act“ z roku 1921 a „Immigration Act of 1924“, které znamenaly tvrdé restriktce ve výběru potencionálních imigrantů do země. Byly uzákoněny kvóty dle cenzu z roku 1890, podle kterých pouze omezený počet osob určitého národa (2%) může vstoupit a usadit v zemi. Tento zákon byl zaměřen především proti imigrantům z východní a jižní Evropy, kteří začali do Ameriky ve větším množství proudit až kolem přelomu století a jejichž přítomnost se ozývala záporně ve veřejném mínění. Imigrace tak byla snížena o 20% než byl průměr před první světovou válkou a poměr příchozích ze západní Evropy vůči ostatním se rapidně zvýšil. Podobné imigrační zákony byly postupně uplatňovány i dalšími zeměmi.

⁷ Roku 1944 pracovalo v německé ekonomice na 7,5 milionů totálně nasazených cizinců, z toho necelé dva miliony tvořili váleční zajatci (Bělina 1999: 237-238).

s dekolonizací, kdy jako její následek se vrátilo do svých původních vlastí velké množství kolonistů, vojska a státních úředníků, to vše mělo vliv na nové rozmístění obyvatelstva.

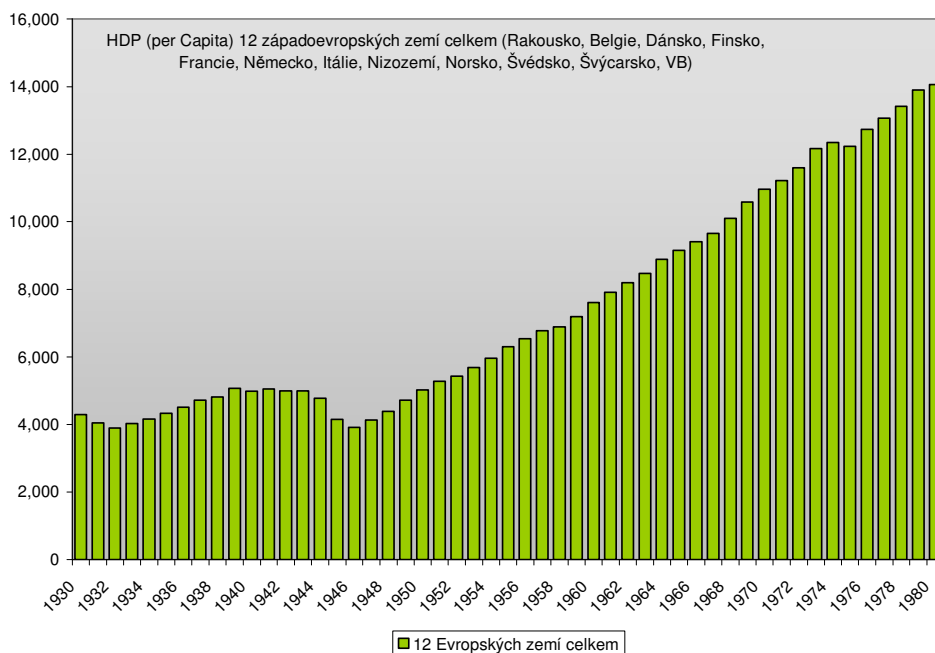
Po druhé světové válce také došlo k velkým přesunům z bývalých evropských kolonií, kdy se původní obyvatelstvo z těchto zemí vlivem špatným životním podmínkám ve třetím světě na jedné straně a stále větší poptávce po pracovní síle na straně druhé začalo přesouvat do Evropy, převážně, díky kulturní a jazykové znalosti, ale také za přičinění rozhodnutí mnohých evropských států v rané době o udělení občanství obyvatelům svých bývalých kolonií, do zemí svých bývalých kolonizátorů.⁸ Tento typ imigrace hrál podstatnou roli v přeměně velkých západoevropských měst na multikulturní metropole. Vytvořila se síť mezi imigranty a jejich původní zemí, která měla za následek neustálý řetězec přílivu nových imigrantů.

Po druhé světové válce se země vzpamatovávaly z válečných ztrát jak po stránce ekonomické, tak demografické. Ke konci padesátých let se však situace změnila. Ekonomika začala prosperovat, mezi léty 1950 a 1973 hrubý domácí produkt v západních zemích stoupl každý rok téměř o pět procent. S růstem ekonomiky se též přihlásila potřeba zaplnit mezery na vyvíjejícím se pracovním trhu (viz.graf 1.2.).

---

⁸ Vznikly tak kanály, které spojovaly bývalé kolonie s koloniální mocí. Imigranti z Indie, Bangladéše či Pakistánu tak tradičně putovali do Anglie, Arabové z Maroka, Alžírsko a Tunisko, stejně jako černoši ze západní Afriky do Francie a Indonézci se ubírali převážně do Nizozemí.

**GRAF 1.2.: HDP (PER CAPITA) VYBRANÝCH ZÁPADOEVROPSKÝCH ZEMÍ
OD ROKU 1930 DO 1980 (Million International Geary-Gham)**

Zdroj dat: Maddison, A.: Historical Statistics

Zpočátku byl tento požadavek po pracovní síle vyslyšen ze strany středomořských států jako je Itálie, Španělsko, Portugalsko, Řecko, Maroko, Alžírsko a Tunisko. Většina pracovních náborů byla uskutečňována na základě bilaterálních smluv mezi vysílajícími a přijímajícími zeměmi (Münz 1995). Každá ze zemí, importujících pracovní sílu, následovala jiné strategie a modely. Zatímco Německo se v 60. letech stalo jednou z hlavních destinací italských, později jugoslávských a tureckých pracovníků, Francie čerpala síly především z oblasti severní Afriky. Ačkoli vládní politika počítala s tím, že se najatí pracovníci vrátí zpět, až je nebude potřeba, ukázalo se, že místo návratu začínají přicházet jejich rodiny do Francie. Tato důležitá změna z pracovní na rodinnou migraci v průběhu 70. let se stala zásadní jak z hlediska politiky imigrace, tak z pozice jejího vnímání většinovou společností. Začalo se tedy o imigrantech uvažovat nikoli jako o pouhých ekonomických komoditách, ale též jako o případných budoucích občanech země (Toro-Morn a Alicea 2000: 72)

Anglie zaujala vůči imigrantům rozdílnou politiku a imigranty ze zemí svých kolonií uznávala jako permanentní přistěhovalce. Už v padesátých letech přicházeli imigranti z karibské oblasti a v polovině šedesátých let je doplnili příchozí z indického subkontinentu, kteří představovali především nekvalifikovanou sílu doplňující mezery na pracovním trhu.

V roce 1962 se však, s vydáním imigračního aktu, zpřísnila politika imigrace, zakazující volný vstup z jiných částí království na území Británie (Triandafyllidou a Gropas 2007: 2).

Zázračný ekonomický boom západoevropských zemí skončil roku 1973 s první naftovou krizí. Poptávka po nekvalifikované pracovní síle v manufaktuře, jako výsledek automatizace výroby, poklesla a vlády začaly uplatňovat striktnější imigrační regulování a kontroly, čímž se docílilo poklesu počtu imigrantů, kterým nebylo ve většině případů prodlouženo pracovní povolení a povolení k pobytu. Ačkoli imigrační restriktce znamenaly omezení počtu připuštěných potenciálních pracovníků do země, za těmi, co v zemi zůstali, začaly často přicházet jejich rodiny. Tento proces, označovaný termínem rodinná reunifikace, měl za následek nové demografické složení migračního obyvatelstva, do té doby zastoupené převážně pracujícími muži (Münz 1995).

Existující neformální etnické sítě podpořily vlny ilegální imigrace, jež se dostávala do země na turistická víza, jako studenti či dělníci na omezenou dobu pobytu.⁹ Tato nelegální migrace nacházela a stále nachází své uplatnění jako nekvalifikovaná pracovní síla a ve službách.

Pohyb obyvatelstva byl ve střední a východní Evropě od druhé světové války do roku 1989 kvůli mnohým zásahům ze strany komunistického režimu silně omezen. Pracovní migrace byla značně snížena a pokud k ní docházelo, tak pod záštitou centrálního plánu a kontroly. Docházelo k určité výměně pracovníků mezi státy Varšavské smlouvy nebo imigrace z jiných socialistických států, například je příjezd Vietnamců do České republiky či Kubánců do východního Německa. Navzdory tvrdé kontrole se však emigrace z komunistických zemí do západní Evropy a severní Ameriky nikdy úplně nezastavila.

Vedle zemí, čerpajících pracovní sílu z bývalých koloniálních držav (například Francie, Velká Británie, Nizozemí) a zemí charakteristických nabíráním tzv. „gastarbeiterů“ (Německo, Belgie, Rakousko, Lucembursko či Švédsko), se v osmdesátých letech objevují další země absorbující imigraci (někdy označované jako *nové imigrační země*). Mezi ně patří Řecko, Itálie, Španělsko, Portugalsko, Finsko a Irsko (EUMC 2003: 11).¹⁰

Jak ukazuje migrační saldo v tabulce 1.1., až do šedesátých let emigrace z evropských zemí převyšovala nad imigrací, poté se však směr migrace obrátil. Po celou dobu byl dopad

---

⁹ Počet ilegálních imigrantů se nedá přesně určit, dle odhadů ILO vstoupilo v roce 1991 na půdu západní Evropy kolem 2,6 milionů ilegálních imigrantů, což odpovídá 14% z celkové populace cizinců. Mezi nejvíce zasaženými státy bylo Německo (650 tisíc) a Itálie (600 tisíc) (Baldwin-Edwards a Schain 1994: 4-5).

¹⁰ Jedná se spíše o zjednodušené třídění, v některých zemích se, vlivem času a nových změn, hranice mezi nimi stírají (EUMC 2003: 11).

čisté migrace na evropské obyvatelstvo spíše nízký, i když jeho demografická významnost stoupá (Münz 1999: 19).

TABULKA 1.1.: MIGRAČNÍ SALDA EVROPSKÝCH ČÁSTÍ 1950-1996 (V MILIONECH)						
	1950- 1959	1960- 1969	1970- 1979	1980- 1989	1990- 1996	1950- 1996
STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPA	-4.0	-1.9	-1.1	-2.3	-2.5	-11.7
SSSR/SNS	0.0	0.1	-0.4	-0.4	-2.1	-2.8
JIŽNÍ EVROPA	-2.9	-3.1	0.6	1.6	1.3	-2.5
ZÁPADNÍ EVROPA	4.2	5.2	2.7	2.7	5.9	20.7
EVROPA CELKEM	-2.7	0.2	1.9	1.6	2.6	3.7

Poznámky: střední a východní Evropa: bývalé socialistické státy (zahrnuta Albánie a bývalá Jugoslávie, od 1991 bez DDR)

SSSR/SNS (zahrnuta Litva, Lotyšsko a Estonsko)

jižní Evropa: Řecko, Itálie, Španělsko, Portugalsko

západní Evropa: všechny ostatní evropské státy, od 1991 SRN jako část západní Evropy

Zdroj: Münz 1999: 19

1.4. Soudobá pracovní imigrace

Obrat v imigraci nastal v osmdesátých letech, ke které podnítila integrace světové ekonomiky, globalizace kapitálu i práce a rychle se rozvíjející technologie jak v dopravě, tak v telekomunikaci. K novým vlnám přispělo též nové uspořádání Evropy spojené s rozpadem Sovětského svazu a vznikem nových národních států. Tyto migrační vlny, ač do rozdílných částí světa, mají některé shodné charakteristické prvky: nové formy flexibilní práce, rozdílnou délku pobytu (ať už legálního či ilegálního), ale také změnu role genderu.

Koncem dvacátého a začátkem jednadvacátého století imigrační politika opět odpověděla na změny v ekonomice a politice. Počítačová, informační a „high-tech“ revoluce utvářející se v západním světě postupně po druhé světové válce, začala nabírat na obrátkách v devadesátých letech dvacátého století. Stále se zdokonalující počítačová technika, telekomunikace, doprava a její infrastruktura vedly ke stále bližšímu propojení i těch nejvzdálenějších regionů světa. Technika zasáhla každodenní život jedinců, stejně tak typ požadované pracovní síly. Triandafyllidou a Gropas (2007: 4) představili ve své knize názornou typologii pracovní síly v soudobé moderní společnosti s ohledem na místo imigrantů na pracovním trhu. Její náčrt uvádím v následujícím odstavci.

Technologie, poháněná požadavky dnešní doby, si vyžaduje pro svůj rozvoj a udržení zaprvé *vysoce vzdělanou a organizovanou elitu a specializované odborníky na vývoj, inženýry a manažery* a za druhé *vysoce disciplinovanou a vzdělanou výrobní pracovní sílu*

(Triandafylliadou a Gropas 2007: 4). Tato síla se nachází převážně v západní Evropě, Severní Americe a Japonsku, ale začíná též ve stále větší míře přicházet z industrializujících a demokratizujících oblastí v Asii a východní Evropě. Udržení a přilákání do svých zemí vysoce kvalifikované imigranty-odborníky je pro západní země tedy důležité také z hlediska zachování pracovních příležitostí pro tuto kvalifikovanou pracovní sílu (Triandafylliadou a Gropas 2007: 4). Státní sektor, zajišťující vzdělání, sociální péči a infrastrukturu, představuje nezbytný vklad k „high-tech“ produkci, ovšem do té míry, udržuje-li vzdělanou pracovní sílu, stabilní politické prostředí a moderní infrastrukturu. Hladina mezd ve státním sektoru je velmi důležitý faktor pro konkurenční schopnost sektoru vysoké technologie. *Zaměstnání ve státním sektoru*, vyžadující jazykové schopnosti a další specifické znalosti, nabízí stabilní pracovní místa, která jsou rezervovaná převážně pro nativní občany státu, disponující jak vyšším, tak i nižším stupněm vzdělání. Vedle výše uvedených typů je třeba se zmínit o *sektoru služeb*, který neoddelitelně patří do tohoto systému. Na jeho půdě se nacházejí místa vyžadující jak *vysokou specializaci* (například lékaři, stavební inženýři atd.), tak taková, nepotřebující téměř *žádnou kvalifikaci vzdělání*. Do této kategorie spadá například úklid, starání se o děti, péče o starší a handicapované obyvatelstvo, práce v restauracích, či na stavbách. Tento typ ovšem nabízí nízké platové ohodnocení a převážně nepříznivé pracovní podmínky. Právě díky nízkým nárokům na jedince a ochotou pracovat za nízké platy je tento typ nejvíce obsazován imigranty, kteří zde nejsou vystaveni takové soutěži s rodilými občany státu, jež o tyto pozice neprojevují velký zájem, neboť často znamenají snížení jejich dosavadního statutu, a nabízí tak imigrantům alespoň nějakou šanci zajistit sobě a své rodině obživu. (Triandafylliadou a Gropas 2007: 5)

Některá z výše vyjmenovaných zaměstnání jsou tradičně spojována se ženskými pracemi, což souvisí s dalším rysem soudobé migrace, totiž s její feminizací. Jak ukazují statistiky, podíl žen v migrující populaci každým rokem roste. Zatímco v roce 1970 bylo migrujících žen z celkové imigrace v Evropě 48 procent, v roce 2000 jejich podíl stoupl na 52,4 procent (Zlotnik 2003)¹¹. Také na pracovním trhu v imigrační zemi jsou ženy zastoupeny daleko více než před deseti lety.¹²

---

¹¹ Migrantky představují 48,8 procent z celosvětového podílu všech migrujících.

¹² Například ve Francii jejich podíl z cizí pracující populace vzrostl z 34,2 procent v roce 1993 na 39,3 procent v roce 2003, podobně Španělsko (z 29,9% na 35,5%) nebo Rakousko (z 33,5% na 36,8%) (OECD.stat.2008).

Migrace byla až do sedmdesátých let chápána jako výsada mužů, kteří se uchylují k migraci za účelem uživení rodiny, jsou tedy motivováni výhradně ekonomickými faktory.¹³ Až do sedmdesátých let chybí jakákoli studie týkající se migrujících žen. Morokvasic (1984; cit. podle Oso a Garson 2005) tento fakt vysvětluje dominancí modelu patriarchální rodiny, kde muž představuje živitele a hlavu domácnosti a ženy jsou na nich odkázané. Změnu přinesla až polovina sedmdesátých let, kdy se hranice většiny evropských států uzavřely novým pracovníkům, a začalo přes ně proudit množství rodin za mužskými imigranty, jež se rozhodli zůstat v zemi.¹⁴ Přenesení teorie z klasické individualistické roviny do roviny vztahové (reprezentované teorií sociálních sítí) pomohlo vysvětlit roli ženy v procesu migrace nikoli absolutně závislé na muži, ale jako bytost hrající klíčovou roli v rozhodování o migraci. Role ženy v procesu migrace je vyzdvihována i z perspektivy transnacionální migrace (například Morokvasic et al. 2003; Basch et al. 1994; Glick Schiller et al. 1995). Tyto studie poukazují na aktivní roli ženy-transmigrantky v ekonomice jak země, kde žije a pracuje, tak své rodné země, kam posílá remittance. Často tedy představuje hlavní živitelku a „hlavu rodiny“. Podíl migrantek také výrazně převyšuje v porovnání s rodilými ženami v některých ekonomických odvětvích, jako je domácí servis (například ve Španělsku roku 2004 pracovalo v tomto odvětví 36 % cizinek a pouze 4,6 % Španělek), zdravotnictví (ve Velké Británii 25 % imigrantek a pouze 20,6 % Angličanek), v hotelech a restauracích a ve vzdělávacích institucích, v obchodech, ale také v informační technologii (například ve Velké Británii pracovalo v roce 2004 1,5 % migrantek a pouze 0,8 % Angličanek), což ukazuje také jejich zastoupení v pozici vysoce kvalifikovaných specialistů/specialistek (Oso a Garson 2005).

Dalším důležitým rysem soudobé migrace je fakt, že dlouhodobý pobyt začala stále více doplňovat tzv. krátkodobá a cirkulující migrace. Více liberální země jako Velká Británie a Irsko, stejně jako více protekcionistické země ke svému sociálnímu systému, jako Německo nebo Nizozemí, zavedly nové formy legální krátkodobé migrace a kontrolní zařízení. Tyto snahy o regulaci ovlivnily specifické formy migrace určitých zemí a životní podmínky migrantů. Někteří autoři také zdůrazňují vzrůstající roli transnacionální migrace, tedy takové formy migrace, kdy dotyčný, ač pracuje v jiné zemi, udržuje pevná pouta, jak sociální, tak ekonomická, ale i politická, se svou původní vlastí (Glick Schiller 1995).

---

¹³ Viz. klasické a neoklasické teorie migrace, přiblížené v druhé kapitole.

¹⁴ Jak ovšem uvádějí někteří autoři, ženy často svým počtem převyšovaly migrující muže ještě před uzavřením hranic západních států (například Morokvasic 1984, cit. podle Oso a Garson 2005). Příkladem může být španělská emigrace do Francie (především do Paříže) v průběhu šedesátých let dvacátého století, která byla složena z množství žen migrujících osamoceně a pracujících v domácnostech nebo jako správkyně domů (Oso a Garson 2005).

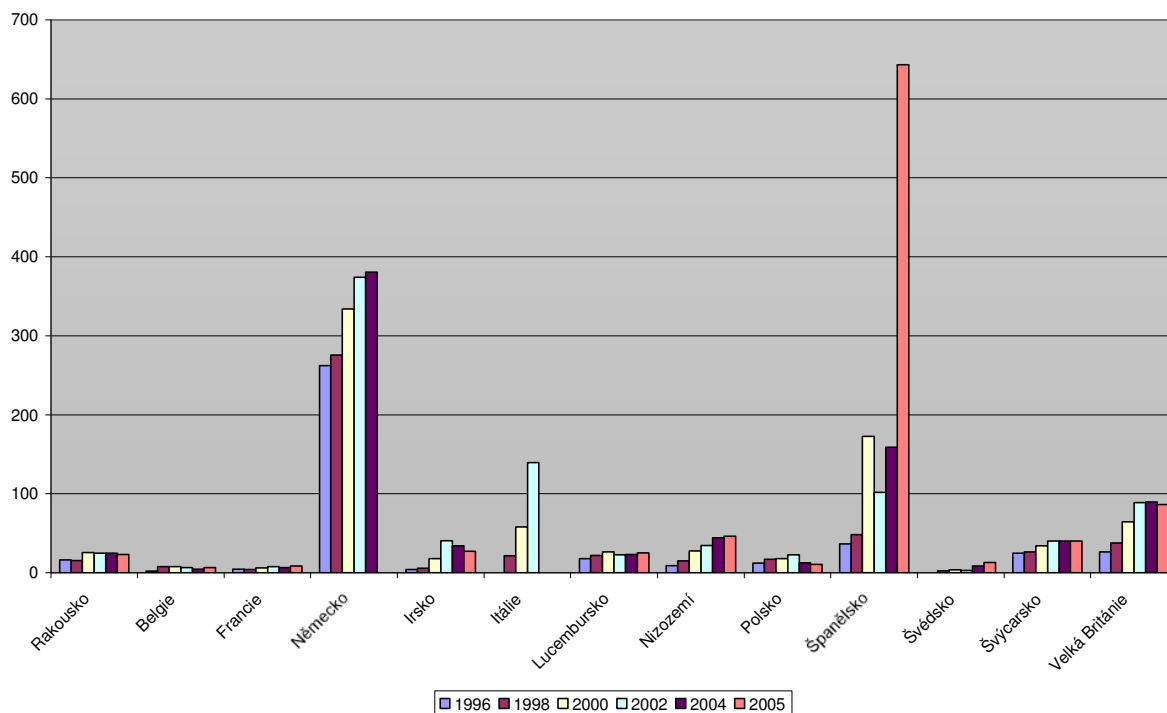
Jak bylo řečeno výše, imigrace vysoce specializovaných odborníků je velmi žádaný proces a většina států se snaží nějakými způsoby specialisty přilákat. Zatímco tedy imigrace lidí s nižším kulturním kapitálem je opředená řadou restrikcí, specialisté mají vstup značně ulehčen. Polarizovaná imigrace do nejnižšího a nejvyššího sektoru pracovního trhu představuje jeden z hlavních trendů soudobé migrace (Triandafyllidou a Propas 2007: 6). Některé země začínají pro vysoce vzdělané imigranty otevírat též sektor služeb vyžadující vysokou odbornost (například zdravotnictví). Přesto však počet vysoce vzdělaných odborníků je v absolutních počtech spíše nízký a dalece jej převažuje imigrace do nižších a nejnižších sektorů pracovního trhu. Výše uvedené formy migrace z pohledu pracovního trhu nemohou samy o sobě vysvětlit migraci. Kdo jsou dnešní imigranti, je dáno jednak historickým kontextem, ale také politikou přijímajících zemí a potažmo také politikou země původu, stejně jako sociálními a jinými vazbami imigrantů.

Odhaduje se, že internacionalizovaný evropský pracovní trh přivedl do západní Evropy nebo regionů Evropské unie, Norska a Švýcarska více než 2 miliony lidí (Münz 1995) a jak ukazuje tabulka 1.2. a graf 1.3., počet pracovních imigrantů stále mírně narůstá. Tabulka 1.3. představuje počet cizinců na trhu práce v jednotlivých zemích a tabulka 1.4. ukazuje pro názornost procentuální zastoupení cizinců ve vybraných zemích.

TABULKA 1.2.: PŘÍLIV ZAHRANIČNÍ PRACOVNÍ SÍLY DO VYBRANÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍ (V TISÍCÍCH)						
	1996	1998	2000	2002	2004	2005
Rakousko	16.269	15.419	25.439	24.551	24.554	23.193
Belgie	2.151	7.341	7.467	6.675	4.312	6.311
Dánsko	2.75	3.249	3.62	4.814	4.3	7.377
Francie	4.267	4.149	5.99	7.469	6.74	8.556
Německo	262.532	275.534	333.831	374.037	380.33	..
Irsko	3.77	5.716	18.006	40.321	34.067	27.136
Itálie	..	21.638	58.038	139.127	..	..
Lucembursko	18.253	22.043	26.453	22.377	22.894	24.817
Nizozemí	9.173	15.181	27.678	34.558	44.113	46.113
Norsko	..	..	15.856	24.158	33.011	28.422
Polsko	11.915	16.928	17.802	22.776	12.381	10.304
Portugalsko	1.462	2.6	7.835	55.282	19.291	13.088
Španělsko	36.6	48.1	172.61	101.569	158.919	643.109
Švédsko	..	2.453	3.3	3.13	8.529	13.266
Švýcarsko	24.496	26.766	34.025	40.096	39.951	40.273
Velká Británie	26.432	37.528	64.571	88.622	89.454	86.191

Zdroj dat: OECD.Stat.: <http://stats.oecd.org/>

**GRAF 1.3.: PŘÍLIV ZAHRANIČNÍ PRACOVNÍ SÍLY DO VYBRANÝCH ZEMÍ EVROPY.
(V TISÍCÍCH)**

Zdroj dat: OECD.Stat.: <http://stats.oecd.org/>

TABULKA 1.3.: CIZINCI NA TRHU PRÁCE VE VYBRANÝCH ZEMÍCH EVROPY (V TISÍCÍCH)						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Rakousko	319.85	329.313	334.432	350.361	362.299	373.692
Belgie	387.924	392.454	393.929	395.999	427.729	435.275
Česká republika	103.647	103.652	101.179	105.738	107.984	151.736
Dánsko	96.761	100.629	101.866	101.534	106.897	109.254
Francie	1577.638	1617.625	1623.786	1526.829	1541.052	1456.363
Německo	3546	3616	3634	3703	3701	3823
Řecko	169.11	204.796	258.853	274.542	309.613	324.553
Irsko	..	..	150.48	..	..	..
Itálie	837.945	840.966	829.761	1479.381	..	..
Lucembursko	152.7	169.3	175.1	180.4	187.5	196.2
Nizozemí	300.076	302.598	295.859	317.249	299.401	287.472
Norsko	111.15	133.723	138.357	140.727	149.022	159.26
Portugalsko	99.8	236.635	288.257	300.824	315.805	271.36
Slovensko	4.721	4.401	4.717	4.983	2.758	6.235
Španělsko	454.571	607.074	831.658	982.365	1076.744	1688.598
Švédsko	222	227	218	221	216	..
Švýcarsko	717.275	738.84	829.353	814.471	817.431	830.073
Velká Británie	1107	1229	1251	1322	1445	1504

Zdroj dat: OECD.Stat.: <http://stats.oecd.org/>

TABULKA 1.4.: PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ CIZINCŮ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH			
	1995	2000	2005
Rakousko	8.5	8.8	9.7
Belgie	9.0	8.4	8.6
Dánsko	4.2	4.8	5.0
Finsko	1.3	1.8	2.2
Německo	8.8	8.9	8.8
Řecko	--	2.9	5.2
Irsko	2.7	3.3	6.3
Itálie	1.7	2.4	4.6
Nizozemí	4.7	4.2	4.2
Norsko	3.8	4.0	4.8
Švédsko	5.2	5.4	5.3
UK	3.4	4.0	5.2

Poznámka: Data jsou z registru populace nebo z registru cizinců, kromě Řecka (census), Irska a UK (Labour Force Survey)

Zdroj dat: SOPEMI (Système d'Observation Permanente des Migrations), 2006 and 2007, Trends in International Migration (Rome: OECD). <http://www.migrationinformation.org/>

2. Teorie migrace

Předchozí kapitola byla věnována migraci tak, jak se vyvíjela v průběhu času. Ačkoli se nejedná o nový fenomén, je patrné, že dnešní doba se od předchozích liší jednak směry migrace, jednak silou a její formou. Zmínila jsem hlavní trendy současné migrace, jakými je krátkodobá pracovní migrace, transnacionální migrace, její feminizace či stále vzrůstající požadavek po vysoce vzdělané a specializované pracovní síle. V této kapitole mi půjde především o vysvětlení či poukázání na procesy, které vedou k migraci, z hlediska sociologických teorií a konceptů. První podkapitola se bude týkat klasických migračních teorií a světové systémové teorie, která vysvětluje migraci obyvatelstva z makrosociologické perspektivy. Hlavním zdrojem a inspirací mi přitom bude esej Alejandra Portese „Economic Sociology and the Sociology of Immigration: A Conceptual Overview“ (In: Portes 1995). Z makroúrovně přejdu do mikroúrovně v druhé podkapitole, ve které se budu věnovat teorii sociálních sítí a kumulativních příčin, především z pera Douglase S. Masseye, a konceptu sociálního kapitálu, jak jej definovali Pierre Bourdieu a Alejandro Portes. Moji pozornost si dále zaslouží koncept transnacionální migrace, který se řadí mezi nové a velmi zajímavé směry v rámci migračních studií. Další podkapitola bude ve znamení způsobů integrace a inkorporace do „přijímající“ společnosti. Zde se zastavím u asimilačních teorií formulovaných představiteli Chicagské školy a jejich kritiků a dále zhodnotím novější příspěvky k tématu. V poslední podkapitole této části představím některé aspekty ekonomické sociologie vztahující se k migraci, speciálně model ekonomiky etnických enkláv Ivana Lighta a Waldingerův model etnických nik, které mají nepochybně své pevné místo v teorii migrace.

2.1. Od klasických migračních teorií k světové systémové teorii

Hlavní proud klasického ekonomického myšlení, sahající až k dílu Adama Smithe, nabízí vysvětlení migračních procesů na základě mezinárodních rozdílů v nabídce a poptávce po pracovní síle. Zatímco na jedné straně spektra stojí země disponující bohatou zásobou pracovní síly, ale malým množstvím kapitálu, což způsobuje nízkou hladinu mzdy, na druhé straně jsou umístěny země s bohatou zásobou kapitálu, avšak nedostatečným množstvím pracovní síly, kde hladina mzdy je neúměrně vysoká. Tato nerovnováha je podnětem k migraci pracovní síly z jednoho pólu do druhého, dokud hladina mzdy dostatečně neklesne

v zemích s vysokou silou kapitálu a naopak stoupne v zemích bohatých na pracovní sílu. To povede k opětnému nastolení mezinárodní rovnováhy (Portes 1995: 19).

Neoklasická teorie chápe jedince jako racionálně smýšlejícího tvora, který se k migraci rozhoduje na základě rozumové kalkulace nákladů a výnosů (jak finančních tak z hlediska lidského kapitálu). Tato teorie je postavena na rozdílu mezi mzdami v domácí zemi a v cílové zemi. Dle Harris-Todarova (Todaro 1969, cit. podle Düvell 2006: 81) modelu je rozhodnutí k migraci založeno na rozdílu předpokládaných příjmů mezi porovnávanými destinacemi, stejně tak na pravděpodobnosti nalezení pracovního místa. Tento model rozpracovala teorie racionální volby, dle ní účastníci na bázi logické a objektivní analýzy jim dostupných informací prozkoumávají všechna východiska a vybírají si ty, které jim osobně nabízejí možnost nejpravděpodobnějšího zisku.¹⁵ V případě migrace tak jedinec kalkuluje výnosy na straně lidského kapitálu v případné destinaci, pravděpodobnost nalezení zaměstnání a odečítá ztráty z materiálních, sociálních a psychických nákladů cesty. Jestliže očekávaný výnos převyší vložené náklady, jedinec se rozhoduje pro migraci (Borjas 1990, cit. podle Portes 1995).

Z neoklasické teorie vychází tzv. „push-pull factors“ koncept, použitý poprvé v díle Gunnara Myrdala (1944: 193), zabývajícího se vztahem bílých Američanů a černochů ve Spojených státech a masovou migrací z Jihu na Sever v první polovině dvacátého století, a který popisuje faktory, jež na jedné straně nutí migranta k opuštění své země (demografická situace, nízká úroveň životních podmínek, chudoba, nezaměstnanost, politická situace atd.), a na druhé, kterými jsou lákáni do cílové země (například poptávka po práci, život ve svobodné společnosti, ekonomické příležitosti atd.). Pracovní migraci vidí jako produkt chudoby a zaostalosti zemí, z jejichž nitra pracovníci odcházejí, a nabídky lepších životních šancí ze strany přijímajících zemí. Pracovní migrace je nazírána jako víceméně spontánní reakce na nerovnosti na globálním poli, proto by jí tedy měly být postiženy nejvíce ty nechudší vrstvy. V tento moment se musí zákonitě ozvat kritika, ukazující, že realita je často odlišná, a

---

¹⁵ Jak uvádí ve své práci John Scott (2000), teorie racionální volby vychází z pozice metodologického individualismu, který předpokládá, že všechny sociální fenomény lze vysvětlit skrze elementární individuální jednání, ze kterého se skládají. Na této základní bázi bere jedinec rozhodnutí vycházející z racionální a objektivní analýzy všech podnětů, které jsou mu známy. Sociální interakce je přijímána jako proces sociální výměny, kdy jedinec v interakci s druhými kalkuluje vložené náklady a předpokládané zisky. Do sociologie tuto teorii vnesl jako první Georgie Homans se svojí teorií směny, vyvěrající z behavioristické psychologie. Během šedesátých a sedmdesátých let sociologové jako Peter Blau, James samuel Coleman a Karen Cook teorii racionální volby dále rozpracovali a pomohli vzniknout více formálním, matematickým modelům racionálního jednání. Teorie racionální volby je podrobena celé řadě kritiky, především díky její neschopnosti vysvětlit různé formy kolektivních aktivit, například sdružování se do sociálních skupin či asociací nebo ojasnit problematiku sociálních norem ve společnosti, jako je altruismus, reciprocita či důvěra (Scott 2000).

rozhodně ne všichni, ač patřící mezi nejchudší, se k migraci ubírají. Stejně tak se nacházejí rozdíly v míře participace na migraci mezi skupinami s relativně podobným statusem. Této metodě je ze strany sociologů vytýkána její přílišná popisnost, často činěná post faktum, a neschopnost predikce, neboť modely push-pull se zákonitě mění jak v čase, tak v prostoru (například Portes 1995; Düvell 2006).

Na neoklasické teorie dále reagoval proud nazývaný „nová ekonomie pracovní migrace“ (New Economy of Labour Migration), který připouští, že samotné příjmové rozdíly jsou nedostatečným vysvětlením pracovní migrace (Düvell 2006: 84-85). Stoupenci této teorie berou též v úvahu možnosti stálého zaměstnání, rozvoj lidského kapitálu nebo dobré podmínky pro rozvoj podnikání. Také se částečně odvracejí od jedince jako individuálního aktéra v procesu rozhodování, které, dle nich, spadá na bedra celé rodiny či domácnosti, je tedy rozhodnutím kolektivním. Rodina vystupuje jako celistvá jednotka, která se snaží maximalizovat svůj lidský kapitál a minimalizovat rizika spojená s nepředvídatelnými událostmi a výkyvy trhu. Jedinec je tak vystaven rozhodnutí k migraci s tím, že část rodiny zůstává ve své vlasti a přijímá od něj remittance, finanční prostředky, které jsou často jediným zdrojem příjmu.

Tyto klasické teorie migrace, přes svůj nepopíratelný přínos do sociologického myšlení, vznášejí celou řadu otázek. Jak je možné vysvětlit fakt, že migrace více postihuje státy se střední mírou vývojového stupně, než ty nejchudší, disponující velmi nízkými mzdami a dostatkem pracovních sil? Stejně jako fakt, že k migraci se neubírají ti nejchudší či nezaměstnaní, nýbrž osoby disponující vyšším ekonomickým či kulturním kapitálem? Navíc, zdaleka ne všichni se uchylují k migraci. Je možné vysvětlit, že některé urbánní a rurální oblasti představují hlavní zdroj migrace, zatímco jiné oblasti se srovnatelnou socioekonomickou základnou na ni neparticipují?

Tyto nedostatky přispěly, dle Portese (1995: 20), k odklonění se od neoklasické teorie a navržení alternativních koncepcí, pohybujících se na makrostrukturální a na mikrostrukturální rovině. Na makrostrukturální rovině se rozvinula teorie vycházející ze světové systémové teorie¹⁶ a zdůrazňující blízký vztah mezi migrací a historií střetávání, kolonizace a intervence

---

¹⁶ Světový systém je, dle Immanuela Wallersteina, charakterizován mechanismy, které způsobují redistribuci zdrojů z periferií do center. Centrum (core) představuje rozvinuté, industrializované a demokratické země, které ekonomicky využívají chudé, méně vyvinuté země, periferie (periphery), skrze prostředky trhu. Na model

světových hegemonií se světem méně vyspělých států. Mezinárodní migrační vzorce do značné míry odrážejí hru hegemonií o moc na globálním hřišti a vysvětlují směr a cíle současných migračních vln, které probíhají z periferních oblastí do centrálních hegemonií, a jsou dány především dřívější expanzí vyvinutých silných států do slabších vývojových zemí. Příkladem je imigrace z v minulosti kolonizovaných zemí do zemí svých bývalých kolonizátorů- vlny migrantů z Indie do Velké Británie, z Alžírsko do Francie nebo z Konga do Belgie. Ekonomické, politické a kulturní zásahy do stávajícího uspořádání periferních zemí mezinárodními mocnostmi si připravily půdu pro pozdější vlny migrace tím, že na její obyvatele přenesly část své vlastní kultury a ekonomické a sociální vzorce a tím je vlastně akulturovaly ještě dříve, než vkročili se statutem imigrantů na půdu centrálních zemí (core) (Portes 1990, cit. podle Portes 1995: 20). Takto podmíněné procesy migrace probíhaly během historie kapitalismu v několika různých formách, od otroctví, přes nábor pracovní síly, k vlastně iniciované pracovní migraci (Portes 1995: 21). Právě nábor pracovníků z periferií na práci v centrálních, vyspělých zemích, představoval jeden z hlavních bodů ve vývoji pracovní migrace v centrum-periferní struktuře (Piore 1979, cit. podle Portes 1995: 21).

Spontánní migrace, kdy lidé cestují za prací bez předem sjednaného zaměstnání, je víceméně fenomén až dnešní doby (Portes a Borocz 1989: 608). Souvisí to se vzrůstající integrací periferních oblastí do globální ekonomiky a vzrůstající vědomí její populace o možných příležitostech v zahraničí. Splnění očekávání spojených s konzumem, importovaný z vyspělých zemí, se stalo v podmínkách ekonomické situace rozvojových zemí stále více složité, zatímco rostoucí mezinárodní vazby nabízely jednodušší řešení v podobě migrace. Dle Saskie Sassen (1988, cit. podle Portes 1995: 21), pohyb průmyslového kapitálu do periferních oblastí za účelem levné pracovní síly vytváří nové dislokace v hostitelské zemi. Pracovníci pracující v průmyslu jsou vystaveni novým způsobům produkce a kulturním vzorcům vyvinutého Západu. Jejich zaměstnání má většinou krátkodobý ráz a zanechává je s novými dovednostmi a konzumními návyky, avšak bez prostředků je realizovat (Sassen 1988, cit. podle Portes 1995: 21). Tato situace, spolu s dalšími faktory způsobenými sociální dislokací v periferních oblastech, tvoří základní podněty k emigraci.

Koncepty vlivu v systému centrum-periferie (core-periphery) a koncepty strukturální nerovnováhy nabízejí jedno z vysvětlení migračních procesů na makrosociologické rovině. „*Rozhodnutí k migraci se neobjevuje v uzavřeném vakuu, avšak rovnice nákladů a zisků, které*

---

centrum-periferie navazuje teorie závislosti, která zdůvodňuje zaostalost některých zemí na základě tlaků z vyspělých zemí (center), jež si podřizují jejich ekonomiky, vtahují je do svého systému a činí je na sobě ekonomicky a politicky závislými. (Wallerstein 1974: 347-357)

vstupují do individuálních kalkulací, je sama podmíněna institucionální strukturou odrážející externí hegemonie. Výsledné transformace v ekonomice, společnosti a kultuře periferních částí světa vytváří kontext, ve kterém je emigrace nejenom přijatelná a možná, ale často i nezbytná volba pro jejich obyvatelstvo.“ (Portes 1995: 22).

2.2. Koncept sociálních sítí, sociálního kapitálu a kumulativních příčin

Na mikrostrukturální rovině odpovídá na neoklasickou teorii migrace koncept sociálních sítí. Douglas Massey (1998: 42) definuje migrační síť jako „*množiny interpersonálních vztahů, které vzájemně propojují migranty, bývalé migranty a ne-migranty v původní zemi a destinaci skrze příbuzenstvo, přátele, a společně sdílený původ komunity.*“ Migrace je definovaná jako síť- tvořící proces, neboť vytváří stále hustší předivo kontaktů mezi zeměmi původu a destinacemi a jedincům, které propojuje, pomáhá snížit náklady a rizika spojené s migrací a naopak zvýšit její užitek. Koncept sociálních sítí vysvětluje, proč pokračuje migrace do specifických míst i poté, co její původní podněty již vyčpěly, i její selektivitu destinací (například Wilpert 1992: 177-190; In: Kritz et al. 1992). Vytváří jakési mosty mezi státy, po kterých mohou přecházet rodinní příslušníci za některým ze svých členů, či přátel a známí.¹⁷ Dochází tak k migraci nikoli pouze kvůli ekonomickým podmínkám, ale například kvůli sjednocení rodiny. Tento moment je velmi důležitý z hlediska pochopení některých současným migračních procesů, který posouvá migraci dál než je pouze ekonomicky motivovaný děj.

Sociální síť se liší v mnoha dimenzích, jak do velikosti (počet vzájemně propojených jedinců), hustoty (množství a síla vazeb mezi nimi), shluků či multiplexity. Shlukování představuje podmnožiny sítě oplývající větší hustotou vztahů než síť jako celek. Často jsou tyto podskupiny nazývány kliky a jsou tvořeny především za cílem hájení společných zájmů či prosazení větší kontroly nad zdroji. Mohou být jak horizontální, propojující členy na relativně stejné sociální úrovni, či vertikální, vyjadřující různé formy vztahů nadřazenosti a podřazenosti. Multiplexita zkoumá, do jaké míry se vztahy mezi členy sítě překrývají s různými institucionálními sférami, jak se prolínají například vazby rodinné, pracovní,

---

¹⁷ Například studie korejských imigrantů do Atlanty (USA) ukázala, že téměř polovina z nich zůstala se svými příbuznými po dobu prvních dvou měsíců. Ti jim jednak pomohli se v novém místě zorientovat, ale také pomohli s finančními a dalšími problémy (Dumon 1989, cit. podle Starker 1994: 34).

politické či členské. Platí, že čím je velikost sítě větší, tím je také obtížnější pro všechny členy, aby byli vzájemně propojeni, což vede k nižší hustotě sítě. Relativně velké a husté sítě jsou neefektivnější v rozvíjení normativních očekávání a prosazování závazků reciprocity (Portes 1995: 9).

Se sociálními sítěmi úzce souvisí koncept sociálního kapitálu, který Bourdieu (1980: 2) definoval jako „*souhrn aktuálních nebo potencializovaných zdrojů, jež jsou spojeny s vlastnictvím trvalé sítě více či méně institucionalizovaných vztahů vzájemného přátelství a známosti*“. Objem sociálního kapitálu, jímž jedinec disponuje, je určen velikostí sítě kontaktů, které je schopen mobilizovat k dosažení určitých cílů, přičemž podstatnou roli hraje úroveň ekonomického, kulturního a symbolického kapitálu těch, z nichž se síť jeho kontaktů skládá (Velký sociologický slovník 1996). Sociální sítě nejsou dány a priori, ale jsou konstruovány skrze investiční strategie, které jsou orientované na institucionalizaci skupinových vztahů, jež mohou být důležité jako zdroje dalších zisků. Investice vložené do udržování sítě užitečných kontaktů a známých, které mimo jiné pomáhají v rovině symbolické zvýšit jedincovu prestiž a indikují tedy propojenost symbolického, kulturního a ekonomického kapitálu (sociální kapitál může dovolit jedinci přístup k ekonomickým zdrojům, jako je pracovní trh nebo také rady k investicím atd.), se, dle Bourdieu, vracejí, když člověk začne být sám vyhledáván druhými lidmi. Zisky nabyté díky sociálnímu kapitálu jsou často spojeny s očekáváním reciprocity, tedy služby a protislužby někdy v budoucnosti.

Alejandro Portes a Julia Sensenberrner (1993) jako jedni z prvních aplikovali teorii sociálního kapitálu na migrační procesy a rozlišili jeho čtyři typy:

1. Hodnotová introjekce (value introjection), dovolující přenášet zdroje na druhé díky všeobecným morálním imperativům. Jedinec je socializován v hodnotách, které mu garantují „vyšší“ návraty.
2. Vázaná solidarita (bounded solidarity), vyjadřující například vazby mezi členy stejné etnické skupiny či náboženské komunity a identifikací se s jejich zájmy a cíly.
3. Reciprocitní výměna (reciprocity exchanges), dovolující předávat zdroje na jiné díky očekávání přiměřené odplaty od příjemce.
4. Vynutitelná důvěra (enforceable trust), kdy solidarita nebo vzájemná výměna budou vynutitelné pod hrozbou sankce jiných členů skupiny.

Poskytování „služby“ někomu může mít, dle Portese, jak motiv altruistický, tak čistě instrumentální, spojený s očekáváním přiměřené odplaty. Sociální kapitál může mít, vedle

nepochybných výhod docílení kýžených zdrojů, též negativní dopady v podobě určitých omezení normami a vzorci komunity na jednání individua a případně na schopnost inovace.

Jak píše Portes (1995: 14), „*Sociabilita je obousměrná cesta a zdroje získané od spolučlenů komunity a členů sociální sítě, ač se zdají být ‚zdarma‘, obsahují skryté náklady.*“ Všeobecně platí, že čím větší hustota a multiplicita sociálních sítí, tím více je individuální jednání regulováno morálními pravidly a konformitou vůči ustanoveným vzorcům jednání dané skupiny. Tato omezení a nátlaky ze strany členů skupiny jsou, dle Portese, jedním z důvodů, proč etnické podnikatelské komunity tíhnou ke specializaci na úzkou oblast ekonomické aktivity (niches) a přetrvávají tam po generace (Portes 1995: 14).

Jak sociální sítě, tak sociální kapitál představují možná vysvětlení migračních procesů, jejich produkci a reprodukci na mikro- (či mezo-) sociologické úrovni. Ukazují, že migrace, ač je jejím silným hnacím motorem zlepšení finanční situace, v sobě skrývá často velmi rozmanité motivy, kterými může být následování rodiny, přátel a známých, nebo také naplnění normativních očekávání ze strany sociální skupiny, jejímž je jedinec členem. Migrační sítě pomáhají překonat pocit marginality, ale současně ji mohou samy produkovat tím, že vylučují ty, kteří nepatří do jejich komunity. Částečně také odpovídají na otázku, jak je možné, že se migrace kumuluje v relativně málo místech a migrační vlny vycházející ze stejných geografických částí míří většinou do stejných destinací. Jedinec, který se pro migraci rozhoduje zcela samostatně bez ohledu na své okolí, představuje ze sociologického hlediska spíše výjimku, v převážné většině se nechává svést po již vzniklých sítích, které mu v mnohém usnadňují rozhodování jak na domácí půdě, tak v zahraničí a v mnoha případech minimalizují různá rizika a zvyšují šance na úspěch. Jedinec vyrůstá ve společnosti, která jej formuje, na jejíchž základech staví svá přítomná a budoucí rozhodnutí. Migrace je proces, který nevzniká primárně v hlavách potencionálních migrantů, ale tato možnost se šíří sociálně, přímo či nepřímo prostřednictvím sociálních sítí a širších sociálních struktur.

Jak zdůrazňují některé kritiky sociálních sítí, jejich existence může vést ke krátkodobému zvýšení nezaměstnanosti v cílovém prostoru a způsobit další sociální problémy, pokud je pracovní trh již nasycen. Tento stav má za následek zanikání sociálních sítí nebo jejich přesunutí do jiných prostorů (Light, Bhachu a Karageorgis 1989: 2-4). Může však docházet i k opačnému případu, kdy mají migrační sítě pozitivní vliv na ekonomiku, například když přilákají investory do země nebo různými způsoby zvýší prosperitu daného regionu (Drbohlav a Uherek 2007).

Na teorii sociálních sítí navazuje tzv. teorie kumulativních příčin, která vychází z předpokladu, že síť migrantů mohou dále vyvíjet, kumulovat a generovat vyšší než očekávaný stupeň migrace v destinačních zemích (Massey a Zenteno 1999: 5329). Dle této teorie migrace přispívá k institucionálním a socioekonomickým změnám jak v destinaci migrantů, tak v zemi jejich původu, především díky mechanismům různorodých zpětných vazeb. Migrace tak mění nejen samotné prostředí se svými sociálními strukturami, ale také samotného migranta a pobízí k dalším migračním pohybům.

2.3. Ekonomická sociologie a imigrace

Pro vyjádření faktu, že sociální vztahy založené na příbuzenských vazbách mají významný vliv na ekonomické chování (jeho omezování či naopak podporování), zavedl Granovetter (1985: 487) pojem *zakotvenost* (embeddedness). Vyjadřuje, že ekonomické chování neprobíhá v uzavřeném vakuu, ale že do něj vstupují vlivy ze sociálního prostředí. Nabourává tak představu neoklasické ekonomie o ekonomickém, ryze racionálním, chování jedinců, a to i v ekonomických oblastech, jako je fungování firem, pracovního trhu nebo spotřeby. Upozorňuje, že i do interakce zaměstnanců a zaměstnavatelů vstupují jejich sociální a symbolické vazby. Tento pojem byl dále rozšířen na *strukturální zakotvenost* (structural embeddedness), odkazující na síť sociálních vztahů, ve kterých jedinec participuje, a *vztahovou zakotvenost* (relational embeddedness), vyjadřující personální vztahy mezi aktéry (Portes 1995: 25).

Sedmdesátá léta zaznamenala, především v Severní Americe, nárůst podnikatelů mezi některými etnickými skupinami, což vyvolalo zájem ze strany sociologie a vzneslo otázky, proč některé etnické minoritní skupiny, například v americkém prostředí Kubánci a Korejci, se podnikatelské činnosti chopily s grácií, jež mocně převyšovala průměr ostatních etnik, a proč se soustředily pouze na pár specifických odvětví ekonomiky. Také v Evropě je patrný nárůst podnikatelů v řadách imigrantů, ačkoli se jejich počty i složení liší v jednotlivých zemích. Například ve Velké Británii bylo 16% pracovníků cizích etnik zaměstnáno samostatným podnikáním, ve srovnání 12% rodilých pracovníků v tomto odvětví. Nejčastěji jsou to Indové a Pákistánci. V Nizozemí jsou předními podnikateli mezi etnickými menšinami Řekové a Italové, zatímco v Německu vévodí Turci (Stalker 1994: 112) a v České republice Vietnamci (CSU 2007). Jako důvod nárůstu příslušníků etnických skupin zaměstnaných v podnikání je uváděna jednak ekonomická krize, kdy se nevytváří nová pracovní místa a

naopak roste nezaměstnanost, tak diskriminace, se kterou se imigranti střetávají na pracovním trhu.

Osloven těmito podněty vypracoval Ivan Light (1972) ekonomický *model etnického podnikání* (ethnic entrepreneur model), jež představoval jednu z průkopnických prací v této oblasti. Zdůraznil důležitost etnických sociálních sítí v souvislosti s etnickými podnikatelskými skupinami k mobilizaci zdrojů a příležitostí, a potažmo tedy k rozdílnému zastoupení etnik v podnikatelské činnosti (Light a Rosenstein 1995: 201-203).

Ekonomika etnických enkláv (ethnic enclave economy), vypracovaná Portesem a jeho žáky v osmdesátých letech (Schmitter Heisler 2000: 81), vychází, na rozdíl od předchozího Lightova modelu, z teorie duálního či segmentovaného trhu, který je založen na existenci dvou rozlišitelných pracovních trhů. Primární pracovní trh poskytující dobrá pracovní místa, slušné platy a jisté zaměstnání a sekundární pracovní trh s nekvalifikovanými pracemi, nízkými platy a nejistotou pracovního místa (Schmitter Heisler 2000: 81). Migranti, často kvůli nedostatečné kvalifikaci a diskriminaci, jsou odkázáni na zaměstnání v sekundárním pracovním trhu, kde pracují za velmi nízké platy a špatných podmínek, a mají mizivou šanci k sociální mobilitě. Pro některé imigrantské skupiny představuje ekonomika etnických enkláv alternativní řešení k sekundárnímu trhu, neboť často znamená snížení rizik a nejistot spojených s prací v duálním sektoru a přináší určité výhody snoubící se se znalostí etnické kultury a jazyka. Na rozdíl od předchozího modelu jsou etnické enklávy charakterizovány blízkou prostorovou koncentrací k imigrantské skupině a vnitřní stratifikací. Jejich klíčovými elementy jsou prostorové shlukování a sektorová specializace. Ekonomika etnických enkláv je, stejně jako Lightův podnikatelský model, velmi pestrá, zahrnující různorodé typy podnikání, obchodu a industriální produkce. Zdaleka ne všechny imigrantské skupiny produkují ekonomiky etnických enkláv. Záleží na velikosti a podpoře ze strany etnika, kapitálových zdrojích, podnikatelské schopnosti a množství méně kvalifikovaných pracovníků (Schmitter Heisler 2000).

Dalším modelem může být *model etnických nik* (model of ethnic niches), vypracovaný Rogerem Waldingerem v druhé polovině devadesátých let, jež říká, že koncentrace imigrantů v určitých zaměstnáních nemusí být nutně postavena na existenci ekonomických enkláv či obchodu, ale může být také zastoupena ve veřejném sektoru. Jako v předchozích modelech, i tyto niky vyúsťují z interakce mezi imigrantskou skupinou a rozsáhlejší společností. Etnické niky vznikají, pokud určitá etnická skupina dosáhne ovládnutí určitého sektoru natolik, že si dokáže zajistit privilegovaný přístup k volným pracovním místům primárně pro členy své skupiny (Schmitter Heisler 2000: 82).

Předložené modely přispívají k pochopení některých aspektů ekonomického jednání jedinců svázaných se svojí etnickou skupinou. Ukazují vliv sociálních sítí a sociálních struktur na ekonomickou aktivitu, která jimi může být posílena nebo naopak regulována v závislosti na charakteru, síle či velikosti sítí a struktur. Jednání jedinců, ač v ekonomické oblasti, není neutrální, vstupuje do něj řada podnětů ze sociální a symbolické oblasti. Nabízí některé z možností pro vysvětlení podnikatelských aktivit imigrantů, stejně jako jejich rozdílnou participaci na těchto procesech.

Koncept sociálních sítí, sociálního kapitálu, ale také teorie kumulativních příčin a prvky ekonomické sociologie nastínily cestu dalšímu, relativně novému směru, kterému věnuji následující podkapitolu.

2.4. Transnacionální migrace

Transnacionalismus představuje velmi komplexní koncept pohybující se jak na makro úrovni (transnacionalismus „z vrchu“), tak mikro úrovni (transnacionalismus „ze zdola“), a který je dáván do spojitosti s fenoménem globalizace, oslabující se rolí národního státu a vzrůstající síle nadnárodních korporací (Smith a Guarnizo 2006: 3). V užším smyslu je chápán jako proces, kterým imigranti tvoří a udržují mnohonásobné sociální vazby mezi místem jejich původu a zemí, kde žijí (Basch et al. 1994: 7).

Transmigranty je možné popsat jako „*imigranty, jejichž každodenní životy závisí na četných a stálých vzájemných vazbách napříč mezinárodními hranicemi a jejichž identity jsou utvářeny ve vztahu k více než jednomu národnímu státu.*“ (Glick Schiller et al. 1992, cit. podle Glick Schiller et al. 1995: 48) Toto pojetí transnacionalismu zdůrazňuje spojení migrantů s dalšími sociálními subjekty napříč sociálními, kulturními a politickými hranicemi. Ačkoli permanentní usazení se imigrantů v jiné zemi a udržování vazeb se zeměmi jejich původu není novou záležitostí¹⁸, v dnešním globalizovaném světě dostávají tato spojení jiné rozměry. Dle Niny Glick Schiller et al. jsou to tři hlavní síly soudobé ekonomiky, které vedou imigranty k usazení se v zemích, jež jsou centry globálního kapitalismu, ale k žití v

---

¹⁸ Spousta emigrantů z Evropy do USA v devatenáctém a začátku dvacátého století udržovalo vazby s příbuznými z rodné vlasti nebo zakládalo národní kroužky a skupiny často posilující národní hnutí v Evropě z americké základny (Glick Schiller 1995).

transnacionálních vazbách. Za prvé je to globální restrukturalizace kapitálu založená na měnících se formách akumulace kapitálu vedoucí k zhoršujícím se sociálním a ekonomickým podmínkám jak na straně země, jež vysílá pracovní sílu, tak na straně jejich příjemců (zde navazují na světovou systémovou teorii, ovšem zdůrazňují roli migranta ne jenom jako zdroje pracovní síly, ale též jako sociální a politické aktéry [Basch et al. 1994: 11]), za druhé zmiňují rasismus v západních zemích, který přispívá k ekonomické a politické nejistotě nově příchozích a jejich potomků, a za třetí utvrzovaná podpora národního cítění a loajality jak zeměmi původu, tak hostitelskými státy a přenášena na imigranty (Glick Schiller et al. 1995: 50).

Transnacionální migranti jsou zakotveni do sociálních, ekonomických a politických sítí, jež překračují působení primárně na jednom místě. Stále více tak, dle Thomase Faista, nabývá na významu *transnacionální prostor*, který charakterizuje jako „*relativně stabilní, trvající a husté seskupení vazeb skrz a napříč hranic suverénních států*“ (Faist 2004: 4-5). Transnacionální prostory se „*skládají z kombinací vazeb a jejich obsahů, pozic v sítích a organizacích a ze sítí a organizací přetínajících hranice alespoň dvou národních států*.“ (Faist 2004: 4-5).

Zvýšená hustota a důležitost transnacionálních vazeb imigrantů je umožněná a udržitelná díky pokroku technologie v dopravě a v komunikaci, kdy internet, telefon, faxy, či levné letecké společnosti výrazně usnadňují udržovat blízký a okamžitý kontakt s domovem.

Transnacionalismus ale především odpovídá na fakt, že spousta imigrantů se nedokázala (nebo mnohdy ani nemohla) plně integrovat do společnosti v přijímající zemi (což v evropském případě, kdy usazování imigrantů nebylo ve většině případů podporováno ani žádáno, je velmi zřejmé), zatímco domácí země si začaly uvědomovat důležitost těchto migrantů pro ekonomiku i kulturu svých zemí a začaly podporovat a šířit národní cítění v diasporách vzniklých za jejich hranicemi¹⁹.

V tomto bodě se ukazuje paradox dnešní doby, kdy zatímco globální procesy překračují volně hranice a dovolují kapitálu a myšlenkám volně proudit, dochází k

---

¹⁹ Linda Basch et al. (1994) uvádějí příklady posilování národního cítění v diasporách na příkladu Haitianů žijících v USA, kteří byli Haitskou vládou označeni jako občané desátého distriktu země (ačkoli územně má Haiti pouze devět částí) a důraz na sounáležitost se zemí původu a její podporu. Podobně portugalská vláda deklarovala, že Portugalsko je globální národ a emigranti a jejich potomci jsou částí Portugalska, ačkoli žijí v jiné zemi. Příkladem může být též kontroverzní projev tureckého předsedy vlády Recepce Erdogana v únoru tohoto roku v Kolíně nad Rýnem směřovaný k turecké menšině v Německu, kdy asimilaci prohlásil za „zločin proti humanitě“ a vyzval Turky k udržování si své vlastní etnické identity rozdílné od německé a k solidaritě vůči Turecku, stejně jako udržování obou jazyků, jak Turečtiny, tak Němčiny, a vyzval německé školy k výuce obou dvou, což rozpoutalo v zemi velké diskuse a vzbudilo nevoli řady politiků i veřejnosti.

upevňování rezervovaného a ohraničeného nacionalismu na obou stranách spektra, jak ze strany „vysílajících“, tak ze strany „přijímajících“ zemí. Na straně přijímajících zemí jde o projevy xenofobie a semknutí se kolem národní identity a eliminace cizích „druhých“ ze svého nitra, zatímco z druhé strany je kladen na migranty požadavek loajality a podporování národní identity k svojí vlasti. Tento stav je vyjádřen termínem *deteritorializované národní státy* (deterritorialized nation-states) (Basch et al. 1994: 8), jež je definován spíše sociálními, než geografickými hranicemi. Státy vysílající pracovní sílu tak, dle slov Michaela Smithe, povýšily sebe ze států chápaných jako periferní na státy reprodukuující transnacionální subjekty, a tím znovuobjevily svojí vlastní roli v „novém uspořádání světa“ (Smith a Guarnizo 2006: 8). Toto je moment, kdy, z pohledu „ze zdola“, množství lidí, kteří nejsou zakořeněni na jednom místě, ožívují a znovu objevují nejen svoji tradici, ale též politickou angažovanost v zemi, ve které spatřují svoje kořeny.

Jak již bylo uvedeno, každodenní život transmigrantů je založený na aktivní kooperaci napříč hranicemi založené na bázi sociální, politické či ekonomické. Po ekonomické vazbě proudí do jejich původní vlasti jak remittance, tedy peněžní obnosy zasílané od imigrantů pracujících v industrializovaných zemích rodině či známým ze zahraničí, tak nejrůznější investice. Remittance jsou často jedinou možností, jak zajistit stabilní příjem a s ním spojeným udržení sociálního postavení rodiny. Ony, společně s investicemi, které proudí od transmigrantů, jsou velmi důležitým zdrojem ekonomického růstu v rozvojových zemích.²⁰

Teorie transnacionalismu posouvá pohled na imigranta, tradičně chápaného jako vykořeněného, rušícího dosavadní životní vzorce a obtížně přijímajícího nové, vystavené na odlišném kulturním, jazykovém a sociálním základu, do jiného rozměru. Transmigranti nemění zemi, identitu či loajalitu. Nenaplnují představu o imigrantech jako lidech, kteří nechávají za sebou svoje domovy a kulturu a jejichž vazby jsou přetrhány. Transnacionální

---

²⁰ Studie Světové banky (The World Bank Program 2006) ukazuje, že nárůst remitencí do rozvojových zemí o 10% způsobuje pokles chudoby o 3,5%. Dle případové studie domácností ve Filipínách zapříčinily remittance, jež vzrostly o 10%, pokles míry chudoby o 2,8% především díky navýšení příjmu remittance přijímajících rodin, ale též skrze celkovou ekonomiku země, která je remitencemi pozitivně zasažena. Dále ukazuje, že rodiny s migranty více investují, jsou ve větším množství zahrnuty do podnikatelských aktivit, vkládají více do zdravotní péče a je daleko větší šance, že jejich děti budou navštěvovat školu. Dle studie *Sending money home: Worldwide remittance flows to developing countries* bylo v roce 2006 posláno pracujícími migranty ve vyspělých zemí zpět do jejich vlastí více než \$300 bilionů, z toho \$114 bilionů je zasláno do Asie, \$68 bilionů do Latinské Ameriky a Karibských zemí, \$51 bilionů do východní Evropy, \$39 bil. do Afriky a \$29 bil. na Blízký východ. Nejvíce remitencí je zasíláno do Indie (\$24,5 bil.), Mexika (\$24,2 bil.), Číny (\$21 bil.), Filipín (\$14,6 bil.) a Ruska (\$13,7 bil.) Studie navíc ukazuje, že více než jedna třetina remitencí jde do rodinného rozpočtu rodinám v rurálních oblastech a nejčastěji jsou využívány na základní potřeby jako je jídlo, oblečení a léky. Kolem 10 až 20% je uspořeno (Cleaver a Terry 2008).

migranti naopak ke své identitě přijímají další, vyjádřeno symbolicky, nechávají kořeny ve své vlasti a v nové se opět zakořeňují.

OBRÁZEK 2.1.: TURCI V NĚMECKU Z POHLEDU TRANSNACIONÁLNÍ MIGRACE

2.5. Způsoby integrace a inkorporace

Jako jedni z prvních se problémům imigrace a s ní spojené integrace a inkorporace věnovali ze sociologického hlediska představitelé tzv. chicagské školy již na počátku dvacátého století. Do Ameriky v té době proudilo množství imigrantů jak z Evropy, tak z jiných částí světa. Americká společnost se tak střetávala se sociální a kulturní odlišností, a to především ve velkých městech, na které se představitelé chicagské školy zaměřovali. To se tedy muselo zákonitě odrazit v jejich díle. Vedle W.I. Thomase a Florianu Znanieckého, kteří se proslavili svým pětisvazkovým dílem *The Polish Peasant in Europe and America* a přispěli k novému pohledu na imigranta jako na člověka vytvářejícího v destinaci nové sociální vazby, čímž odpoutali těžiště od zkoumání migrace jako čistě mechanického procesu, se problémům migrace a inkorporace věnovali především Robert Park a Ernest Burgess (Heisler 2000: 78). Tito autoři se domnívali, že diskriminace a předsudky vůči jiným etnikům jsou výsledkem jejich nedostatečné integrace (asimilace) do hlavního proudu americké společnosti. Park a Burgess rozlišili čtyři základní procesy adaptace minoritních skupin do majoritních,

respektive imigrantů do hostitelské země: 1. *soutěž*, 2. *konflikt*, kdy je soutěž přenesená na vědomou úroveň sociálního a politického procesu, 3. *akomodaci*, vyjadřující druh sociální mutace, v němž přání zůstávají stejná, ale mění se jejich sociální organizace, a na závěr 4. *asimilaci*, znamenající vzájemné pronikání, v němž osoby a skupiny získávají cizí a postoje jiných osob a skupin tím, že sdílejí jejich zkušenost, tradici a dějiny (Velký sociologický slovník I. 1996). Na tento model navázali další autoři, zabývající se problémem asimilace. Absorpce do hlavního proudu byla viděna skrze stádia akulturace, strukturální asimilace, amalgamace a identifikační asimilace (Portes, Borocz 1989: 615). Problematice asimilace, amerického kulturního pluralismu a „tavícího kotle“ (melting pot) věnoval Milton M. Gordon (1964) vlivnou knihu *Assimilation in American Life*, ve které přehodnocuje dosavadní koncepty a rozpracovává asimilační model navržený Parkem a Burgessem. Rozlišil celkem sedm stupňů asimilace, od *kulturní asimilace* (či akulturace), přes *strukturální asimilaci*, dále *manželskou* (amalgamaci), *identifikační asimilaci*, *postoje-přijímající* a *chování-přijímající asimilaci*, až po *občanskou asimilaci*. Zdůraznil, že nejde o vývojovou stupnici musející zákonitě končit asimilací. Naopak, jednotliví aktéři mohou zakotvit v jakémkoli ze sedmi stádií nebo v jejich podskupinách (načrtnuté stupně totiž představují spíše ideální typy ve weberovském smyslu slova, v realitě mohou vytvářet další variace). Z těchto typů vyzdvihl Gordon především první dva, totiž kulturní asimilaci (změna kulturních vzorců na vzorce hostitelské společnosti) a strukturální (vstup do klubů, klubů a institucí hostitelské společnosti na úrovni primárních skupin). Náležitost k posledním třem stádiím asimilace doprovází, dle Gordona, zbavení se předsudků a diskriminace. Zde se jasně ukazuje podmíněnost mezi úspěšnou asimilací jedinců (a celých etnických skupin) do dominantního proudu a přístupem většinové společnosti k nim (Gordon 1964). Gordon výrazně přispěl do diskuse týkající se optimálního modelu integrace, která nevyhnutelně provází další vývoj západních zemí.

Idea asimilace, či její metaforicky vyjádřená odnož pojmem *tavícího kotle* (melting pot), byla vystavena od sedmdesátých let dvacátého století kritice především díky neschopnosti vysvětlit přetrvávající rasové nerovnosti viditelné hlavně na trhu práce, zachovávání a opětné potvrzování rozdílných etnických identit místo jejich roztavení v kotli do jedné homogenní společnosti s homogenní kulturou, nárůst etnických konfliktů či posuny celých etnických skupin v rámci sociální mobility.

Jako reakce na asimilační modely se objevila celá řada nových konceptů. Jejich autoři poukazují na fakt, že nelze počítat pouze s jedním „tavícím kotlem“, ale může jich být hned několik (Schmitter Heisler 2000: 80). Integrační procesy jsou viděny jako mnohavrstevné, přičemž záleží jak na specifických charakteristikách etnických skupin, tak na

socioekonomickém a politickém kontextu, jako je například trh práce, přijetí imigrantů veřejností nebo politika daného státu vůči cizincům. Nastavení těchto kontextů potom, společně s lidským kapitálem, který imigranti vlastní, určují rozsah, jakým způsobem může být tento kapitál dále využit či zvýšen.

Alejandro Portes (1995) mluví o třech úrovních, které hrají roli v inkorporaci imigranta do společnosti dané země. První představuje vládní politiku vůči rozdílným skupinám imigrantů. Ta je rozdělena na receptivní, do níž spadají například uprchlíci s poskytnutím práva na azyl, neutrální, například legální imigranti, kteří jsou sice v zemi zákonně, ale jejichž přijetí vládní politikou je buď ambivalentní či neurčité, a negativní, kterou zastupují například ilegální migranti, a jež vyjadřuje záporný přístup k příchozím. Druhá úroveň je rezervovaná pro občanskou společnost a veřejné mínění a je založena na dělení příchozích do dvou skupin. Jednak na ty, kteří jsou vystaveni předsudkům veřejnosti, které potažmo připravují půdu pro sociální exkluzi, což ji jednoznačně znevýhodňuje vůči druhé skupině, jež je vnímaná bez předsudků a mající tedy větší šance na sociální přijetí a integraci do majoritní společnosti.²¹ Třetí úroveň zastupuje charakteristika etnických komunit, které jsou děleny na slabé a silné. Příkladem slabé komunity jsou imigranti patřící k početně malým národnostem na to, aby mohli tvořit zřetelné komunity, jsou tak rozptýleni do domorodého obyvatelstva, nebo imigranti náležející do komunit složených primárně z dělníků, které sice poskytují jakousi útěchu proti předsudkům okolí a šoku z akulturace, ale většinou tyto skupiny nedisponují ekonomickými příležitostmi. Příkladem silné komunity jsou ty s rozvinutým podnikáním a možnostmi pracovních příležitostí. Kombinace těchto tří úrovní přijetí představuje způsob přijetí jednotlivých skupin dle jejich postavení v této typologii. Grafické znázornění výše popsaného modelu je přiblíženo v grafu 2.1.

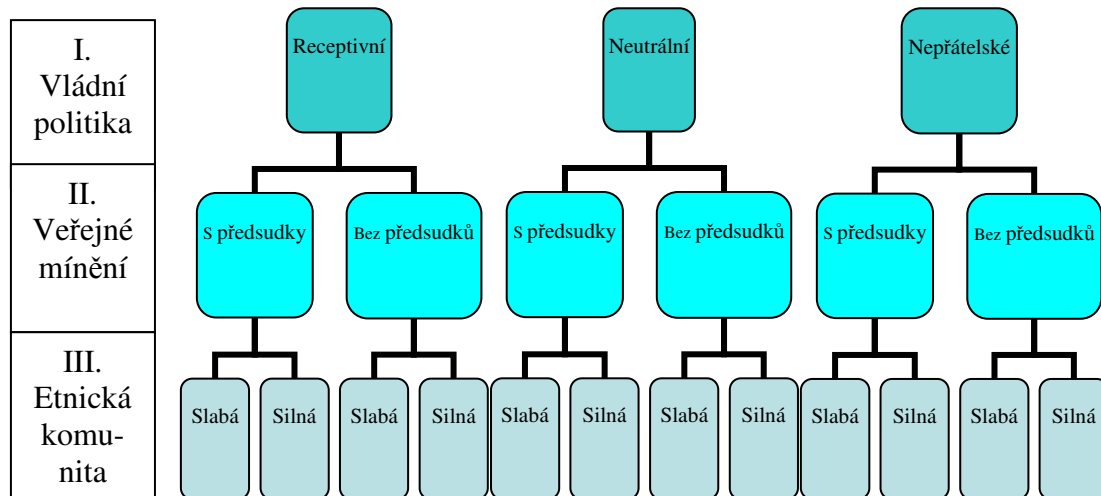
Portesův model představuje jeden z mnoha možných. Jeho důležitost je viděna především snahou postihnout komplexitu celého problému a vidět jej v několika vrstvách, které mají vliv na přijetí cizinců (imigrantů) do společnosti. Tato typologie načrtává celkem dvanáct ideálních forem přijetí, které však v realitě mohou tvořit různé další kombinace a mutace možných přístupů.

---

²¹ Autor podotýká, že toto dělení není bezpodmínečně závislé na recepci ze strany státu. Portes pro demonstraci uvádí příklad ilegálních irských imigrantů v Nové Anglii, kteří jsou, přes své negativní přijetí vládní politikou, veřejností pozitivně přijímáni. Na druhou stranu, naprosto legálně přijatí uprchlíci či imigranti mohou být vystaveni vlnám diskriminace a předsudků.

GRAF 3.1.: TYPOLOGIE ZPŮSOBŮ INKORPORACE CIZINCŮ (A. PORTES)

Zdroj: Portes 1995: 26

3. Střetávání se...aneb diskuse o imigraci a roli národní identity

Důvody imigrantů, kteří vstupují do jednotlivých zemí, jsou rozmanité. Jsou motivováni vyhlídkou na lepší životní podmínky, shledáním rodiny, únikem před bídou nebo politickou situací ve svých rodných zemích. Jejich vstup do zemí imigrace však často provází nejen složitosti a překážky státních zřízení a znevýhodněná pozice na pracovním trhu, ale též předsudky a xenofobní postoje většinového obyvatelstva.

Konec studené války s sebou nesl všeobecné očekávání o rozšíření vlivu liberální demokracie a tržní ekonomiky po Evropě, a díky kulturní a ekonomické globalizaci se tento model rozšíří do celého světa. Proces globalizace byl chápán jako vítězství liberálního nesvázaného kapitálu nad mocí národního státu. Jak poznamenal Manuel Castells, síla ve formě kapitálu, a speciálně ve formě finančního kapitálu, proudí, zatímco politika zůstává svázaná se zemí, svázaná omezeními lokálního charakteru. Oslabování národních států mělo doprovázet snížení národního uvědomění a životaschopnost nacionalismu jako politického projektu (Jenkins a Sofos 1996: 1). Procesy směrem k integraci Evropského společenství a rozšíření Evropské unie mohly napovídat uskutečnění těchto vidin. Události v devadesátých letech vyprovokované rozpadem Sovětského svazu ovšem představy oslabení vlivu nacionalismů rozprášily. Etnický nacionalismus doprovázel, občas velmi krvavě, tvoření národních států ve východní a centrální Evropě a především na Balkáně. Nenásilné rozdělení České republiky a Slovenska je jedním z mála příkladů, kdy se rozdělení státu událo pokojnou, spíše formální cestou. Co víc, „národní otázka“ se znovuobjevila i v západní Evropě v nové síle a rozdílných podobách. Extrémně pravicové formy nacionalismu se s překvapujícím úspěchem začaly prosazovat ve Francii²², sjednoceném Německu nebo Itálii. Téma imigrace, které se rázem dostalo do politického diskurzu, opět vzneslo otázku práva na občanství a diskusi o povaze národnosti a životaschopnosti multikulturní společnosti napříč Evropou. Stále narůstající počet cizinců a neúspěch snah o jejich úspěšnou a úplnou asimilaci do nitra národa v industrializovaných zemích rozpoutal debatu o nových formách státního uspořádání, jako je multikulturalismus nebo intrakulturalismus. Otázka xenofobie a nacionalistických tendencí však nevymizela a sociologické výzkumy ukazují silnou korelaci mezi těmito dvěma fenomény (Keil a Schmidt 2007 nebo Gijsberts, Hagendoorn a Scheepers 2004).

---

²² Příkladem může být Le Penova strana „Front National“, založená roku 1972. Roku 1984 získala necelých 11 procent podpory voličů ve volbách do Evropského parlamentu. Zaměřovala se na téma imigrace, která byla spojována s vysokou nezaměstnaností a jinými sociálními a ekonomickými problémy Francie, a vnesla toto téma do politického života (Toro-Morn a Alicea 2004: 74-75).

3.1. Imigrace a občanství

Jednotlivé evropské země kladou stále větší důraz na restriktivnější imigrační zákony. Zatímco migraci vzdělaných elit se stále více otevírají hranice a nové možnosti, před migrací v nižších vrstvách sociálního žebříčku se uzavírají. Vedle ekonomických důvodů, které již byly nastíněny výše, se objevují též důvody kulturní. Imigranti totiž nepřicházejí do nových zemí zcela vytrženi ze svého sociálního, kulturního či politického světa, nýbrž si jeho část přinášejí s sebou. Tím, že se usazují v určitých zemích, mění do určité míry složení obyvatelstva nikoli pouze z hlediska demografického, ale též sociálního a kulturního. Imigrace se proto může střetávat s dějinně vytvořenou politicko-kulturní formou života na území daného státu, jež se jí může cítit ohrožena (Habermas 2001: 149). Vedle imigračních zákonů vybírajících, kdo do země může vstoupit a kdo ne, vyvstává tedy velmi důležitá otázka udělování občanství, kterým každý stát kontroluje rozšíření svého společenství. Toto téma je tolik citlivé právě proto, že udělování občanství jiným etnickým skupinám, než jsou ty již zahrnuté do společenství na základě jejich plnohodnotného občanství, přispívá k proměně jejich vnímání národní identity. Neboť „*spolu se změněnou skladbou aktivního státního občanstva se mění také kontext, k němuž se vztahuje eticko-politické porozumění národa jako celku.*“ (Habermas 2001:151).

Existují dvě hlavní linie udělování občanství, zaprvé občanství po vzoru *jus sanguinis*, neboli „právo krve“ a *jus soli*, tedy „právo země“. První zaručuje občanství následníkům dané národnosti či občana dané země, čímž se snaží zpravidla o udržení kultury, národní identity a etnické homogenity daného státu.²³ *Jus soli* určuje právo na občanství narozením se na půdě daného státu.²⁴ Většina evropských států ovšem praktikuje kombinaci těchto dvou linií.

Příklon k jedné či druhé formě vychází z historické situace jednotlivých zemí. Zatímco Francie byla v době formování národů a moderních států již „hotovou“ ohraničenou entitou s centralizovanou administrativou, pevnou armádou a společnou historií a definování národa bylo nahlíženo jako politický akt sjednocující občany daného státu bez ohledu na jejich etnický původ, jiné národy, jako například Německo nebo Itálii, bylo potřeba teprve zformovat, často bolestně, a definovat jako sociálně-kulturní celek ještě předtím, než mohlo být dosaženo politicky určeného státu. Spíše než sjednocené společnosti obývající dané území bez ohledu na etnický původ, definovali sebe jako historicky determinované entity založené

---

²³ Nejčastěji je jako příklad udělování občanství po vzoru *jus sanguinis* uváděno Německo. V roce 2000 však byla přijata nová legislativa, která umožňuje získání občanství dlouhodobým přistěhovalcům, jež nemají „německou krev“. Je zde tedy patrný určitý směr k druhé formě, či alespoň k jejich kombinaci.

²⁴ Zde je jasným příkladem je Francie.

na rodovém následnictví. Rozdíl mezi těmito dvěma přístupy je rozdílem mezi „otevřeností“ a „uzavřeností“, mezi „universalismem“ a „partikularismem“ (Jenkins a Sofos 1996).

3.2. Identita, národní identita a nacionalismus

Jak naznačil Habermas (2001: 149), přistěhovalectví se může dostat do rozporu s národní identitou, jež se vztahuje k dějinně rozvinuté, politicko-kulturní formě života, která by mohla být imigrací přetvořena a tudíž ohrožena. Národní identita tedy hraje důležitou roli v přístupu k imigrantům. Zastavím se proto na chvíli u tohoto pojmu.

„Co vlastně rozumíme identitou? Tím, že určujeme svou identitu, pokoušíme se určit, kdo jsme, odkud se bereme‘. Identita tvoří rámec, v němž naše záliby, přání, mínění a úsilí dostávají smysl.“ (Taylor 2001: 52) Taylor (2001:52-53) ještě dodává, že *„svou identitu určujeme neustále v dialogu a někdy dokonce v zápase s tím, co v nás chtějí vidět naši signifikantní druzí. Dokonce i když někdy přerosteme těmto druhým přes hlavu – našim rodičům například – a když zmizí z našeho života, vnitřní rozhovor s nimi pokračuje po celý náš život.“* Co tedy je identita? Dle Taylora je to proces, který se neustále vyvíjí, je to neutuchající dialog mezi společností a sebou samými. Identita je tak ovlivňována jak vnitřními psychologickými procesy jedince, tak kontextem společnosti, ve které žije a na kterou reaguje. Pojem identita, kterou lze obecně chápat jako totožnost, je ve své podstatě vztahový, dokážeme jej popsat pouze ve vztahu k svojí či jiné skupině, okolí, světu nebo k sobě samým. Identita má tedy jak rovinu individuální, tak kolektivní. Jak uvádí Anthony Appiah (2001: 161-164), individuální má dvě dimenze, totiž kolektivní, představující určitý průsečík kolektivních identit jednotlivců a dimenzi osobní, zahrnující další sociální a morální vlastnosti, které samy o sobě netvoří základ různých forem kolektivní identity. Identita je utvářena v dialogu, co je však jeho látkou, to jedinci předkládá společnost. Kolektivní identity, totiž identifikace lidí jakožto členů určitého rodu, rasy, etnicity, národnosti či pohlaví, *„vyjadřují představy o chování osoby definované takovouto identitou: neexistuje jeden způsob, jak by se měli chovat homosexuálové nebo černoši, existují ale homosexuální a černošské způsoby chování.“* (Appiah 2001: 170) Kolektivní identity *„poskytují, stručně řečeno, to, co bychom mohli označit jako scénáře: příběhy, které lidé mohou využít při utváření svých životních plánů a při vytváření svých životních příběhů.“* (Appiah 2001: 170) Zatímco identita osobnosti je určena specifickými kvalitami, s vlastní strukturou, funkcí a formou, identifikace,

neboli ztotožňování se, je potom způsob organizace těchto kvalit. Vědomí lidské identity je multidimenzionální, tvořící komplexní strukturu osobnosti (Roubal 2003).

Nutno podotknout, že identita, bezpodmínečně svázaná se společností, stejně tak její uznání, se mění v čase. Co ji činí jedinečnou je to, že nepracuje s nezpochybnitelnými společenskými kategoriemi jako v minulosti, kdy bylo obecné uznání její pevnou součástí. Vnitřní a osobní identita toto uznání *a priori* nemá, nýbrž je musí vytvářet v kontaktu s druhými, ve kterém je ovšem také možnost selhání (Taylor 2001: 53-54). Identitu člověka nelze považovat za jednoznačně danou, *a priori* určenou a definitivní. Jednotlivé její dimenze se formují v čase v závislosti na sociálním, kulturním, politickém, a historickém vývoji společnosti.

Jako jednu z forem identity lze zmínit regionální identitu, která je jednou z mnoha dimenzí identity člověka a pomáhá určit strukturu jeho osobnosti. Regionální identita se vztahuje k různě vymezeným územím, ať už k naší rodné vesnici, okresu, státu či takovému celku, jako je kontinent, které nechápeme pouze jako geografický bod, nýbrž je to prostor naplněn sociálními obsahy mezilidských vztahů, zážitků a vzpomínek. Prostředí a lidé v něm žijící jsou ve vzájemném vztahu, jedni působí na druhé. Lidské společenství vytváří obraz tohoto prostoru, stejně jako prostředí ovlivňuje způsob života, zvyky, tradice a kulturu obecně (Roubal 2003). Jednou z forem regionální identity tedy je národní identita. Ta může být vnímaná na třech úrovních: na individuální sociálně-psychologické, dále na politicko-systémové a nakonec na ideologické rovině (Vlachová a Řeháková 2004). První úroveň představuje specifickou formu kolektivní identity, díky níž se jedinci cítí vzájemně svázáni, aniž by museli být ve vzájemném fyzickém kontaktu. Ti mohou být spojeni společnou historií, jazykem, kulturou či stejnými zvyky. Na druhé, politicko-systémové úrovni, je národní identita chápána jako síla, jež umožňuje fungování národního státu, neboli suverénní geopolitické entity, na jejímž území převládá jeden národ tím, že vytváří a udržuje homogenní kulturu, tedy společný jazyk a určité společné hodnoty.²⁵ Bez takového podhoubí by nebyla

---

²⁵ Národ je nejčastěji definován jako osobitě a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území. Tento pojem se dá vnímat z hlediska třech úrovní: kulturní, politické a psychologické. Kulturní se vyznačuje zejména společným spisovným jazykem a v některých případech náboženstvím a společnou dějinnou zkušeností. Politická úroveň je dána existencí národního státu nebo federativním či autonomním statutem v rámci vícenárodního státu. Psychologická úroveň spočívá v subjektivním vědomí jednotlivců o jejich příslušnosti k danému národu, přičemž intenzita tohoto uvědomění se může různit, od slabých forem přes vyjadřování vlastenectví až k nacionalismu. (Velký sociologický slovník I. 1996: 668-669). Gellner klade počátky národa do doby průmyslové revoluce, neboť teprve v té době se existence státu stává nevyhnutelnou a požadavek národnosti se začíná plně prosazovat. Jak říká Gellner, stejně jako stát, ani národnost není přirozená vlastnost lidstva, ač se tak v dnešní době často vykládá (Gellner 1993).

role moderního státu možná, proto je také v zájmu státu národní identitu posilovat. Průmyslová společnost vznikla na ideji neustálého pokroku, na rozvoji poznatků a technologie, zvyšování spokojenosti a ekonomického růstu. Ekonomický a výrobní růst vyžaduje flexibilitu, složitou dělbu práce a proměnlivost a nahraditelnost svých prvků. To je dosaženo, dle Gellnera (1993), všeobecným výcvikem jedinců, který je podporován státem. Každý člověk projde základní všeobecnou výukou a poté se předpokládá, že je možné jej víceméně lehce přeškolit na jednotlivé další specializace. Důvěrné předávání znalostí a dovedností z generace na generaci v době průmyslové společnosti už není takřka možné, toto právo mají v rukách vzdělávací střediska, potvrzující znalost vysvědčeními a diplomy. Vzdělání se stává univerzální, standardizované a obecné. „*Na základě společenského pořádku nestojí kat, jak tvrdil de Maistre, ale profesor. Nikoli gilotina, ale (vhodně pojmenovaný) doctorat d'état je hlavním nástrojem a symbolem státní moci.*“ (Gellner 1993: 45) Monopol na státem posvěcenou výuku je dnes, dle Gellnera, daleko důležitější a podstatnější než monopol na zákonné násilí. Na třetí, ideologické úrovni, je s národem a národní identitou spjat zpravidla nacionalismus. V moderním státě se nacionalismem rozumí národní ideologie, vyjadřující ideu zvláštního poslání národa, kulturní jedinečnost, jeho spjatost s určitým teritoriem, stejně jako ospravedlnění jeho vzniku (Vlachová a Řeháková 2004). Ačkoli pojem nacionalismus je vnímán s více méně negativním nádechem, je nutno podotknout, že neexistuje nacionalismus pouze v jedné formě, ale může jich být několik. Gellner (1993) například vypichuje tři zásadní druhy nacionalismu - tzv. klasický habsburský, dále sjednocovací nacionalismus (reprezentovaný například Itálií a Německem v devatenáctém století), a jako třetí nacionalismus „v diaspoře“.

Také některé empirické práce ukazují, že vztah k národu může být realizován na dvou rovinách. Například Silvia Keil a Peter Schmidt (2007) rozlišují etnický nacionalismus (nacionalismus nebo šovinismus [Gijssberts et al. 2004]) a civilní nacionalismus (patriotismus [Gijssberts et al. 2004]), který podrobili zkoumání vztahu k imigrantům. První z jmenovaných představuje systém přesvědčení a pocitů definující národ jako homogenní etnický celek a vyznačuje se tendencí k vyloučení imigrantů, kteří nespádají do etnického obrazu národa. Druhý je systém přesvědčení a pocitů, který vychází z charakteristiky národa jako společenství založeného na demokratických principech, kulturní toleranci a rovnosti. Jak autoři dodávají, zatímco první protiřečí evropské integraci, civilní nacionalismus je s ní slučitelný. Etnický nacionalismus je nejenom hrozbou pro úspěšnou evropskou integraci, ale též ohrožuje pokojné soužití imigrantů a etnických minorit z vnitrostátní perspektivy (Keil a Schmidt 2007). Lidé s etnickými nacionálními sklony mají tendenci k definování národní

skupiny na základě původu, rasy nebo kulturní příslušnosti, zatímco lidé se sklony k občanskému nacionalismu tyto kritéria pro definování vlastní skupiny odmítají. Následují spíše republikánskou definici národa, která je založena na občanských právech a hodnotách. Zatímco etnický nacionalismus se snaží o zachování etnické homogenity a národní nadřazenosti, civilnímu nacionalismu jde o zajištění realizace demokratické koexistence pro všechny občany žijící na území národa. Civilně nacionální koncept vnímání národnosti je postaven spíše na základech politických. Základní hodnoty jsou demokratické, což potažmo znamená, že státy jsou viděny jako institucionální manifestace národa (Keil a Schmidt 2007). Každý, kdo vlastní národní občanství, bez ohledu na etnický původ, je viděn jako člen národa. Z výzkumu, který Keil a Schmidt provedli na základě sekundární analýzy dat z mezinárodního šetření ISSP 2003, Národní Identita II., speciálně na zemích Německa, Velké Británie a Francie, vyšla najevo silná korelace mezi etnickým nacionalismem a negativním přístupem k imigrantům a naopak záporná korelace mezi civilním nacionalismem a negativním přístupem k imigrantům, a to ve všech třech zemích. Ve své ročníkové práci *Modelování civilního nacionalismu, etnického nacionalismu a xenofobních postojů* (Holičová 2008) jsem aplikovala tento model na data České republiky a Německa a dospěla k závěru, že, i když s určitými rozdíly v regresních váhách a korelacích mezi proměnnými v jednotlivých zemích, obecné závěry učiněné Keil a Schmidt (2007) jsou totožné i v případě těchto dvou zemí. Strukturální model potvrdil, že civilní nacionalismus (definovaný na základě politických hodnot) má redukující efekt na záporný vztah k imigrantům, a to v obou zkoumaných populacích, zatímco etnický nacionalismus záporný vztah k imigrantům podporuje. Přes všechny závěry je ovšem nutné doplnit poznámku, že etnický nacionalismus a civilní nacionalismus, stejně jako šovinismus a patriotismus, nemohou být chápány jako dva naprosto rozdílné sociální fenomény. Tyto dvě manifestace národní identity a loajality jsou určovány společným diskursem nacionalismu, který je zakořeněný v našem nahlížení na svět.²⁶

---

²⁶ „Nationalism has been big news off and on for 200 years. Just as often, it has been declared passé. Nationalism figured in revolutions and wars of independence. But it was measure of the very success of nationalist projects that the existence and political autonomy of nations could be taken for granted most of the time. At least in the rich Western countries, we tended to ignore the nationalism that was embedded in our entire view of the world – organizing citizenship and passports, the way we look at history, the way we divide up literatures and cinemas, the way we compete in the Olympic Games. We focused on nationalism only when it appeared in the form of conflicts between states and those who would change their boundaries or systems of government. This kind of collective action – often violent – ebbed and flowed visibly; each ebb allowed scholars to imagine that nationalism was a problem from the past now rapidly fading away. But behind the overt nationalist struggles lay deeper patterns of collective identity and pride, given form the world – a world made up at one basic level of nations and their international relations.” (Calhoun 1997: 1)

3.3. Příspěvek teorie konfliktu k otázce migrace a integrace

Je-li řeč o střetávání se, nemohu nezmínit sociologickou teorii konfliktu a její možnou aplikaci na problémy migrace a integrace. Mezi její hlavní představitele patří Lewis Coser, jež byl mezi první sociology, kteří se pokusili propojit teorii strukturálního funkcionalismu s teorií konfliktu. Ve své knize *The Function of Social Conflict* osvětluje koncept sociálního konfliktu (Keller 2002: 119). Coser, společně se Simmelem, říká, že sociální konflikt může mít také pozitivní efekt na společnost, neboť jednou z jeho funkcí je zdůraznění skupinové identity a její svázanosti (Velký sociologický slovník 1996). Skrze konflikt k jiné skupině může být docíleno větší vnitřní skupinové integrace. To je možné přenést na problematiku utváření národní identity, kdy například česká národní identita byla v době národního obrození a utváření samostatného Československého státu v opozici vůči Německu, a jak uvádí například Ladislav Holý (1996: 5-6), od druhé poloviny dvacátého století se stalo Slovensko „významným druhým“ české národní identity. Konflikt může také utvářet různé formy aliancí a spojení s dalšími skupinami, které spojuje stejný protivník. Coser rozlišuje realistický konflikt, který slouží jako prostředek k dosažení určitých cílů a nerealistický, kdy vybití agrese dominuje nad deklarovanými cíly konfliktních stran. Rozvíjí myšlenku, že společensky nebezpečné nejsou konflikty samy o sobě, nýbrž absence pravidel pro jejich regulaci (Keller 2002: 119-120). Dle něj, realistický konflikt s jinou skupinou vede k utužení vlastní skupiny. Skupina tak definuje sebe samu, upevňuje svoji morálku a utváří své hranice skrze konflikt (Keller 2002: 119-120).

S Coserovými poznatky koresponduje do určité míry teorie Herberta Blumera, kterou popsal v pěti stránkovém eseji, jež se záhy zařadil mezi klasická díla sociologie. Tento esej je věnován rasovým předsudkům a dominantní skupině ve společnosti. Přesouvá těžiště zájmu k zkoumání kolektivních procesů, kterými rasová skupina definuje a redefinuje jiné rasové skupiny a podtrhává skupinové vnímání své sociální pozice ve vztahu k jiným rasovým skupinám (Blumer 1958: 31). Dle Blumera jsou čtyři základní typy přesvědčení vždy přítomny v rasových předsudcích dominantní skupiny. Je to jednak pocit nadřazenosti, dále přesvědčení, že ta daná rasa je rozdílná a cizí od většinové, přesvědčení o právu na jistá privilegia a výhody, ale také strach a podezírání, že podřazená rasa usiluje o získání výsad dominantní skupiny (Blumer 1958: 33). Rasové předsudky požadují rozpoznání a užití rasových kategorií. Individua musí vnímat sebe jako členy určité rasové skupiny a ty, proti kterým jsou namířeny předsudky, jako členy jiné rasové skupiny. Tato diferenciací nutně zakládá vztah mezi členy těchto kategorií (Blumer 1958: 32). Jedinci vidí sebe jako náležející

k dané rasové skupině a formují obrazy jednak o skupině, ke které náležejí, a jednak o jiné rasové skupině, která jim slouží jako opozice. Tento definiční proces se projevuje na veřejné scéně skrze komplexní interakci a komunikaci mezi členy dominantní skupiny, kde je také formován abstraktní kolektivní obraz podřazené rasové skupiny. Dle Blumera je proces skupinové charakterizace kolektivním procesem, ze kterého vychází vědomí sociální pozice. Vědomí sociální nebo skupinové pozice je hlavním způsobem orientace, vychází z historie nerovně silných vztahů mezi skupinami a určuje vědomí, kam rasové skupiny patří. Rasové předsudky mohou být potom obrannou reakcí bránící sociální pozice (Blumer 1958).

Blumer i Coser, ač užívají rozdílnou terminologii, přicházejí k stejnému závěru, že etnické skupiny se dostávají do konfliktu v boji o status, moc, privilegia a další vzácné zdroje. Jestliže určitá etnická skupina, jež nepatří do dominantního proudu, si nárokuje přístup ke stejným vzácným zdrojům a výsadám vnitřní skupiny, představuje pro tuto skupinu hrozbu, neboť ta se obává ztráty svého sociálního postavení. Tento konflikt zájmů mezi etnickými skupinami vede k větší vnitřní kohezi, solidaritě a pocitům nadřazenosti mezi příslušníky vnitřní skupiny, ale také k předsudkům a nepřátelským postojům vůči členům vnější etnické skupiny. Ačkoli skupinové ohrožení se většinou týká ekonomických zájmů mezi skupinami, Coser (1956: 54, cit. podle Gijsberts et al. 2004) explicitně uvádí, že realistický konflikt vzniká také z pře o hodnoty nebo konkurenční systémy hodnot. Konflikt zájmů může být viděn například v západní Evropě, kde vzrůstající počet muslimů zde žijících, za významného přispění teroristických útoků z 11. září 2001, je považován za hrozbu pro evropskou kulturní tradici. Islám je nahlížen, v opozici ke křesťanské evropské tradici, jako agresivní a násilnický a podporující terorismus, zatímco křesťanství představuje „dobrou“ stranu mince. Vlny nesnášenlivosti k této menšině spojují skoro všechny evropské země a přispívají k vzrůstající islamofobii (Triandafyllidou a Gropas 2007).

Dle teorie konfliktu jsou zdroje etnocentrismu definovány buď jako reálná aktuální meziskupinová soutěž, vnímaná skupinová soutěž, anebo jako obě zároveň. Zatímco Coser se věnuje především aktuálnímu konfliktu zájmů, Blumer se soustřeďuje na vnímanou skupinovou hrozbu. Vztah mezi těmito dvěma komponenty není úplně vyřešen, existují pře, do jaké míry musí být konflikt reálný či pouze vnímaný (Gijsberts et al. 2004: 14). Na základě teorému W.I. Thomase Coser uvádí, že pokud člověk definuje hrozbu jako reálnou, přestože tato víra může být v realitě těžce ospravedlnitelná, hrozba se může stát reálnou ve svých důsledcích (Coser 1956: 105-107, cit. podle Gijsberts et al. 2004).

3.4. Poznámka k multikulturalismu

Jako vzor multikulturalismu bylo až do nedávna uváděno Nizozemí. To v sedmdesátých letech odpovédělo na rozrůstající se imigrantské komunity, ať už přicházejících z bývalých kolonií, jako „gastarbeitři“ nebo žadatelé o azyl, multikulturální politikou, vstřícnou ke kulturním odlišnostem a emancipaci etnických i jiných sociálních skupin odlišujících se od většinového obyvatelstva. Diskuse o multikulturalismu, tentokrát o jeho mezích, se v Nizozemí opět otevřela v souvislosti s vzrůstajícími konflikty a rozrůstajícími se etnickými enklávami, v nichž se začali objevovat extremistické postoje, odporující rovnému a tolerantnímu přístupu prosazovanému v Nizozemí už po století. Kontroverzní filmař Theo van Gogh (2001) přirovnal tento moment situaci, kdy host se začíná postupně roztahovat v domě, až jej konečně ovládne. Ten také kritizuje podporu imigrantských komunit včetně výuky v jejich rovném jazyce bez toho, aniž by zvládli holandštinu a respektovali základní principy demokratického zřízení. Zavraždění Theo van Gogha je srovnáváno z hlediska psychologického dopadu s šokem z útoku 11. září ve spojených státech (Baršová 2005: 6). Byla vyvolána debata o možnostech multikulturalismu, potřebě integrace jedinců do společnosti, která je svázaná s jazykovými znalostmi v první řadě a respektem k demokratickým pravidlům.

Stejně jako v Nizozemí, hlasy proti multikulturalismu se začaly stále hlasitěji ozývat i v dalších zemích, například ve Velké Británii či v Dánsku. Ve všech těchto zemích je patrný obrat od politiky multikulturalismu k individuální integrační politice (Baršová 2005). Dle Baršové (2005: 1) toto však „*není výsledkem nárazu nové vlny pravicově populistických protiimigrantských tažení. Je součástí nového hledání civilizační a národní identity, spravedlnosti a bezpečnosti v evropských společnostech (,národech‘) globální éry.*“

Na tomto místě bych ráda učinila několik poznámek k multikulturalismu, který vznikl jako odpověď na diskriminaci a nerovné zacházení s příslušníky etnických i jiných minoritních skupin. Když se ukázaly asimilační koncepty či jejich varianty, zde mám na mysli například americký „tavící kotlík“, který měl slít dohromady kultury příchozích imigrantů a nechat vzejít jednotnou americkou kulturu, jako nefunkční, stále reprodukcující kulturu „bílého heterosexuálního muže“, začala se více a více objevovat idea multikulturalismu, dovolující a podporující existenci rozdílných kultur v rámci jednoho státu. Právě rozdílnost měla být vyzdvihována jako přední hodnota, jež obohacuje všechny zúčastněné. Teroristické útoky v USA, posléze ve Španělsku a Velké Británii, nepokoje v pařížských předměstích či vražda už

jmenovaného nizozemského režiséra van Gogha, zasadily multikulturalismu těžkou ránu. Obava o oslabování vlastní kultury ctící zásady demokratického občanského státu se ozývala stále hlasitěji a islamismus a potažmo všichni, kteří jej vyznávají či pouze svým zjevem evokují, se ukázali jako hrozba pro západní civilizaci. Kritici multikulturalismu tvrdí, že segreguje kultury, že právě oslava a podpora odlišnosti vedla v mnohých zemích k vytvoření etnických enkláv, uzavřených do sebe a vyznávajících jiné hodnoty a principy než většinová společnost. Ty v sobě pohlcují jedince, kteří nepotřebují znát většinový jazyk a jeho kulturu, neboť pracují a žijí ve specifických čtvrtích „mezi svými“, s vlastním ekonomickým systémem, pravidly a zvyky, které se mohou střetávat s ústavou země, ve které žijí.

Na bázi přístupu k etnickým skupinám a jejich kulturám se však multikulturalismus rozchází do vícero proudů. Praktická politika multikulturalismu se různí v jednotlivých zemích, ukazuje jinou tvář v USA, Kanadě, Austrálii či Francii. Na teoretickém poli se vede zejména diskuse mezi komunitaristickým multikulturalismem, který reprezentuje například Charles Taylor, a liberálním multikulturalismem, zastoupeným Willem Kymlickou či českým politologem Pavlem Baršou. Právě liberální multikulturalismus dle Pavla Barši není *„idealizací kulturní diverzity pro ní samotnou, ale vyplývá z ideálu a principu rovné důstojnosti všech lidí. Všichni lidé by měli být respektováni ve své rovné důstojnosti, z čehož vyplývá, že by měla být respektována jejich rovná práva a zajištěny rovné příležitosti. Diskriminované menšiny a jejich příslušníci jsou v situaci, kdy často nemají reálně zaručeny rovná práva, ani rovné příležitosti. Zároveň je ještě rovná důstojnost jejich životů poškozena tím, že skupina, ke které patří, je zneuznávána – např. rasovými či homofobními předsudky. Ti lidé jsou ‚znehodnoceni‘ - nejsou považováni za rovné ve své hodnotě, tedy ve své důstojnosti. Respekt k jejich rovné důstojnosti vyžaduje, abychom respektovali také tu skupinovou identitu nebo způsob života, ke kterému patří.“* Na druhou stranu ovšem dodává, *„společnost by měla být schopna do sebe zahrnout různé životní způsoby a menšiny, avšak ve chvíli, kdy nějaká menšina začne být netolerantní, ať už vůči vnější společnosti nebo vůči svým členům (což se týká hlavně sekt), tak by měl liberální stát jménem svých hodnot rovnosti a individuální svobody zasáhnout.“* (Čaněk a Grill: Diskuse o multikulturalismu v ČR: chápání, kritiky, politiky. Rozhovor s Pavlem Baršou 2005)

Je jasné, že evropská společnost se bude stále více a více střetávat s rozdílnostmi a nelze imigrantům, kteří sem přicházejí pracovat, či žadatelům o azyl, zabavit na hraničním přechodu jejich kulturu, jejich hodnoty a náboženské cítění. Jedince nelze odtrhnout z jejich sociálního světa, do kterého jsou zakotveni, a jak ukazují některé studie týkající se například

transnacionální migrace (např. Yeoh a Willis 2004 nebo Guarnizo 1997), kulturní vzorce se v transnacionálním prostoru reprodukují a konstruují, místo aby byly eliminovány (jak by se dalo čekat, kdybychom zaujali postmoderní pohled na jedince zbaveného jakýchkoli pevných vazeb [např. Bauman 2002]). Z tohoto pohledu nemohu s Pavlem Baršou nesouhlasit, že každý člověk je jedinečný a má právo na uznání svých identit. Toto uznání ovšem musí být vzájemné a provázené loajalitou ke společnosti, jejímž se jedinec rozhodl být členem. Důležitým momentem je také vzdělání, které by mělo zaručit, že příslušníci minorit budou znát jazyk země, ve které chtějí žít, ale také její kulturu a základní hodnoty. Zdá se, že ve většině evropských zemí se stále více upouští od multikulturálního modelu a nahrazuje jej politika kladoucí větší důraz na integraci imigrantů do společnosti. Na jedince je kladen stále větší požadavek k začlenění se. Na druhou stranu, společnost toto často neumožňuje a zůstává vůči některým jedincům uzavřena. Zde mám na mysli především ty z nich, kteří jsou viditelně odlišeni od ostatních, například barvou kůže (občas k této problematice referuje pojem „visible minorities“) či dalšími, kulturními, znaky. Jak vyjádřila Saskia Sassen (2004)²⁷, nemůžeme být pouze pasivními konzumenty diverzity, ale musíme se stát opět umělci inkorporace. To požaduje jak snahu nově příchozích či vyloučených, tak naši ochotu rozšiřovat působnost onoho „my“.

---

²⁷ „What happens when we look at the history of immigration for clues about what is a constraint and what is a possibility? Historical demography shows us that all European societies have incorporated foreign immigrant groups and that it has often taken no more than a few generations to turn them into a community that can experience solidarity.

Incorporation typically started like an inconceivable possibility. It was often the work of the excluded that led to formalised inclusions, such as expanded rights. Our societies struggled and learned to expand the meaning of the "we". But some of our most admired institutions come out of this history of struggle. Today, when we discuss our constraints and options regarding solidarity and diversity, we seem to have forgotten this history. We now have a passive edge in our stance to integration: we want it ready-made. Have we become consumers of diversity rather than artisans of incorporation?” (Sassen 2004)

4. Irsko – ze země emigrace zemí imigrace

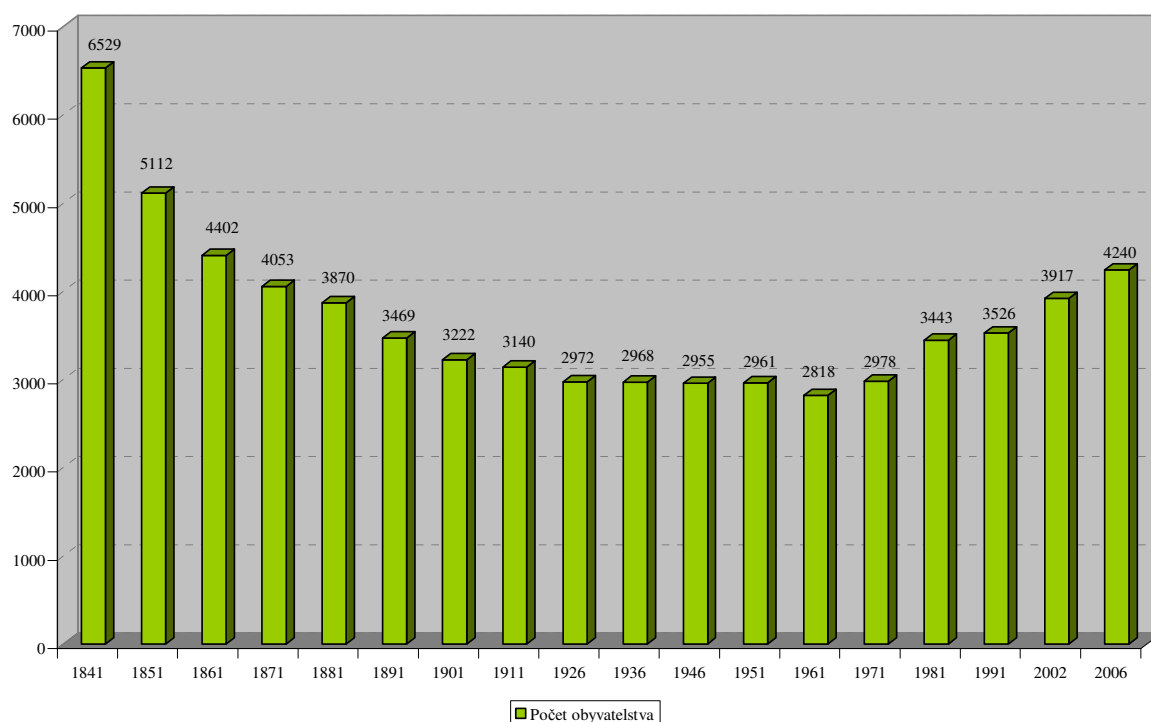
Ještě před třiceti lety vyplouvaly z irských přístavů lodě s emigranty prchajícími před bídou a nezaměstnaností do zámoří, dnes se tyto lodě s některými z nich či jejich potomky a ostatními lidmi rozličné národnosti, kteří se rozhodli zkusit štěstí v jedné z nejrychleji se rozvíjejících zemí Evropy, v Irsku, vracejí zpět k pevnině. Země s podivuhodnou historií, která si prošla krvavým bojem o samostatnost, hladomory a občanskou válkou, je dnes prosperující zemí Evropské unie, a láká do svého středu imigranty, aby zaplnili prázdná místa na vyvíjejícím se pracovním trhu. V této kapitole se budu věnovat povaze imigrace směřující do Irska a její roli na pracovním trhu, zastavím se ale také u irské emigrace, jež později tvořila zdroj prvních příchozích zpět do vlasti, a u podnětů, které stály za obratem migračního směru. Na závěr se zaměřím na vnímání irské národní identity členy majoritní společnosti, jejich přístup k imigrantům a možnostem multi- či inter-kulturalismu.

4.1. Irská emigrace

Irsko bylo až do nedávna zemí emigrace. Od poloviny devatenáctého století po celé následující století byla tato země zasažena migračními vlnami více, než kterákoli jiná evropská země (Mac Éinrí 2001). Počet obyvatel klesl v této době o více než polovinu (viz. graf 4.1.). Mezi léty 1840 a 1860 pozbylo Irsko přes dva miliony obyvatel, vedle emigrace to byl především hladomor, který usmrtil kolem milionu lidí. Irsko se svojí drsnou kopcovitou a kamenitou krajinou nebylo příliš nakloněno zemědělství. Neúrodná půda a klimatické podmínky dovolovaly pěstovat pouze úzké spektrum plodin, mezi nimiž byly královnou brambory, které tvořily základní pokrm třech milionů nejchudších obyvatel země. Vypuknutí nemoci napadající brambory, která se začala rychlostí šířit po Evropě, znamenalo zkázu těch nejchudších obyvatel žijících v Irsku, kteří neměli jinou náhradu za tuto potravinu. Ačkoli nejhorším byl rok 1846, hladomor pokračoval až do roku 1852 (Kenny 2004: 97-109). Irsko, kde se už od osmého století začalo prosazovat katolické náboženství, bylo v té době součástí protestantského Britského království (nad kterým si krvavě vybojovalo samostatnost až roku 1921, severní část ostrova, osídlená především protestanty, potomky z dřívějších migračních vln z Británie a Skotska, zůstala součástí Velké Británie). Do Irska tak přicházela řada přistěhovalců z Anglie, kteří využívali výhradních práv k získání pozemků, k volbám či účasti v armádě před irskými katolíky. Vyhrocené vztahy Irů s příchozími, náboženské a politické

spory, hladomor, boj o přežití, ale také viditelná podpora emigrace některými vlastníky půdy, mezi nimiž byli i ti, kteří, jak píše Sean Kenny (2004: 103), dokonce zaplatili cestu do Ameriky svým nájemníkům, kteří nemohli dále platit nájem, a zničením jejich přístřeší si zaručili, aby se už nevrátili zpět, to vše byly faktory, které vedly tisíce lidí opustit své domovy a založit nové v zámorí. Odhaduje se, že kolem milionu Irů emigrovalo, z toho převážná většina do Ameriky, kde pracovali na „dlužní smlouvu“, aby si později vysloužili titul svobodných občanů. Irové tvořili mezi léty 1850 a 1859 40 procent ze všech imigrantů do Spojených států. Zpočátku představovali nejnižší vrstvy na sociálním žebříčku, postupně však po něm začali stoupat a významně ovlivňovat dění v Americe. Dnes žije po celém světě 3 miliony osob vlastnících irské občanství (Kelleher a Kelleher 2004: 22) a kolem dalších 50 milionů lidí, tedy desetkrát víc než je samotný počet obyvatel Irska, kteří vnímají sebe, ač různými způsoby, jako následovníky irské linie (Kenny 2004: 99).

GRAF 4.1. POČET OBYVATEL IRSKA MEZI LÉTY 1841 A 2006 (V TISÍCÍCH)

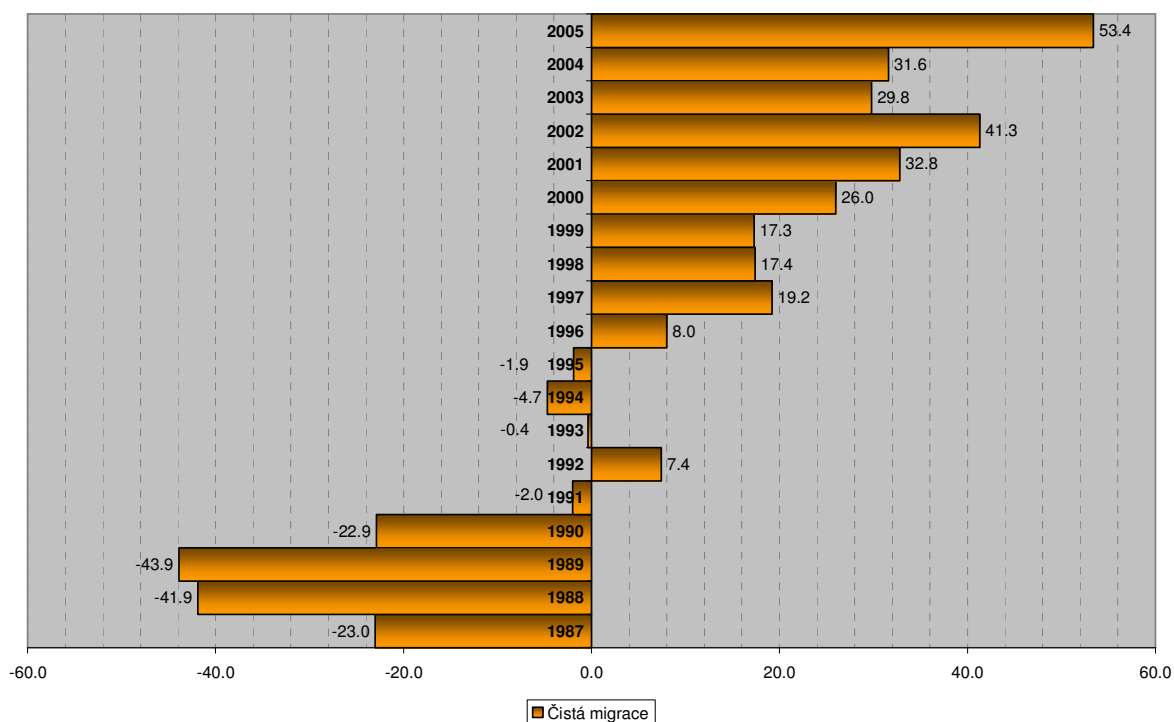

Zdroj dat: CSO (Central Statistics Office Ireland) 2006

Z grafu 4.1. je čitelné, že počet obyvatel Irska klesal až do šedesátých let dvacátého století, kdy činil 2,8 milionů. Sedmdesátá léta s sebou přinesla obrat v populační bilanci, čistá migrace však zůstala, až na výjimky mezi léty 1971 a 1979, kdy se dostala do kladných hodnot, což je vysvětlováno návratem některých kvalifikovaných irských migrantů s rodinami, aby zaplnili mezery na irském pracovním trhu, záporná až do poloviny devadesátých let (viz.

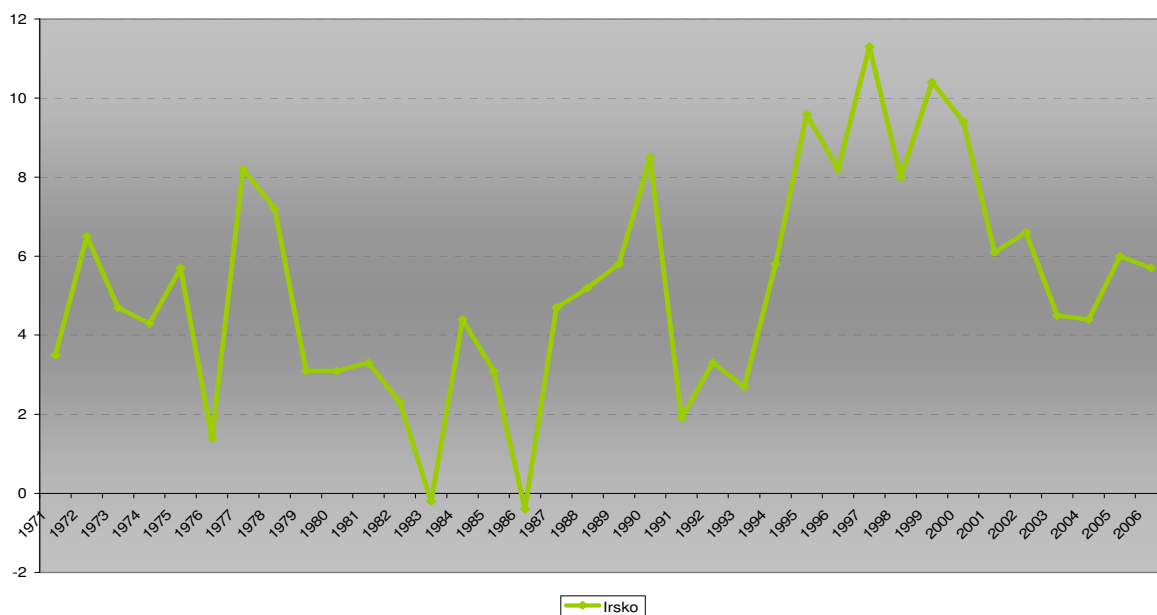
graf 4.2.). Obrat byl způsoben zavedením nových ekonomických strategií, založených na podpoře zahraničních přímých investic do země (FDI), což mělo za následek tvorbu nových pracovních míst, úbytek emigrace a tedy pozvolný nárůst obyvatelstva (Mac Éinrí 2001). Osmdesátá léta s sebou ještě jednou přinesla masivní vlnu emigrace, tentokrát způsobenou špatnou ekonomickou situací (reálný HDP se v roce 1986 dostal na hodnotu -0.4 [OECD.stat 2008]) a vysokou nezaměstnaností. Mezi léty 1988 a 1989 necelých 71 tisíc osob, tedy kolem 2% z celkového obyvatelstva, emigrovalo z Irska (Mac Éinrí 2001).

GRAF 4.2.: ODHADOVANÁ ČISTÁ MIGRACE MEZI LÉTY 1987 A 2005 – IRSKO (V TISÍCÍCH)

Zdroj dat: CSO (Central Statistics Office Ireland) 2006

GRAF 4.3.: REÁLNÝ HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT – IRSKO (V PROCENTECH)

Zdroj dat: OECD.stat 2008

4.2. Probuzení keltského tygra

Devadesátá léta jsou už plně ve znamení velkých ekonomických změn, které zemi daly přívlastek „keltský tygr“²⁸. Dobře mířené ekonomické změny, podpora vzdělání, lákavé podmínky pro investory, ale také výhodná jak geografická tak politická pozice Irska v rámci Evropské unie, učinily tuto zemi velmi atraktivní pro příliv zahraničních přímých investic, speciálně do odvětví IT a farmacie. Vyvíjející se ekonomické prostředí dalo vzniknout novým zaměstnáním, což významně snížilo nezaměstnanost. Odhaduje se, že mezi léty 1991 a 2000 bylo vytvořeno skoro půl milionu nových pracovních míst (Mac Éinrí 2001). Reálný hrubý domácí produkt, tak jak jej ukazuje graf 4.3., začal od devadesátých let stoupat a k jejich konci se vyhoupl nad 10 %. Ačkoli snížení nezaměstnanosti se vyvíjelo pomaleji, mezi deseti lety (1987 a 1998) poklesla míra nezaměstnanosti z 18 % na 8 %, i když ještě v roce 1993 byla její hodnota 17 % (O’Connell 1999). Ke změnám provázejícím ekonomický boom je nezbytné přičíst též rostoucí participaci žen na pracovním trhu, jejichž počet vzrostl od roku 1981 do roku 1998 o dvě třetiny a jejichž podíl na trhu práce se dostal z 33 % v roce 1981 na 40 % v roce 1998 (O’Connell 1999). Změny byly čitelné i v jednotlivých sektorech. Zatímco zaměstnanost v zemědělství poklesla na hladinu 10 % v roce 1998, podíl zaměstnanců ve službách stoupl o 40 % mezi 1981 a 1997. Ve stejném rozmezí byl zaznamenán nejvyšší růst

²⁸ Občas se také mluví o „keltské tygřici“ kvůli velkému nárůstu žen na pracovním trhu.

kvalifikovaných, technických a manažérských zaměstnání, ale také administrativních a obchodních pozic (O'Connell 1999). Populace se začala přesouvat nahoru po pracovní struktuře, čímž se uvolnila pracovní místa v jejích nejnižších sférách, které záhy začali zaplňovat migranti. Tyto změny se odrážejí též v irské současné beletrii. Například David McWilliams (2006: 14-15) ve svém bestselleru tuto scénu popsal následovně:

„Every June the roads of Ireland are dotted with little stalls selling strawberries. This is a typical Irish scene, particularly on all the main routes back into Dublin on long weekends. (...) However, the fact, that such an Irish tradition attracts a twenty-one-year-old from Kazakhstan, doing the job that used to be reserved for local small farmers, indicates that some of our old descriptions, divisions and assumptions are blurring. Yuri, the Asiatic-looking Kazakh strawberry seller, is but one of thousands of new images that Irish people have had to take on board over the past five years in what can be described as part of a great blurring. (...) In fact, Ireland is becoming the most middle class, suburban nation in Europe and the most startling development in past six years has been the rapid social mobility that the country is experiencing. The vast majority of us are climbing the social ladder at a rate not seen anywhere in Europe in forty years. We are now a middle-class nation.”

Je tedy zřejmé, že hlavním motorem migrace do Irska byly ekonomické a sociální změny, i když zde jistě hrály podstatnou roli i jiné faktory, jako je například spojení Irska s regionálními a mezinárodními organizacemi nebo růst vlivu a statutu této země na mezinárodní politické scéně (Ugba 2007: 169).

4.3. Imigrace do Irska ²⁹

Ačkoli imigrace je pro Irsko převážně zkušeností až devadesátých let dvacátého století a ačkoli celkové klima Irska bylo až do nedávné doby víceméně kulturně a nábožensky homogenní, přesto zde žily po dekády malé komunity, především italských a čínských a v devatenáctém století přicházejících židovských přistěhovalců. Podstatná část italské

---

²⁹ Ačkoli v demografickém popisu používám pro zjednodušení mužské osoby pro vyjádření jmen národností (jako například Polák, Rumun, Čech), mám na mysli jak příslušníky mužského pohlaví, tak ženského. Podobně u pojmu migrant, přistěhovalec, žadatel či občan. Ve složení migrace dle pohlaví mírně převažují muži, ačkoli například mezi migrujícími z USA jsou více zastoupeny ženy, stejně jako mezi příchozími například z Filipín, které jsou zaměstnány především ve zdravotnictví. Naopak v migraci z nových zemí Evropské unie připojených roku 2007 převažují muži (60%) (CSO 2007).

komunity žijící v Dublinu pochází ze stejné geografické oblasti mezi Římem a Neapolí, vydávají italské noviny a pořádají katolické mše v italštině (Kelleher a Kelleher 2004: 23). Jak uvádí Mac Éinrí (2001), až na výjimky územního rozmístění židovských a italských přistěhovalců v Dublinu a jeho okolí, se v zemi nevytvořily signifikantní kulturně odlišné části měst nebo obcí, které byly typické pro toto období v jiných evropských zemích. Určité vykročení z kulturní homogenity představovala irská kočovná komunita „travelleri“ (Travellers), která je často přirovnávána například k Romům v jiných částech Evropy. Různé pokusy o její usazení a asimilaci a později integraci do většinového proudu byly neúspěšné. Nezdá se, že by možné přičíst vedle svérázného kočovného životního stylu této skupiny také odmítavému postoji většinového obyvatelstva.

Do takového prostředí, charakterizovaného homogenitou a exkluzí, začaly v devadesátých letech dvacátého století proudit početné skupiny cizinců. Pierras Mac Éinrí (2001) rozdělil migraci do Irska do čtyřech hlavních skupin. První je tvořena irskými migranty nebo jejich potomky, kteří se v době prosperity vrátili do země, dále jsou to vysoce kvalifikovaní imigranti a imigrantky, kteří zůstávají většinou dočasně, do třetí skupiny jsou řazeni migrující z Velké Británie a kontinentální Evropské unie a poslední představuje migraci jedinců v důchodovém věku, převážně z Velké Británie. Imigrace ze zemí mimo Evropskou unii tvořila až do poloviny devadesátých let nepříliš signifikantní skupinu, její podíl na imigraci však stále narůstá. V druhé polovině devadesátých let imigrovalo do Irska kolem 250 tisíc lidí (což představuje necelých 7 % z celkové populace), z nichž polovina podle oficiálních statistik představovala navrátilivší se Iry a Irky, 18 % přicházelo z Velké Británie, 13 % z ostatních zemí Evropské unie, 7 % z Ameriky a zbylých 12 % z jiných částí světa (Mac Éinrí 2001).

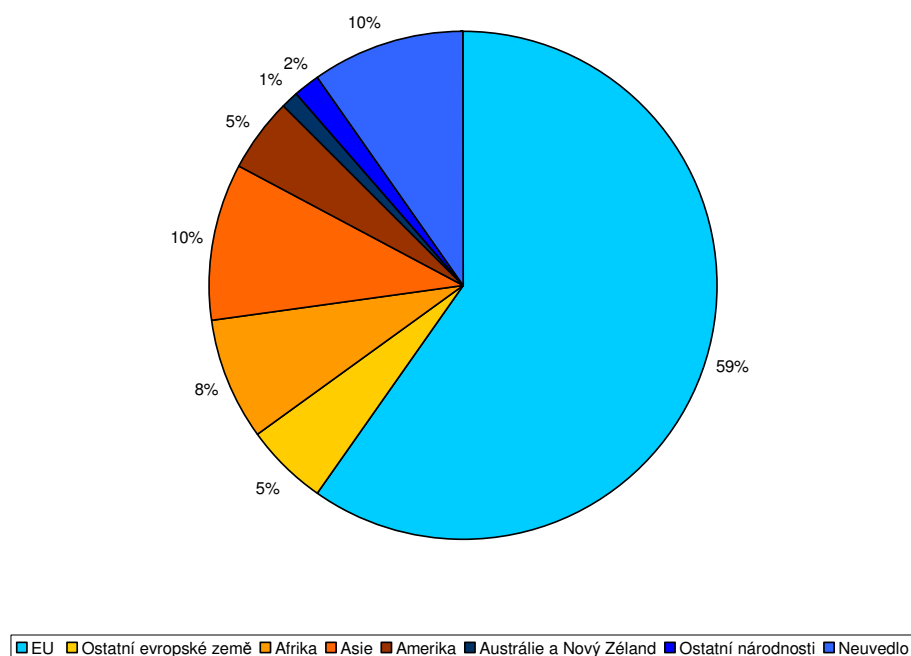
Rozšíření Evropské unie v roce 2004 společně s imigrační politikou Irska, která zpřístupnila pro nové členské země svůj pracovní trh, mělo za následek změny na migrační scéně. Během roku 2004 a 2005 počet žadatelů z nových členských států Evropské unie o *PPS No.*³⁰ stoupl přibližně o polovinu (z necelých 54 tisíc na 110 tisíc, přičemž v roce 2005 téměř 50 % z nich bylo uděleno polským žadatelům, za nimi následovali početně Litevci) (Ugba 2007: 172). O rok později se jejich počet ještě navýšil, přičemž nejvíce žadatelů pocházelo z Polska (z celkového počtu kolem 130 tisíc vydaných *PPS No.* jim náleželo necelých 94 tisíc), Litvy (16 tisíc), dále Slovenska (přibližně 11 tisíc) a Lotyšska (8 tisíc)

---

³⁰ PPS number (Personal Public Service) je dokument, který je požadován pro daňové a zaměstnanecké záležitosti a pro transakce s vládním oddělením. Z nedostatku statistik je proto počet migrantů odhadován na základě registrace na tomto úřadě.

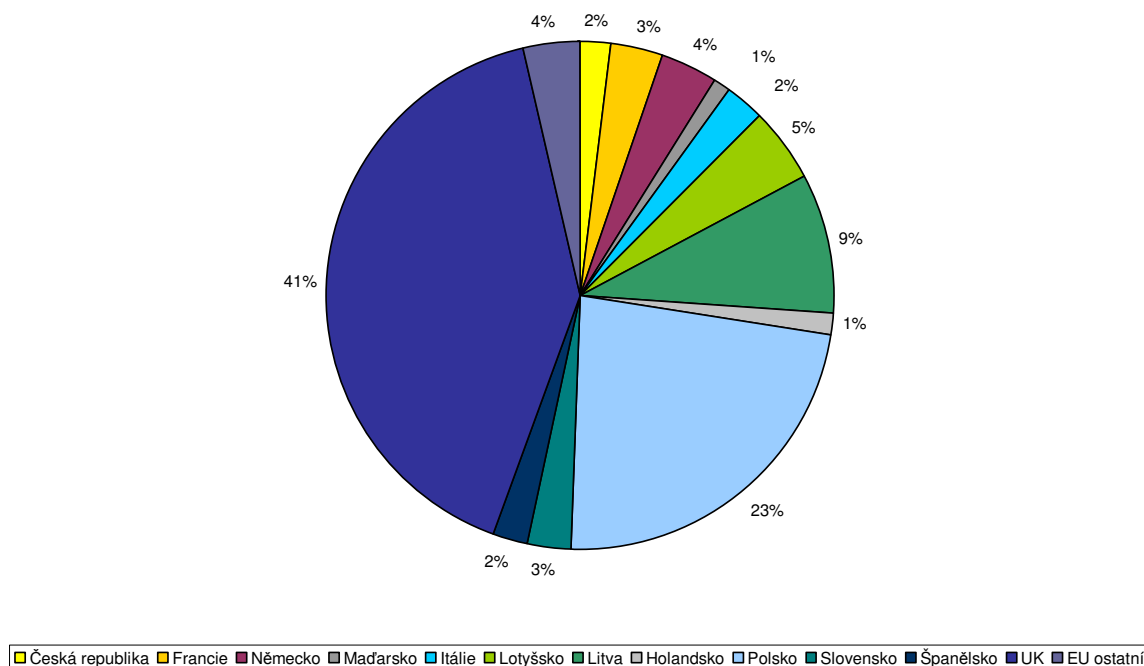
(Department of Social and Family Affairs 2008). Nezanedbatelný je též počet českých občanů, kterých žilo v Irsku dle cenzu z roku 2006 přes 5 tisíc (CSO 2006). Tento nárůstek z nových zemí Evropské unie připojených v roce 2004 je dán do značné míry imigrační politikou země, která upřednostňuje na pracovním trhu irské občany a občany členských zemí Evropské unie (25) před ostatními, kteří musejí žádat o pracovní povolení, jež smí být udělováno pouze na určité profese. Zaměstnavatel, ke kterému je toto povolení vázáno, musí prokázat, že nenašel na tuto pozici vhodného kandidáta z Irska nebo EU 25 (tedy země Evropské unie bez jejích nejnovějších členů Bulharska a Rumunska, připojených v roce 2007), jež jsou vázány určitými omezeními na trhu práce) (Ugba 2007: 171-173). Z ostatních zemí Evropy dle cenzu z roku 2006 pobývali v Irsku nejvíce Rumuni, Rusové a Ukrajinci, 10% obyvatel cizí národnosti pocházelo z Asie, především z Číny, Filipín, Indie a Pákistánu, 8% z Afriky, a to hlavně z Nigérie a Jižní Afriky, a z Ameriky dominovali občané USA. Rozložení imigrantů dle hlavních světových oblastí a národností znázorňuje graf 4.4. a 4.5.

GRAF 4.4.: ZASTOUPENÍ CIZINCŮ V IRSKU DLE HLAVNÍCH SVĚTOVÝCH OBLASTÍ

Zdroj dat: CSO (Central Statistics Office Ireland) 2006

GRAF 4.5.: ROZLOŽENÍ CIZÍ POPULACE V IRSKU ZE ZEMÍ EVROPSKÉ UNIE

Zdroj dat: CSO (Central Statistics Office Ireland) 2006

4.4. Imigrace a irský pracovní trh

Dle Saskie Sassen (2001) jsou migranti jednou z hlavních komponent moderní globální ekonomie a úspěch globálních měst může být z části vysvětlován jejich schopností přilákat do svého středu jisté typy pracovních migrantů. Právě globální města, jež jsou centry obchodu, financí, technologie, ale také sociálních nebo politických sítí, připravují půdu jak pro vysoce kvalifikované migranty, kteří doplňují nedostatečný počet národních odborníků a jež jsou tedy nezbytní k udržení ekonomického a technologického růstu země, tak pro ty migranty, kteří jsou ochotni přijmout práci na nejnižších stupních pracovní hierarchie.

Analogie s konceptem globálních měst se v případě Irska vysloveně nabízí. Zatímco v důsledku ekonomických a sociálních změn klesl požadavek po pracovní síle umístěné ve středním proudu pracovní hierarchie, který je tvořen především irskými občany (sem spadají státní sektor a například veřejné služby), objevila se potřeba doplnit mezery pracovního trhu na obou koncích spektra, tedy jak na úrovni vysoce kvalifikovaných odborníků, specialistů na vývoj a manažerů, tak na nejnižších stupních, nevyžadujících téměř žádnou kvalifikaci, situovanou převážně ve službách. Jak uvádí Mac Éinrí (2007: 88), některé sektory navíc staví

pro imigranty určité bariéry, díky kterým migranti, sami často vysoce kvalifikovaní, zaplňují nižší posty a nemají šanci k postupu v rámci pracovní struktury. Irsko přizpůsobilo svoji imigrační politiku potřebám trhu žádajícího vyplnění právě nejnižších a nejvyšších sfér pracovního trhu, přičemž důraz je na druhou z jmenovaných.³¹

Rychlost vývoje irské ekonomiky v devadesátých letech se záhy střetla s nedostatkem vysoce kvalifikovaných pracovníků, a to především v takových technologických odvětvích, jako je IT nebo specializace spojené s vývojem softwaru, ale také v odvětvích služeb, speciálně ve zdravotnictví a stavebním inženýrství. Tento nedostatek vedl k vládním krokům usnadňujícím migrační procesy pro vysoce kvalifikované jedince, jako je například možnost uplatnit v některých odvětvích nárok na zrychlené získání pracovního víza a oprávnění k práci, tzv. „program pro kvalifikované a vysoce kvalifikované pracovníky z řad migrantů“ (Bruff 2007: 4), aniž by zaměstnavatel musel prokázat nemožnost zaměstnat v tomto oboru irského občana. Jedním z takovýchto privilegovaných odvětví je výroba a vývoj softwaru, kterého je Irsko přední vývozcem, a představuje tedy i významný zdroj příjmů pro státní pokladnu. 10% z celkového počtu zaměstnanců v odvětví softwarového inženýrství a počítačové analytiky a programátorství bylo v roce 2007 jiného než irského občanství (National Skills Bulletin 2007: 44). Zaměstnáním migrantů v tomto odvětví má z pozice zaměstnavatelů hned několik výhod. Předně jsou to nižší náklady na pracovní sílu spojené s vysokou kvalitou práce, neboť specializovaní migranti s sebou často přinášejí nové znalosti a technologie. Dle Bruffa (2007), strategií firem není vzdělávat stávající zaměstnance, ale spíše nabírat nové, kteří často převyšují znalostmi své pracovní zařazení, a tedy naopak mohou firmy využívat zaměstnance jako svoji vzdělávací politiku. Tato fluktuace zaměstnanců je podpořena také samotnou povahou práce v tomto odvětví, která si vyžaduje rychlou obměnu technologií a neustálou změnu, kterou „upřednostňovaná“ migrace dovoluje, ale také možností levné a rychlé dopravy a jinými technologiemi, jež dovolují udržovat finanční i sociální vztahy s rodnou zemí. Bruffova hlavní kritika v jeho článku je kontroverzní

---

³¹ Vedle pracovního povolení, které bylo vystavováno ještě před příchodem jedince do země, a které bylo vázáno na zaměstnavatele, takže pokud chtěl dotýčný změnit pracovní místo, musel zemi opustit a následně si sjednat nové, existuje pracovní vízum, jež je vystavováno zaměstnanci a je udělováno speciálně těm, jejichž profese se setkává s potřebami irského pracovního trhu, speciálně pro specialisty v oboru informační technologie, stavitelství a zdravotnictví. V roce 2006 bylo pracovní vízum nahrazeno systémem „zelených karet“, které jsou vázány podmínkou určité výše příjmu, čímž se jasně ukazuje preference vysoce kvalifikovaných jedinců nad ostatními, zatímco pracovní povolení se uděluje stále méně a jen za speciálních podmínek. Zatímco tedy občané Evropské unie se dostávají do Irska díky občanství v jejím rámci, občané jiných národností musejí hledat jiné cesty, jako je právě pracovní povolení či „zelená karta“. Toto podtrhuje studie irského imigračního úřadu věnovaná čínskými, indickými, litevskými, a nigerijským imigrantům v Irsku, která ukazuje, že Litevci zahrnuti do výzkumu přicházejí nejčastěji na základě občanství v EU (67 %) a často si hledají práci až na místě, Indové jako držitelé pracovního povolení (46 %) nebo jako jejich partneři (resp. partnerky) (31 %), Číňané jako studenti (93 %) a Nigérijci na základě žádosti o azyl (76 %) (McFadyen 2008: 75)

k většině ostatních, zabývajících se neuvěřitelným ekonomickým boomem v Irsku v posledních letech. Tvrdí totiž, že „využívání migrantů k vyřešení nedostatku kvalifikovaných pracovníků je jen řešením symptomů, nikoliv příčin tohoto nedostatku. Pravá příčina, tedy neadekvátní systémy školství a vzdělávání, je zcela opomíjena a namísto toho se preferuje snazší, avšak méně udržitelná možnost saturovat poptávku pomocí pracovních migrantů.“ (Bruff 2007: 5) Dle něj tento přístup k imigrantům nebere v úvahu možnost větší autonomie a v budoucnu též možnosti větší volby vysoce kvalifikovanými odborníky, která je jen podpořena žízň ve většině vyspělých zemích po tomto typu migrantů.

Zatímco odvětví IT technologie je převážně zastoupeno muži, zdravotnictví, další sektor, který hojně využívá kvalifikovanou migrantskou pracovní sílu, je v dominanci žen (90 % pomocné kvalifikované pracovní síly ve zdravotnictví jsou ženy, ty převyšují i ve farmácii a farmakologii (70 %)) [National Skills Bulletin 2007: 48]). V roce 2007 zde pracovalo 19 % zaměstnanců, kteří nebyli irského občanství (National Skills Bulletin 2007: 48) a kteří pocházeli převážně z Filipín, středního východu a jihoasijských zemí. Dle Filipínské ambasády v Londýně čítala filipínská komunita v Irsku v roce 2007 11 500 jedinců, z nichž kolem 7 000 bylo zaměstnáno ve zdravotnictví jako zdravotní ošetřovatelé (resp. ošetřovatelky) (Philippine Embassy London). 70 % této migrační skupiny byly ženy³². Hojné zastoupení právě filipínských ošetřovatelek v Irsku může být vysvětleno konceptem etnických nik, které se tvoří na základě sociálních sítí propojujících imigrantskou komunitu s širší společností.

Migrace IT specialistů z Indie, České republiky či Polska, stejně jako migrace zdravotních sester a ošetřovatelek z Filipín, Jižní Afriky nebo Velké Británie jsou příklady „chtěného“ a veřejným míněním víceméně vítaného typu migrace. Na druhé straně pólu stojí migrace do nejnižších sfér pracovního spektra, jež byla vytvořena modernizačními procesy,

---

³² Filipíny jsou jednou ze zemí, které se vyznačují velmi vysokou mírou pracovní emigrace do jiných zemí (v roce 2004 kolem 8,1 milionů Filipínců, tj. 10% populace, pobývalo a pracovalo ve více než 200 dalších zemích (Asis 2006). Ženy tvoří rovnoměrnou část migrace a jsou zaměstnány hlavně jako výpomoc v domácnostech a zábavním průmyslu, ale také, jak ukazuje příklad Irska, v kvalifikovaných sférách, jako je zdravotnictví. Migrace je ve Filipínách zcela institucionalizovaná a v rukách státu, kterému je podstatnou částí příjmu skrze investice a remitence (v roce 2006 činily remitence do Filipín 15,250 milionů US\$, což představovalo 13 % HDP! [Migration and Remittances Factbook 2008]). Dle Rodríguez (2002) se stát snaží udržet pevný vztah migrantů s jejich domovskou zemí posilováním nacionálních vazeb. Z migrantů se stali „New National Heroes“, když stát rozšířil filipínské občanství za účelem ochrany filipínských jedinců žijících v zámoří, a tím také založil určité povinnosti, které má jedinec ke svému rodnému státu. Z OCW (Overseas Contract Workers), jak se v běžné řeči říkalo emigrantům, se, především díky rétorice zástupců státu, záhy stali OFW (Overseas Filipino Workers). Rodríguez jasně ukazuje vazbu mezi státem a snahou těžit z transnacionální migrace například tím, že se institucionalizuje a z migrace se vytvoří „národní hrdinství“.

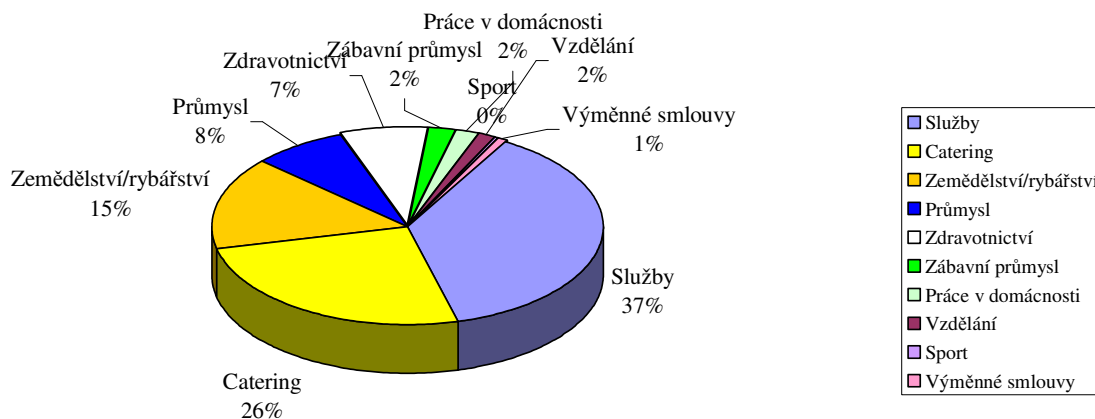
totiž do sektoru služeb, potravinářství, zemědělství, stavebnictví³³ nebo práce v domácnosti (viz graf 4.6.). Pracovní migrace do nižších sfér pracovní hierarchie nemusí nutně znamenat pouhé zastoupení migrantů s nízkou mírou vzdělání a pracovních zkušeností, naopak migrace velmi často znamená posun na sociálním žebříčku směrem dolů, kdy často kvalifikovaní jedinci přijímají práci nevyžadující téměř žádnou kvalifikaci. Pracovní migrace na této úrovni je také spojována s ilegální migrací, zneužíváním pracovníků ať už na základě neznalosti pracovních práv, obav ze ztráty zaměstnání, či nemožnosti bránit se kvůli ilegálnímu statutu. „Chtěná“ a „nechtěná“ migrace představují rozdílnou stranu téže mince, setkávají se však s diametrálně odlišným přístupem jak ze strany veřejného mínění, tak z hlediska vládních regulací.

Ekonomické, sociální a další změny v Irsku s sebou, zdá se, přinášejí posun obyvatelstva na pracovním žebříčku směrem do středu, čímž se uvolňují místa na obou koncích spektra, které se stávají doménou migrantů, kteří jsou ochotni tyto mezery na trhu zaplnit. Migrace se tak jeví jako neoddělitelná součást globalizačních procesů, které jsou půdou pro transnacionální migraci. Tato krátká kapitola by však chtěla upozornit ještě na jeden moment, a to je role gender. Zdá se, že transnacionální migrace s sebou nese určitý paradox, kdy v době emancipace žen a modernity se reprodukují tradiční genderové a kulturní vzorce skrze transnacionální migraci, kdy v domácnosti, ošetrovatelství, péči o děti a o důchodce jsou nahrazeny ženy opět ženami, pouze z jiných částí světa. Zatímco jedny ženy se emancipují a věnují se profesní kariéře, investují do vzdělání a bojují za stejný přístup k určitým pracovním postům, jiné jsou svázány svým ženstvím v tradičních sférách, jako je péče o domácnost, děti či seniory. Podobně poukazuje Yeoh and Willis na reprodukci genderových vzorců ve studii vysoce kvalifikovaných migrantů v jejich zaujetí role „živitele rodiny“, který posílá domů náležité obnosy, zatímco jejich ženy mají představovat domácí zázemí a poskytovat podporu (Yeoh and Willis 2004). Jak uvádí Guarnizo, „*místo aby produkovala sociální rovnost mezi migranty, tíhne transnacionální migrace k reprodukci a utvrzování tříd, genderu a regionálních nerovností.*“ (1997: 281, cit. podle Yeoh and Willis 2004: 149)

---

³³ Dle deníku Observer pracovalo v roce 2006 ve stavebnictví jenom Poláků oficiálně kolem 100 tisíc, neoficiálně pak jednou tolik (The Observer 2006).

**GRAF 4.6.: ROZLOŽENÍ CIZÍ POPULACE V IRSKU V JEDNOTLIVÝCH SEKTORECH
V ROCE 2002**

Zdroj dat: Na základě dat DETE (Department of Enterprise, Trade and Employment Ireland)

4.5. Proměny irské národní identity?

Jak uvádí Mac Éinrí, „*Irsko bylo silně izolacionistickou a do sebe uzavřenou zemí. Sociálně nepřijatelné jednání individuí se střetávalo s exkluzí. Svobodné matky, Židé, Protestanti, mentálně nemocní, trávelleri a chudí znali své místo, a pokud ne, bylo jim brzy připomenuto rozmanitými způsoby. Výsledkem bylo zachování očividně unitárních, ale v podstatě archaických a koercitivních sociálních norem. Ještě předtím, než se zde začali usazovat ve vyšších číslech žadatelé o azyl, uprchlíci a imigranti, měli jsme už definovány naše vlastní vnitřní „druhé“.*“ (Mac Éinrí 2002) Irská identita po prvních čtyřicet let existence irského státu byla, dle Mac Éinrího, svázaná s místem, patriarchální a hermetická. Dominance římského katolictví stavějícího se do opozice k protestantskému náboženství, rozšířeného na severu země, a obnovení irského jazyka (irský jazyk, neboli keltština, nebyla dominantním jazykem po staletí [Mac Éinrí 2007]) byly jedny z hlavních činitelů utvářející irskou identitu, uzavřenou do sebe a spíše než univerzalistickou, exkluzionistickou, vylučující „druhé“, kteří

by mohli narušit onu jednotu³⁴. Jak dodává Declan Kilberd (1995), monolitická a homogenní tradiční irská kultura byla konstruována irskými nacionalistickými revolucionáři na základě politicky motivované ideologie sjednocující občany Irska proti nadvládě Angličanů. Ve své knize *Inventing Ireland* argumentuje, že tradiční irská kultura je „objevená kultura“ politiky, učenci, umělci a žurnalisty v pozdním devatenáctém století a začátku dvacátého století.

Určité kulturní změny se začaly objevovat od sedmdesátých let dvacátého století. Vlny sekularizace, vzrůstající participace žen na pracovním trhu i ve veřejném životě, rostoucí prosperita země především díky liberalizaci ekonomiky a rychlé integraci do Evropské unie, vyšší životní úroveň irské společnosti, prosazující se konzumní způsob života a individualizace hrály podstatnou roli v proměně irské společnosti. Echo proměny se ozvalo i v knize Davida McWilliamse (2006: 3): „*Ireland has arrived. We are richer than any of us imagined possible ten years ago. No Irish person has to emigrate, none of us need pay for education and even our universities are free. Unemployment is the lowest in our history. We have more choice than ever, the place is more tolerant and no-one can be legally discriminated against. We have more cash in our back pockets than almost anyone in Europe. We are better off than 99 % of humanity. We are on top of foreigners' lists as places to live. (...) We are a success.*“

Z hlediska kulturního se Irsko v posledních letech proměnilo z víceméně homogenní země na zemi vyznačující se pestrými kulturní diverzitou. Proměnu vyjádřila prezidentka Irska Mary McAleese následovně: „*We are gradually moving away from the homogeneity and old certainties which have traditionally been the hallmarks of Irish life. We are rapidly becoming one of the wealthier states in the world, as well as a multi-cultural society.*“ (Valdez Moses 2003: 2) Je patrné, že multikulturalismus či interkulturalismus (tento termín je používán k označení multikulturních společností se smysluplnou interakcí mezi kulturami [Mac Éinrí 2002]) se v Irsku vznášá ve vzduchu více než kdy předtím. Přítomnost imigrantů se začíná ukazovat jak v politickém, tak kulturním životě. Například v roce 2004 kandidovalo v lokálních volbách kolem 20 imigrantů (všichni registrovaní obyvatelé země se mohou účastnit a být voleni v lokálních volbách), z nichž dva (oba nigerijského původu) byli zvoleni. Migrantské komunity se také ukazují viditelné v irských školách a růstu počtu médií publikovaných v Irsku v cizích jazycích (Ugba 2007: 178-179). Dle Mac Éinrího (2007) stojí Irsko před úkolem „*odpovědět na potřeby a práva těchto nových členů naší společnosti*

---

³⁴ Dodnes je chápání „írství“ velmi spojováno s katolickým náboženstvím. Necelých 60 % souhlasilo s tvrzením, že „být katolíkem“ je důležité k tomu, aby člověk mohl být považován za opravdového Ira. (Ve srovnání například s Českou republikou a Německem, kdy náboženství považovalo za důležitý činitel národní identity pouze 29 %, resp. 32 %.) (Data z ISSP 2003, Národní identita II.)

v krátkodobém horizontu a v střednědlouhém a dlouhém pak postavit novou společnost, ve které místo původu a etnicko-nacionální identita nejsou základem pro definování identity.“

Právě toto tvrzení upoutalo moji pozornost, předpokládá totiž, že národní identita může být vnímána jednak na základě etnicko-nacionálních, a jednak na základě politických charakteristik. Jaký vztah mají k národu Irové? Na základě série otázek z šetření Národní identita II. týkajících se obrazu „opravdového irství“, a vztahujících se tedy k národnosti a občanství, jsem provedla faktorovou analýzu, která by pomohla odkrýt skryté struktury tohoto fenoménu. Vyextrahované faktory, z nichž jeden byl zastoupen položkami vztahujícími se k národu postavenému na základě příbuzenské linie, náboženství, a irského jazyka, zatímco druhý byl zastoupen faktorem zahrnujícím nejsilněji položku týkající se respektu irských politických institucí a zákonů, tuto domněnku o dvojím vnímání národnosti v případě Irska potvrzují.³⁵

TABULKA 4.1.: OBRAZ „OPRAVDOVÉHO IRSTVÍ“ (V PROCENTECH)

Někteří lidé říkají, že následující věci jsou důležité k tomu, aby se člověk stal opravdovým Irem. Někteří ale říkají, že důležité nejsou. Jak důležité jsou dle vás následující vlastnosti?	Důležité	Nedůležité	Nemohu vybrat	Odpověď chybí
Být narozený v Irsku	84,0	15,2	0,4	0,4
Mít irské občanství	90,5	8,3	0,6	0,7
Žít v Irsku po většinu svého života	76,0	21,7	0,8	1,6
Být schopen mluvit irsky	37,8	60,0	0,5	1,7
Být katolík	56,4	41,2	1,0	1,4
Respektovat irské politické instituce a zákony	77,3	19,7	1,7	1,3
Cítit se být Irem	85,9	12,4	0,9	0,8
Mít irské předky	80,3	18,4	0,6	0,8

Poznámky: Původní čtyřstupňová škála (Velmi důležité, důležité, nedůležité, velmi nedůležité) byla redukována na dvoustupňovou škálu (Důležité, nedůležité). Velikost vzorku 1069.

Zdroj: ISSP 2003, Národní identita II.

Tabulka 4.1. předkládá zkoumané položky a jejich procentuální zastoupení na základě odpovědí jedinců. Velmi důležité se zde ukazuje mít irské občanství, cítit se být Irem, stejně jako být narozen v Irsku³⁶. Relativně silnou váhu má, v porovnání s jinými zeměmi, katolictví, což může být dáno jeho silným vlivem na formování národní identity, jak již bylo řečeno na předchozích řádcích. Nízký souhlas s položkou týkající se irského jazyka v obrazu „irství“ je

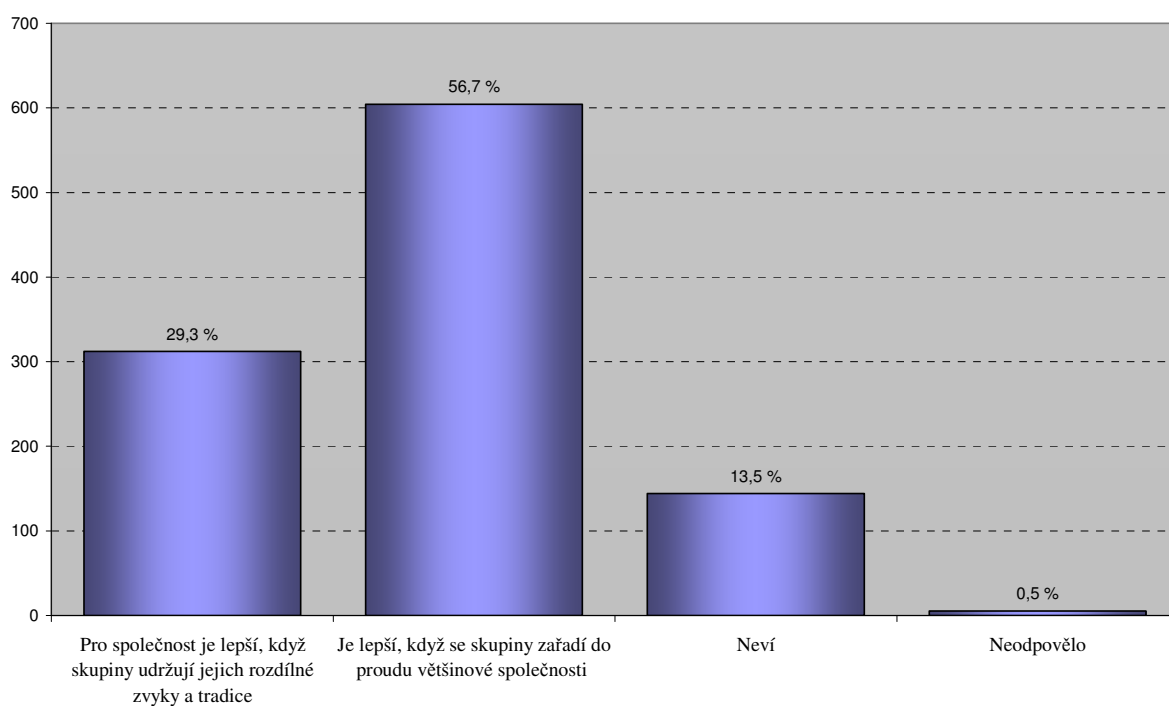
³⁵ Faktorová analýza a její výstupy jsou uvedeny v příloze A.

³⁶ Tyto odpovědi mohou být ovlivněné v té době chystaným referendem o proměně irského zákona o občanství z *jus soli* na *jus sanguinis*, které proběhlo roku 2004. 79,17 % voličů bylo pro konec automatického práva na občanství pro všechny osoby narozené na irské půdě. Diskuse byla vedena vládní koalicí a opozicí, první hlásala, že Irsko je vyhledávanou zemí tzv. turismu za občanstvím. Opozice naopak tvrdila, že podtext vyvolání referenda má rasistický a xenofobní motiv, že neexistují přesvědčivé důkazy o tom, že by cizí těhotné ženy ve velké míře mířily do Irska za účelem porodit dítě na jeho půdě, čímž by bylo automaticky uznáno za irského občana (BBC News 2004).

skutečnost, že většina obyvatel používá v běžné řeči angličtinu, která je vedle irštiny oficiálním jazykem. To Irsko výrazně odlišuje například od Německa nebo České republiky, pro které je znalost jazyka centrálním kritériem obrazu národnosti.

V průběhu této kapitoly byl vznesen argument, že se Irsko postupně mění z homogenní společnosti na společnost multi-kulturní. Jak ovšem ukazuje již zmiňované šetření Národní identity II., požadavek na asimilaci je v populaci daleko vítanější, než požadavek imigrantů na uchovávaní si své vlastní kultury (viz. graf 4.7.). Jaký je potom vztah obyvatel Irska k imigrantům?

GRAF: 4.7.: NĚKTEŘÍ ŘÍKAJÍ, ŽE JE PRO ZEMI LEPŠÍ, KDYŽ ROZDÍLNÉ RASOVÉ A ETNICKÉ SKUPINY UDRŽUJÍ SVÉ ROZDÍLNÉ ZVYKY A TRADICE. JINÍ NAOPAK ŘÍKAJÍ, ŽE JE LEPŠÍ, KDYŽ SE TYTO SKUPINY PŘIZPŮSOBÍ A VMÍSÍ DO ŠIRŠÍ SPOLEČNOSTI. KTERÝ Z TĚCHTO POHLEDŮ JE VÁM BLIŽŠÍ?

Zdroj dat: ISSP 2003, Národní identita II.

TABULKA 4.2.: VZTAH K IMIGRANTŮM (V PROCENTECH)					
Existují rozdílné názory o imigrantech z jiných zemí žijících v Irsku. Do jaké míry souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky?*	Souhlasím	Ani souhlasím ani nesouhlasím	Nesouhlasím	Nemohu vybrat	Odpověď chybí
Imigranti zvyšují zločinnost	37,3	17,8	42,2	2,6	0,1
Imigranti jsou obecně vzato prospěšní pro ekonomiku země	38,3	20,5	37,9	3,0	0,3
Imigranti berou práci lidem, kteří se narodili v Irsku	44,1	12,4	42,4	0,8	0,2
Imigranti zlepšují irskou společnost tím, že přinášejí nové nápady a kulturu	55,7	15,0	26,8	2,3	0,3
Vláda vynakládá na pomoc imigrantům příliš mnoho peněz	61,2	14,9	20,5	3,3	0,1

Poznámky: Původní pětistupňová škála (Určitě souhlasím, spíše souhlasím, ani souhlasím ani nesouhlasím, spíše nesouhlasím, určitě nesouhlasím) byla redukována na třístupňovou škálu (souhlasím, ani souhlasím ani nesouhlasím, určitě nesouhlasím). Velikost vzorku 1069.

* Migranty se zde rozumí lidé, kteří se přišli do Irska usadit.

Zdroj dat: ISSP 2003, Národní identita II.

TABULKA 4.3.: MYSLÍTE SI, ŽE POČET IMIGRANTŮ DO IRSKA BY MĚL...						
	Velmi narůst	mírně narůst	zůstat stejný	mírně se snížit	velmi se snížit	Nemohu vybrat
N	13	80	325	307	289	48
Procenta	1,22	7,51	30,52	28,83	27,14	4,50

Poznámka: Součet procentuálních hodnot neodpovídá 100 % kvůli zaokrouhlení a kvůli vyloučení z tabulky chybějící odpovědi (N=3, %=0,3).

Zdroj dat: ISSP 2003, Národní Identita II.

Z šetření vyplývá, že Irové nevyjadřují vyloženě negativní postoj vůči imigrantům (na rozdíl například od Čechů, jak ukáží později). S tvrzením, že imigranti zvyšují míru zločinnosti, obyvatelé Irska spíše nesouhlasí, za to se vyjadřují kladněji k tezi, že imigranti jsou prospěšní pro ekonomiku země a většina se vyjádřila kladně, že imigranti zlepšují irskou společnost tím, že přinášejí nové nápady a kulturu (což může být vnímáno jako mírný rozpor k předchozí otázce, kdy většina vyjádřila jako prospěšnější do společnost asimilaci rozdílných kultur do majoritního proudu). Na druhou stranu, hrozba ztráty zaměstnání kvůli nově přichozím je pocíťována. Menšina (9 %) dotázaných uvedla, že počet imigrantů by měl narůst, většina se přiklonila buď k tvrzení, že jejich počet by měl zůstat stejný, anebo se snížit. Ačkoli z předchozího může být odhadován určitý postoj Irů vůči imigrantům, šetření nám bohužel neříká, koho mají jedinci na mysli, mluví-li o imigrantech. Mají zde na mysli žadatele o azyl, pracovní migranty (spíše ty, co přicházejí zaplnit místa v nižších sférách pracovního trhu nebo úzkou elitu specialistů) či jejich rodiny? Tato otázka by jistě zasluhovala větší

pozornost, neboť dopad těchto charakteristik by s sebou jistě přinesl rozdílné vyjádření zúčastněných.

Než opustím Irsko a přesunu se do další země charakteristické přílivem imigrantů, do Německa, zbývá ještě odpovědět na otázku měnící se irské identity a jejího vztahu k nově příchozím. Právě ve střetu s jinými kulturami se národní identita rýsuje nejvíce. Jak vyjádřil Calhoun (1992), národní identita, jež je spojována s kulturním dědictvím, je spíše emocionální a výlučná. Jako její protiklad je spatřována národní identita postavená na racionálních politických hodnotách, obě dvě jsou však obrácené strany jedné mince. Může jeden přístup vytlačit druhý, jak navrhuje Piaras Mac Éinrí? A pokud ano, musíme změnit celý náš pohled na svět, který je, dle Calhouna (1992), činěn skrze brýle nacionalismu? Irsko sice mění svojí homogenní tvář na multi-kulturní, to ovšem ještě není záruka, že tyto kultury budou zapracovány do subjektivního vnímání „írství“ či zda zůstanou v očích „opravdových“ Irů jejich „novými druhými“.

5. Imigrace do Německa – aneb od gastarbeitřů k samostatným podnikatelům a zaměstnavatelům

5.1. Je Německo imigrantskou zemí?

Německo patří mezi země s největším množstvím imigrantů v Evropě s počtem necelých 6,7 milionů, což představuje zhruba 8,2 procent z celkové populace (Ausländerzahl 2007). Největší menšinu tvořil Turci, Italové, Řekové a přistěhovalci ze zemí bývalé Jugoslávie. Toto složení určil historický a politický vývoj ve 20.století. V padesátých letech se ekonomika začínala zotavovat po druhé světové válce a hrubý domácí produkt velmi rychle rostl, což si vyžadovalo množství nových pracovníků. Jelikož Německo nedisponovalo, na rozdíl od Francie, Belgie, Nizozemí či Velké Británie, bývalými koloniemi, které by pomohly zaplnit díry na pracovním trhu, řešilo nedostatek pracovních sil nábořem zaměstnanců ze zahraničí. První bilaterální smlouva byla podepsaná s Itálií roku 1955, o pět let později s Řeckem a Španělskem a později s Tureckem (1961), Marokem (1963), Portugalskem (1964), Tuniskem (1965) a Jugoslávií (1968). V roce 1960 už pracovalo v německém průmyslu přibližně 250 tisíc zahraničních pracovníků, z nichž podstatná většina byla tvořena Italy. Roku 1973 míra cizích zaměstnanců, tentokrát rekrutovaných převážně z Jugoslávie a Turecka, dosáhla hladiny asi 2,5 milionů, což představovalo zhruba 10 až 12% z celkové pracovní síly (Stalker 1994: 17). Většina z nich přišla jako „gastarbeitěři“, na základě bilaterálních smluv se zeměmi původu, které byly omezeny pouze na určitou dobu. Počítalo se totiž, že tito dělníci, nasazení převážně na práci v průmyslu³⁷, se po určité době, až naplní svůj pracovní úvazek, vrátí zpátky do své původní vlasti.³⁸ Tento nábor striktně uťal rok 1973, kdy Německo zasáhla ekonomická krize. Země začala uplatňovat přísnější imigrační zákony a řada již rekrutovaných pracovníků se musela vrátit do své vlasti. Mezi léty 1974 a 1977 tak počet imigrantů v zemi poklesl o 4,4 procenta (Ausländerzahl 2007: 9). Za těmi, co zůstali, následovala vlna sekundární migrace převážně za účelem sjednocení rodiny, která proměnila demografické složení imigrantské populace, a další vlny podpořené bohatými sociálními

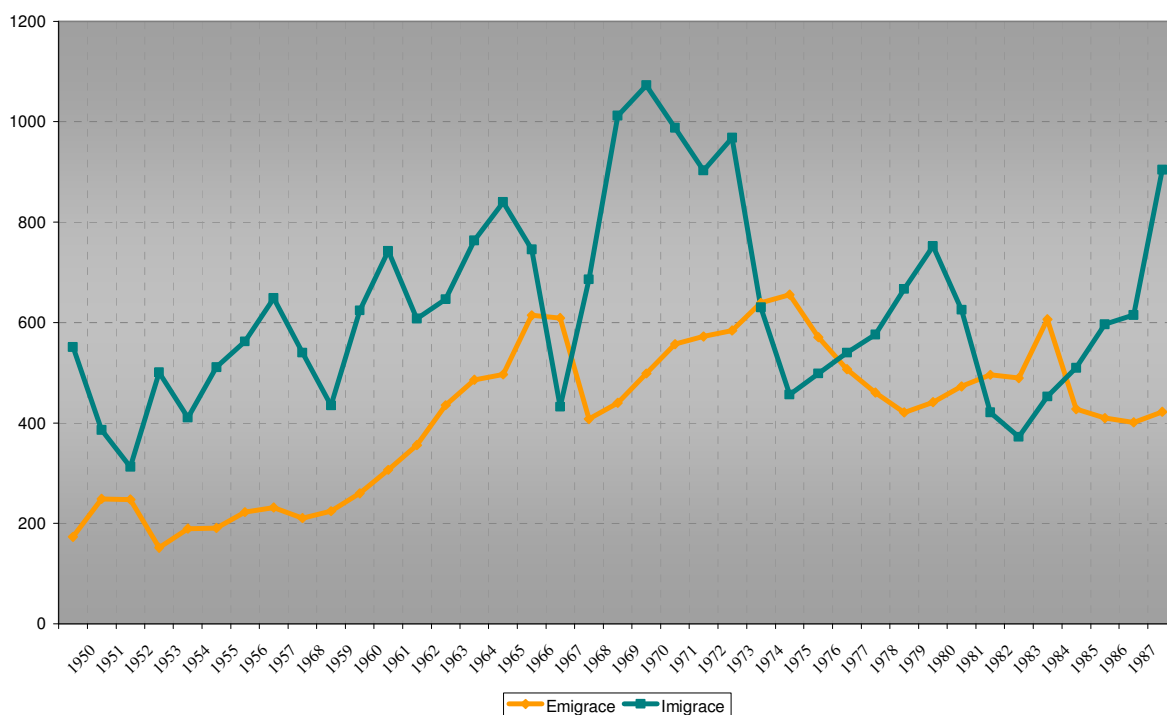
---

³⁷ V roce 1970 pracovalo 40 procent v průmyslu zaměřeném na zpracovávání kovu, 12 procent na stavbách a 11 procent v textiliích. Méně než 15 procent pracovalo v té době ve službách, na rozdíl od téměř 40 procent německé populace (Liebig 2007: 13).

³⁸ Na příkladu turecké migrace do Německa je vidět selektivní charakter náboru pracovní síly. V mnoha tureckých městech byly založeny německé pracovní úřady spolupracující s úřady tureckými. O příjmu pracovníků rozhodovaly požadavky německého pracovního trhu, ale také jejich vzdělání a pracovní zkušenosti, dobré zdraví a věk (Wilpert 1992: 178).

sítěmi mezi Německem a zeměmi původu. Navzdory imigračním zákonům, a to i přes snahy vlády v osmdesátých letech podpořit repatriaci do původních zemí finančními odměnami, kterých využilo roku 1983 mimo jiné kolem 100 tisíc Turků a o rok později 213 tisíc (Abadan-Unat 1997: 229), počet imigrantů dlouhodobě neklesl, nýbrž pokračoval skrze rodinnou reunifikaci, azyl a potomstvo. Z celkového počtu Turků z censu z roku 2007 bylo 33,6 procent narozených v Německu a 66,4 procent v cizině, podobná proporce je udávána pro Italy, Srby a Řeky, na rozdíl například od Poláků (v 96% narozených v cizině), jež se řadí k novějším vlnám imigrace společně s Afgánci, Rumuny a Pákistánci (Ausländerzahl 2007: 12).

GRAF 5.1.: EMIGRACE A IMIGRACE DO SPOLKOVÉ REPUBLIKY NĚMECKO MEZI LÉTY 1950 A 1988 (V TISÍCÍCH)

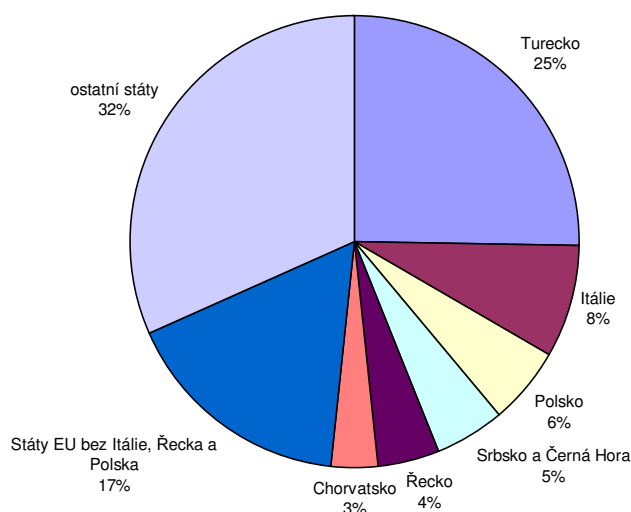

Zdroj dat: Mitchell 1992

Ke složení cizinců je bezpochyby potřeba přičíst více než milion etnických Němců, tzv. Aussiedler, pocházejících převážně z východní Evropy a bývalého Sovětského svazu. Mezi lety 1951 a 1987 jich přišlo kolem 1,3 milionů, avšak jejich počet se rapidně zvýšil po pádu „železné opony“, kdy jen mezi léty 1988 a 1991 byl zaznamenán příchod 1,2 milionů etnických Němců (Stalker 1994: 193). Tito imigranti se však v statistikách, které rozlišují pouze mezi německými občany a cizinci, ztrácejí, neboť, jako pokrevní Němci, dostávají automaticky právo na německé občanství. To zde představuje komplexní proces ignorující

done dávna jak místo narození, tak délku pobytu. Občanství je uděleno na základě pokrevní linie (*jus sanguinis*), tedy primárně pokud jeden z předků byl německého původu. Docházelo tak k paradoxům, kdy ti, co prokázali ve svém rodě německou větev, měli automaticky právo na německé občanství, ale například děti narozené tureckým rodičům a žijící od svého narození v Německu na občanství nárok neměly. Situace se změnila s přijetím nového zákona o občanství roku 2000, který dovoluje udělit německé občanství dětem cizinců narozeným po tomto datu, či osobám žijícím v Německu delší dobu než osm let.³⁹

GRAF 5.2.: CIZINCI VE SPOLKOVÉ REPUBLICE NĚMECKO DLE NÁRODNOSTI

CELKEM	6 744 879
Turecko	1 713 551
Itálie	528 318
Polsko	384 808
Srbsko a Černá Hora	330 608
Řecko	294 891
Chorvatsko	225 309
Státy EU bez Itálie, Řecka a Polska	1 126 395
ostatní státy	2 139 264

Zdroj dat: Ausländerzahl 2007. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

³⁹ Děti imigrantů, narozené po roce 2000, dostávají německé občanství, pokud alespoň jeden z rodičů má trvalý pobyt (minimálně však tři roky) či žije v Německu po dobu delší než osm let. Děti narozené v zahraničí mající alespoň jednoho z rodičů německého původu, dostávají automaticky německé občanství. O naturalizaci může být požádáno po osmi letech pobytu v Německu, výjimku tvoří druh (družka) německého občana(nky), bývalí němečtí občané, uprchlíci či lidé, kteří úspěšně ukončili integrační kurz. Těmto může být čekací lhůta zkrácena. (Cyrus a Vogel 2007: 129)

5.2. Turecká imigrace do Německa a její proměny

Imigranti v Německu tvoří velmi heterogenní skupinu a to jak mezi etnickými skupinami, tak uvnitř jednotlivých etnik na základě rozdílného kulturního, sociálního i ekonomického statutu jedinců. Příkladem může být turecká migrace, jejíž první vlna byla převážně ve znamení pracovní síly s nízkou kvalifikací, nasazenou na těžké práce v průmyslu. Tito pracovníci přicházeli do Německa často pouze se základními znalostmi a bez jazykového vybavení. Neboť byli v Německu jako „pracovní hosté“, jejich život naplňovala práce, kde zůstávali velmi často přesčas, aby vydělali co nejvíce a mohli podpořit své rodiny v Turecku. Druhá a třetí generace už disponuje rozdílným kulturním kapitálem především díky hladině dosaženého vzdělání. Zatímco v minulých desetiletích velmi málo Turků dokončilo vyšší formy vzdělání než základní, rok od roku přibývá universitních studentů v jejich řadách. Změny v sociálním statutu mohou být patrné také úbytkem Turků s ukončeným vzděláním ve vyučení.⁴⁰ Také se změnily jejich životní podmínky. Řada Turků, kteří v Německu zůstali, si po určité době práce mohli dovolit přestěhování se do vlastních bytů či domů, obchody začaly nabízet tradiční turecké potraviny, byly zakládány první mešity (v nynější době je jich v Německu přes 2 200) a turecké sportovní a zájmové organizace (Eryilmaz 2002: 62-67).

TABULKA 5.1.: TURECKÁ POPULACE V NĚMECKU OD ROKU 1960 DO 2003	
Rok	Počet
1960	2 700
1965	132 800
1970	469 200
1975	1 077 100
1980	1 462 400
1985	1 400 400
1990	1 694 649
1995	2 014 311
2000	1 998 534
2003	1 877 661

Zdroj: TAM 2004, cit. podle Sayan a Tekin-Koru 2007

⁴⁰ V zimním semestru 2004/2005 bylo zapsáno ke studiu na německých univerzitách 22 553 tureckých studentů, z toho většina k studiu práva, ekonomiky, sociálních studií a technických předmětů s inženýrským titulem. V porovnání s počtem německých studentů na univerzitách je tato proporce relativně nízká. Jsou zde ovšem tendence ke zvyšování počtu universitně vzdělaných Turků. Důraz na vzdělání je vidět z celkového počtu studentů jiného občanství než německého. Zatímco v roce 1990/1991 bylo zapsáno k studiu na univerzitách 76 616 zahraničních studentů, roku 2000/2001 se jejich počet vyhoupl na 128 305, aby za další čtyři roky stoupl na počet 183 795. Opačné tendence se zdají být v kategorii vyučení. Zatímco v roce 1995 obdrželo výuční list 51 385 tureckých občanů, roku 2004 už jich bylo jen 27 042. (Statistisches Bundesamt 2006: 104-130)

Měnícímu se statutu části turecké populace žijící v Německu odpovídá i rostoucí počet podnikatelů mezi nimi, od roku 1991 do roku 2004 jejich počet narostl dvojnásobně.⁴¹ Tento obrat k podnikání je vysvětlován jednak obtížným hledáním práce daným současnou situací na pracovním trhu, kdy celková míra nezaměstnanosti je v Německu poměrně vysoká (roku 2005 se vyšplhala na hladinu 12,9 %⁴² [ILO Bulletin of Labour Statistics]) a imigranti jsou v soutěži o pracovní místa až další v pořadí za německými občany či imigranty s etnicko-německou minulostí, jednak nedostatečnými odbornými znalostmi a znalostmi kulturními a jazykovými, ale také diskriminací na pracovním trhu. Nejviditelnější formou podnikání jsou drobné obchody s potravinami, ovocem a zeleninou, restaurace a rychlá občerstvení (slovo „Döner-kebab“ se souběžně s tureckými imigranty usídlilo snad ve všech evropských jazycích), obchody s oblečením a elektronikou. Dnešní turečtí podnikatelé však dalece přesahují tento tradiční záběr. Hojná obchodní činnost utužuje vazby se zemí původu, která je zdrojem potravinových produktů, rekreačních center, které jsou propagované tureckými cestovními kancelářemi umístěnými v Německu, nebo náboženskými komoditami. Některé speciální čtvrti zasvěcené turecké komunitě, například Kreutzberg v Berlíně, přezdívaný „malý Istanbul“, který obývá jedna čtvrtina z celkového počtu Turků v Berlíně, jsou jasnou ukázkou tvoření etnických ekonomických enkláv. Jak ukazuje studie z roku 1984, 12 % podniků bylo v rukách tureckých imigrantů a 40 % sektoru služeb taktéž v tureckém vlastnictví (Wilpert 1987: 9, cit. podle Abadan-Unat 1997: 233). Pozdější studie ukazují, že zhruba 33 000 tureckých podnikatelů vytvořilo kolem 125 000 pracovních příležitostí v 55 rozdílných sekcích trhu (Duymaz 1988: 27-28; cit. podle Abadan-Unat 1997: 233). Je zřejmé, že v dnešní době budou tato čísla, s téměř dvojnásobným počtem tureckých podnikatelů, daleko vyšší. Takovéto enklávy vytvářejí pracovní příležitosti i pro jedince, kteří neznají německý jazyk, a jsou často zdrojem práce i pro ty, co jsou v zemi ilegálně nebo bez pracovního povolení. Jsou také často spojovány s problémem politického islámu a jeho radikálních forem, jež se právě v těchto centrech utužují (Abadan-Unat 1997: 234). V souvislosti s částmi měst, které jsou obydlené výhradně jednou etnickou skupinou

---

⁴¹Roku 1991 bylo statistikami zaznamenáno 22 tisíc občanů turecké národnosti žijících se podnikáním, zatímco roku 2004 jejich počet vzrostl na 44 tisíc (Statistisches Bundesamt 2006:117). Další pramen však udává počet ještě vyšší, cca. 59 500 (Sen, Faruk 2002).

⁴²Míra nezaměstnanosti je velmi vysoká mezi příslušníky ne-německých etnik žijících v Německu, v roce 2004 dosáhla hladiny 20%. Ze všech menšin zaznamenává turecká populace nejvyšší míru nezaměstnanosti (27%), 15% nezaměstnaností trpí Italové, 23% imigranti ze Srbska a Černé hory a například Poláci 20%. Ze statistiky je patrné, že daleko více trpí nezaměstnaností mladí lidé cizí národnosti ve věku od 15 do 25 (Statistisches Bundesamt 2006: 114-116). Je ovšem nutno dodat, že ekonomický integrační problém může být často přeceňovaný, neboť ti úspěšnější s lepší ekonomickou situací se často ze statistik o cizí populaci ztrácejí díky jejich naturalizaci a nechávají ty méně úspěšné za sebou (Cyrus a Vogel 2007: 133).

s vlastními tradičními prvky, obchody nebo pracovními příležitostmi, se vyskytuje pojem *ghettoizace*, znamenající právě prostorovou a sociální koncentraci příslušníků stejného etnika.

Jak popisuje ve své práci Walter Nonneman (2007), imigranti jsou daleko citlivější na jakékoli výkyvy ekonomiky a pružněji reagují na tržní změny než nativní obyvatelé, neboť jejich pracovní místa mají více nestabilní charakter. Imigranti jsou často mezi prvními do zaměstnání nabíráni, ale také mezi prvními propouštěni. Jsou také daleko více ochotni se stěhovat za prací do jiných měst, regionů či zemí. Na rozdíl od nepružné pracovní mobility občanů Evropské unie v jejím rámci, s hodnotou méně než 0,5 %, až 7 % imigrantů odjinud než z Evropské unie mění s rodinami svá bydliště každým rokem kvůli pracovní nabídce. Z důvodů těchto náchylností na ekonomické výkyvy a pozici imigrantů na pracovním trhu může podnikání znamenat jistější formy příjmu a větší nezávislost.

Rostoucí zastoupení Turků na poli podnikání je také vysvětlováno sociálními sítěmi. Jak ukazuje Czarina Wilpert, většina tureckých pracovníků přicházela v prvních vlnách migrace z menších urbánních a rurálních oblastí a vesnic. Ty disponovaly více efektivnějšími sociálními sítěmi než byly k dispozici obyvatelům velkých urbánních center a dokázaly tedy lépe organizovat řetězovou migraci, už z toho důvodu, že velikost nukleární rodiny byla tradičně větší v rurálních oblastech a vesnicích, a tudíž vzrůstaly šance na využívání a rozšiřování kontaktů k migraci (Wilpert 1992: 179). Po ukončení náboru pracovních sil z Turecka v roce 1973 to byli právě blízcí příbuzní emigrantů v Německu, kteří měli největší šance a motivaci k budoucímu vstupu, a to především díky pevnějším tradičním vazbám jak v tureckých rurálních oblastech, tak napříč hranicemi, které zůstaly i po dobu migrace, na jedné straně a šancemi na lepší životní vyhlídky na straně druhé (Wilpert 1992: 182). Wilpert dále píše, že rozdílné turecké skupiny mají odlišné vzorce vztahů, typy rodinných svazků a konfliktní náboženské a ideologické orientace. Navzdory očekávání ukazuje, že ačkoli se strukturální pozice tureckých migrantů v Německu zdá být homogenní, nevytvořila se zde jednotná menšina se shodným či podobným náhledem na svět. Náboženské a etnické rozpory, které existovaly před emigrací, se zachovávají i na půdě jejich nové země. Ty etnické a náboženské skupiny, které byly vystaveny marginální pozici v domovské zemi (například Kurdové), se daleko více uchýlovaly k mezinárodní migraci. Marginální pozice zakoušená některými etniky mohla vést k vyvinutí silných solidárních vazeb v jejím rámci, a tudíž k usnadnění vytváření pomyslných budoucích mostů napříč hranicemi. Dalším důležitým prvkem v udržování vazeb mezi komunitami v obou zemích jsou, v případě turecké menšiny, sňatky příbuzných a známých. Sňatek do turecké rodiny žijící v Německu zvyšuje potenciální hodnotu zúčastněných mimo jiné tím, že zajišťuje legální pobyt a přístup na německý

pracovní trh (Wilpert 1992: 184). Migrantské sítě také hrají významnou roli v usnadnění ilegální migrace do Německa a vstupu na informální pracovní trh. Odhaduje se, že alespoň milion lidí žije a pracuje uvnitř německých hranic ilegálně (Cyrus a Vogel 2007: 132).

5.3. Poznámka k vnímání německé národnosti a občanství

Německo bylo až do nedávna příkladem tzv. národního či etnického modelu v přístupu k národnosti a občanství.⁴³ Šetření Národní identita II. ovšem ukazuje, že veřejné mínění staví hodnoty, jako je dlouhodobý život na území Německa, znalost němčiny, respektování politických institucí a německé občanství, nad etnickými, zastoupenými zde například důležitostmi mít německé kořeny či být narozený v Německu (ačkoli i zde souhlas vyjadřuje většina dotázaných). Naopak být křesťanem je pro majoritu nedůležité (což kontrastuje, například s Irskem, kde je národnost stále silně svázaná s katolictvím) (viz. tabulka 5.2.). Toto vnímání národnosti se zdá být v souladu s novým zákonem o občanství z roku 2000, dovolující získat občanství nikoli pouze na základě etnické linie, ale též osobám žijícím delší dobu v Německu. Ty musí prokázat mimo jiné znalost němčiny a od září 2008 musí projít testem německých kulturních reálií.

Na základě těchto výstupů může být vznesena domněnka o dvojím přístupu k národnosti. K jejímu ověření byla provedena, jako v případě Irska, explorační faktorová analýza (viz. příloha B.). Ta, v souladu s domněnkou, opravdu odhalila dva faktory. První je nejsilněji sycený položkami „mít německé předky“, „být narozen v Německu“, „žít v Německu dlouhou dobu“, „mít německé občanství“ a položkou „být křesťanem“. Tento faktor by mohl být označen jako „etnicko-nacionální“. Druhý faktor zahrnuje položky vztahující se k politickým institucím a zákonům a znalosti jazyka, což s sebou samozřejmě silně souvisí. Jedná se tedy spíše o politické hodnoty. Zde může být shrnuto, že přemýšlení o národnosti se zdá být činěno dle dvou hlavních linií. Z hlediska etnického, vynášející

---

⁴³ Vedle výše popsaného **národnostního či etnického modelu** představujícího etnicky homogenní společnost se stejnou kulturou a jazykem, se uvádí též tzv. **imperální model**, který napomáhá integraci rozdílných individuí do multi-etnického impéria, zároveň však vyjadřuje dominanci jedné národní skupiny nad ostatními. (Příkladem může být britské impérium.) Další představuje tzv. **republikánský model**, definující národ jako politickou komunitu založenou na konstituci, zákonech a občanství. Imigrant může být „asimilován“ do společnosti za podmínky, že přijme politická pravidla a národní kulturu. Normou je v tomto případě *Ius soli*, tedy občanství dle země narození. (Nejbližší k tomuto typu je Francie.) Poslední ideální typ zastupuje **multikulturální model**, který je modifikací republikánského modelu, kde politické společenství je založeno na konstituci, zákonech a občanství, které jsou vlastní pro každého jednotlivce, ale jsou zde uznávány rozdílné kultury a etnika. Občanství je udělováno po vzoru *Ius soli*. (Austrálie, Kanada či Švédsko, ale také Nizozemí, USA a Velká Británie.) (Baldwin-Edwards a Schain 1994: 11-12)

důležitost „pokrevního“ dědictví, a politického, u kterého je možné předpokládat, že zahrnuje do svého středu nikoli pouze jedince, jež spojuje příslušnost ke stejnému etniku, ale též ty, pro které jsou typické rozdílné etnicko-kulturní charakteristiky.

TABULKA 5.2.: NÁRODNOST A OBČANSTVÍ (V PROCENTECH)

Někteří lidé říkají, že následující věci jsou důležité k tomu, aby se člověk stal opravdovým Němcem. Někteří ale říkají, že důležité nejsou. Jak důležité jsou dle vás následující vlastnosti...	Důležité	Nedůležité	Nemohu vybrat	Odpověď chybí
Být narozený v Německu	56,7	39,6	3,0	0,7
Mít německé občanství	78,2	19,3	1,9	0,6
Žít v Německu po většinu svého života	94,7	32,0	2,3	0,9
Být schopen mluvit německy	92,8	5,7	0,5	0,9
Být křesťan	31,4	64,4	3,3	0,9
Respektovat německé politické instituce a zákony	86,3	10,9	1,7	1,1
Cítit se být Němcem	71,3	25,0	2,9	0,7
Mít německé kořeny	48,2	48,0	3,1	0,7

Poznámky: Původní čtyřstupňová škála (Velmi důležité, důležité, nedůležité, velmi nedůležité) byla redukována na dvoustupňovou škálu (Důležité, nedůležité). Velikost vzorku pro Německo bylo 1287, z toho 850 pro západní Německo a 437 pro východní Německo. Jelikož je výběr pro východní Německo neúměrně vysoký, bylo nezbytné data vyvážit (váhící faktor pro východní Německo je 0,547722 a pro západní Německo 1,232524) (ISSP 2003 Codebook:50-53).

Zdroj: ISSP 2003, Národní identita II.

5.4. Diskuse o možnostech integrace

Již zmiňovaná turecká komunita v Německu vybízí ke spoustě otázek týkajících se možností integrace. Tyto dvě kultury se velmi nápadně liší, každá je postavena na jiném kulturním a náboženském základě. Turecká menšina do Německa postupně přenesla část svojí kultury, jejíž prvky jsou znatelné skoro na každém rohu, drobné turecké obchody a pekárny, denně vycházející noviny v turečtině (z nejznámějších například Karadeniz či Hürriyet) na novinových stáncích, televizní stanice, turecké kluby a diskotéky, turecká popmusic linoucí se z obchodů i projíždějících aut, muslimské šátky. Na druhé straně spektra stojí, ačkoli je zde velmi patrný krok k více otevřenému pojetí národnosti a občanství, tradiční vnímání národnosti a národní identity na bázi sdílené kultury přenášené z generace na generaci, která vylučuje ze svého středu osoby jiných etnik. To je posíleno, především v diskurzu týkajícího se turecké menšiny v Německu, obavami z islamizace, jíž sílu symbolicky naznačují vášnivé diskuse a demonstrace kvůli stavbě mešity v Kolíně nad Rýnem, nebo debaty o zavedení tureckého jazyka do škol, o nošení muslimských šátků vyučujícími při výuce, o situaci žen v muslimských tureckých imigrantských rodinách, či zřejmá xenofobie vůči imigrantům jiného vyznání ze strany veřejného mínění. Negativní postoj k imigrantům je do jisté míry

upevňován i médií, představujícími imigranty primárně jako ty, co způsobující problémy pro přijímající zemi (Cyrus a Vogel 2007: 137), a celkovým politickým klimatem, které se zaměřuje spíše na restrikce imigrace, než na úspěšnou integraci příchodých.

Ještě donedávna Německo sebe odmítalo vnímat jako imigrační zemi (Cyrus a Vogel 2007: 127). Imigrační vlny byly nahlíženy buď jako návraty etnických Němců do země nebo jako pobyty dočasně najatých zahraničních pracovníků či dočasně pobývajících žadatelů o azyl a válečných uprchlíků. Roku 2005 s vydáním imigračního zákona dala vláda najevo, že imigrace opravdu existuje a že je potřeba ji začít řešit. Byly učiněny kroky k přísnější kontrole migrace, návratu nežádoucích imigrantů zpět do zemí jejich původu. Také byly zvýšeny požadavky na integrační snahy ze stran imigrantů (jako je například povinná účast na integračních kurzech čítajících 600 hodin, na které z části přispívá stát a zčásti participant, jež jsou zakončené zkouškou z německého jazyka). Ačkoli byl tedy krok k integraci učiněn, přesto žije v Německu nemalá menšina cizí populace s nejistými právy k pobytu a s neustálým strachem z možné deportace, přestože už žije v Německu značnou dobu a vytvořila si zde svůj domov. Do této skupiny mohou patřit i mladí, vzdělaní a dobře integrovaní lidé, kteří strávili celý život v Německu a kteří čelí vyloučení z pracovního trhu či v horším případě deportaci právě kvůli statutu jejich rodičů (Cyrus a Vogel 2007: 131). Problémem se ukazují též rozdílná práva příchodých menšin. Zatímco etničtí Němci mohou od svého příchodu plně využívat občanských práv, chybějící německé občanství vylučuje ostatní imigranty z některých práv, jako je například participace ve volbách.

Diskuse týkající se přístupu k imigraci se pohybuje v rozmezí od úplné asimilace až k pojmu, jako je například paralelní společnost, představující aktivní a vědomou segregaci, odmítající osvojit si základní kulturní techniky (jazyk a vzdělání) a tak, dle mnohých názorů, způsobovat vysoký stupeň nezaměstnanosti a pouhé pobírání sociálních dávek. Požadavek k asimilaci se zdá být ze strany veřejnosti velmi silný. Tezi, že „imigranti by měli přijmout německý životní styl“, podpořilo v roce 1980 65 procent dotázaných, roku 1996 počet klesnul na 50 procent, ale roku 2000 se opět vyhoupl k 72 procentům (Statistisches Bundesamt 2005: 586).

Spíše negativní vztah k imigrantům rýsují též odpovědi z mezinárodního šetření ISSP Národní identita II. Na otázku, zda-li by se měl počet imigrantů do Německa snížit, zůstat stejný či naopak zvýšit, většina se přiklonila k jejich snížení, přičemž celých 41,3 % dotázaných odpovědělo, že jejich množství by se měl velmi snížit (Tabulka 5.2.). Většina respondentů souhlasí s tvrzením, že imigranti zvyšují zločinnost, berou práci lidem

narozeným v Německu a že vláda vynakládá na pomoc imigrantům příliš mnoho peněz. Neutrálně se největší počet dotázaných postavil k tvrzení, že imigranti jsou prospěšní pro ekonomiku země, což jenom odráží často si protirečící názory na tento fenomén v médiích i výzkumech. Polovina potom zhodnotila pozitivně imigranty jako nositele nových nápadů a kultury, což trochu odporuje výše zmiňovanému požadavku na přijetí německého životního stylu.

TABULKA 5.2.: MYSLÍTE SI, ŽE POČET IMIGRANTŮ DO NĚMECKA BY MĚL...

	Velmi narůst	mírně narůst	zůstat stejný	mírně se snížit	velmi se snížit	Nemohu vybrat
N	11	46	270	302	532	122
Procenta	0,84	3,55	21,0	23,4	41,3	9,4

Poznámka: Součet procentuálních hodnot neodpovídá 100 % kvůli zaokrouhlení a kvůli vyloučení z tabulky chybějící odpovědi (N=6, %=0,5).

Zdroj: ISSP 2003, Národní Identita II.

TABULKA 5.3.: VZTAH K IMIGRANTŮM (V PROCENTECH)

Existují rozdílné názory o imigrantech z jiných zemí žijících v Německu. Do jaké míry souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky?	Souhlasím	Ani souhlasím ani nesouhlasím	Nesouhlasím	Nemohu vybrat	Chybí odpověď
Imigranti zvyšují zločinnost	58,8	18,9	14,9	6,9	0,5
Imigranti jsou obecně vzato prospěšní pro ekonomiku země	24,8	34,8	31,2	8,4	0,9
Imigranti berou práci lidem, kteří se narodili v Německu	39,3	25,1	28,3	6,5	0,8
Imigranti zlepšují německou společnost tím, že přinášejí nové nápady a kulturu	51,2	23,2	18,2	9,6	0,6
Vláda vynakládá na pomoc imigrantům příliš mnoho peněz	62,9	14,2	12,8	9,5	0,6

Poznámky: Původní pětistupňová škála (Určitě souhlasím, spíše souhlasím, ani souhlasím ani nesouhlasím, spíše nesouhlasím, určitě nesouhlasím) byla redukována na třístupňovou škálu (souhlasím, ani souhlasím ani nesouhlasím, určitě nesouhlasím). Velikost vzorku pro Německo bylo 1287, z toho 850 pro západní Německo a 437 pro východní Německo.

* Migranty se zde rozumí lidé, kteří se přišli do Německa usadit.

Zdroj: ISSP 2003, Národní identita II.

Negativní vnímání imigrantů je podpořeno obrazem imigrantů v médiích a politickým diskurzem, který klade velký důraz na restriktce migrace z obavy před přílivem nových migrantů, kteří by mohli, jak je často argumentováno, navýšit už tak velmi vysokou míru nezaměstnanosti obyvatel Německa. Práce je jeden z nejdůležitějších aspektů lidského života, proto je logické, že obavy, ať už reálné či pociťované, vzbuzují silné emocionální reakce. Migranti jsou potom nahlíženi jako hrozba pro společnost, její prosperitu a hodnoty, i pro

jedince samotné. Silně restriktivní migrační politika možná přivede do země malou skupinu vysoce kvalifikovaných migrantů (mezi léty 2000 a 2004 byla v platnosti tzv. zelená karta, snažící se přilákat experty z jiných zemí, nyní se diskutuje o tzv. modré kartě, platné v rámci Evropské unie a zaměřující se právě na „elitní“ migranty), naopak ale rozevře nůžky ilegální migraci, neboť již vytvořené migrační sítě budou připravovat cestu i pro další jedince, rozhodujících se k migraci.

Migrace do Německa je jasným příkladem nezamýšlených důsledků jednání, kdy se z tzv. pracovní migrace stala migrace s cílem permanentního usazení se. S tím souvisí i problematika integrace, které se německá vláda začala zabývat až v době, kdy se návrat „gastarbeitřů“ ukázal jako nereálný. V Německu tak žije početná skupina, která je uzavřena do svých komunit, bez alespoň elementární jazykové znalosti. Negramotností jsou postiženy především turecké ženy, jež často zastupují tradiční ženské role a reprezentují soukromou sféru spíše než veřejnou. U takovýchto skupin, které se cítí vyloučeny ze společnosti ať už neznalostí jazyka a základních hodnot a pravidel či nepřátelstvím ze strany veřejnosti, je možné se domnívat, že budou daleko více tíhnout k extrémismu či fundamentalismu. Toho si je německá vláda vědoma, proto tedy značně obrátila svoji imigrační politiku směrem k integraci. Za tímto postojem také stojí, jak jsem ukázala výše, veřejné mínění.

6. Česká republika – kulturně homogenní země?

94,4 procent populace žijící na území České republiky uvedlo v censu 2001 svou národnost jako českou, moravskou nebo slezskou, necelá 2 procenta potom slovenskou, 0,5 procent ukrajinskou a 0,4 procent německou národnost. Navíc pro 95 procent populace je čeština mateřským jazykem (CSU 2006). Že je Česká republika víceméně etnicky homogenní zemí, dokresluje i odpověď zjišťující národnost předků respondentů, jež ukázala, že 93,2 procent z nich má české, moravské a slezské kořeny, 1,3 procent slovenské, 0,8 procent německé a 0,5 procent romské (ISSP 2003, Národní identita II.).

Přeneseme-li se ovšem o osmdesát let zpátky, do dvacátých let dvacátého století, představí se nám zcela odlišný obraz národnostního složení, a to jak z hlediska kulturního, tak jazykového. Území České republiky charakterizovala v té době kulturní diverzita spíše než homogenita. 67, 5 procent obyvatel zahrnutých do censu roku 1921 deklarovalo českou národnost, 30, 6 procent německou, 1 procento polskou, pouze 0,2 procent slovenskou a 0,1 maďarskou (CSU 2006). Široká německá menšina byla usazena především v oblasti pohraničí, ale její podstatná část žila také v Praze, vždyť pražské části jako je Smíchov, Nové Město a Vinohrady čítaly více než 15 % německého obyvatelstva. Josefov, Staré a Nové Město a severní část Vinohrad byly obsazeny početnou židovskou skupinou, jež se často hlásila k německé národnosti (Ouředníček 2003). Na českém území se střetávaly kulturní vlivy přicházející ze západních i východních zemí a ovlivňovaly zdejší kulturní i politický život.

Multikulturní otevřená společnost byla ostře narušena událostmi dvacátého století. Druhá světová válka znamenala ztráty na životech. Ti z Židů, kteří přežili, emigrovali do Izraele či řady dalších zemí. 90 procent Němců žijících na území Česka bylo po konci války nuceno opustit zemi, často za doprovodu vášnivých emocí ne-německého obyvatelstva. Mezi léty 1930 a 1950, kdy probíhalo sčítání lidu, se snížil počet Němců zde žijících o téměř tři miliony (CSU 2006). Vylidněné domy v pohraničí pak byly nabízeny Čechům, ale i migrantům přicházejícím například ze Slovenska, dále Bulharska, jejichž počet se odhaduje na 7 tisíc, a Řecka (kolem 12 tisíc), přičemž podstatná část této skupiny byla tvořena politickými emigranty a jejich rodinami prchajícími v letech 1949 a 1950 po občanské válce v Řecku do Československa (Černík 2007: 59). Právě pro tuto skupinu byly rezervovány některé vesnické obce na severní Moravě a východních Čechách. Jak píše Zdeněk Uherek (2003: 198), toto řízené osídlení venkovských oblastí řeckými přistěhovalci se příliš neosvědčilo, neboť už v roce 1950 se začalo toto obyvatelstvo ve velkých počtech přesouvat

do měst, nejprve do Jeseníku a Krnova a posléze do dalších měst, jako je například Brno, Plzeň, Rychnov nad Kněžnou a Praha.

Komunistický režim nastolený roku 1948 potom úplně naboural přirozenou výměnu idejí, kulturních vlivů i migraci obyvatelstva mezi sousedními státy. Pokud migrace probíhala, byla regulována, tedy centrálně a často násilně řízena, a většinou pouze v rámci jednoho území nebo mezi dalšími komunistickými státy. Ačkoli emigrace nebyla legální, v průběhu komunistického režimu se k ní uchýlilo kolem 500 tisíc jedinců (Černík 2007: 59). Až do poslední dekády dvacátého století tak v zemi převažovala emigrace, a to i přes organizované „výměny“ ruského a ukrajinského obyvatelstva, které v padesátých letech narostlo na více než 19 tisíc (CSU 2006), a příjezd pracovníků v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let z ostatních socialistických zemí (z Angoly, Kuby, Vietnamu, Mongolska či Koreji) na základě vládních pracovních smluv. Jediný přirozený kontakt Čechů s jiným národem, který nebyl ani omezen ani regulován, byl se Slováky v rámci jednotného Československa (Nedomová a Kostelecký 1997: 80). Na čtyřicet let se tak země kulturně uzavřela, což jenom utvrdilo její kulturní homogenitu a nejistotu před vším cizím.

Pád železné opony s sebou přinesl nové a objemnější migrační vlny směřující do Československa. Jak píše Zdeněk Uherek, *„Česká republika se v 90. letech dvacátého století proměnila převážně ze země zdrojové, kterou byla do roku 1989, na zemi převážně tranzitní nebo cílovou a stala se v oblasti migrace součástí tak zvané nárazníkové zóny oddělující západní Evropu od východní části euroasijského kontinentu.“* (Wallace 2001, cit. podle Uherek 2003: 194). Do Čech od devadesátých let začala proudit řada imigrantů, mezi nimi významná skupina reemigrantů⁴⁴, která, dle Zdeňka Nešpora (2005: 32-33), pomohla převážít svým počtem emigraci obyvatel na Západ, jež byla typická pro většinu ostatních postkomunistických zemí. Dodává ovšem také, že, ačkoli reemigranti byli zdrojem „sociální, ekonomické i politické know-how“ a řady důležitých kontaktů, setkali se s nepříliš pozitivním přístupem většinového obyvatelstva, jež je vidělo jako ty, kteří odešli ze země za vlastním ziskem a odmítli svůj díl společenské zodpovědnosti. Jsou viděni též jako ti, kteří byli na Západě neúspěšní, proto se vrátili zpět do Čech (Nešpor 2005: 33). S negativním přístupem se nesetkávali pouze reemigranti, nýbrž i osoby jiných národností, které se rozhodly v Česku krátkodobě či dlouhodobě usadit. Stejně jako Nešpor, tvrdí například i Nedomová a Kostelecký (1997), že negativní postoje a vyjadřovaná nejistota vůči nově příchozím jsou

---

⁴⁴ Reemigranty Z. Nešpor rozumí osoby, které samy emigrovaly a později se (trvale) vrátily do země původu, a jejich potomky.

následkem tradicionalistického pojetí národa a národní identity, vyzdvihující etnickou jednotu a vymezující se, též díky zkušenosti izolace a uzavřenosti, vůči ostatním.

Než se ovšem dostanu k obrazu národnosti, tak jak jej vnímají občané Česka, a k bližšímu prozkoumání jejich vztahu k migrantům, podívám se na migrační složení těch, co přicházeli po roce 1989, dle země jejich původu.

6.1. Hlavní migrační skupiny směřující do České republiky od devadesátých let

Ekonomické a politické změny, stejně jako výhodná poloha České republiky v rámci Evropy, začaly od devadesátých let lákat imigranty, z nichž někteří považovali Českou republiku pouze jako tranzitní zemi v další cestě na Západ, zatímco jiní se zde krátkodobě či dlouhodobě usazovali a zaplňovali místa na rozvíjejícím se pracovním trhu, a to jak ve vyšší kvalifikované sféře, tak na nižší, především pak ve stavebnictví a manufaktuře (Černík 2007: 60). Ačkoli migrace jedinců usazujících se v Česku má rozličný charakter, dle Uherka (2003) se jedná ve většině případů o pracovní migraci.⁴⁵

Po vlně reemigrantů, kteří se rozhodli po pádu komunismu vrátit se zpět do své vlasti, je třeba zmínit v první řadě občany Slovenska, kteří se po rozdělení Československé federativní republiky v roce 1993 stali, díky dohodě o volném pohybu obyvatel a kulturní a jazykové podobnosti, největší migrační skupinou, která se v České republice dlouhodobě usazuje. Jak uvádí Uherek (2003: 201), jedná se o skupinu, která je velmi těžko uchopitelná, neboť do značné míry splývá s většinovým obyvatelstvem. Slováci netvoří etnické enklávy, ani u nich nepřevažuje určitá specifická ekonomická aktivita, povolání, či výrazně rozdílné platové kategorie. Jak dále uvádí, svou schopností splynout s většinovým obyvatelstvem tvoří výjimku mezi cizineckými komunitami. Oficiálně sice spadají Slováci do kategorie cizinců, ne už ale tolik ve vnímání Čechů.⁴⁶

V devadesátých letech se začala rozrůstat také ukrajinská menšina žijící na území České republiky. Roku 1997 bylo oficiálně zaregistrováno k pobytu nad 90 dní a k trvalému pobytu 43 402 Ukrajinců a o deset let později, roku 2006 (i přes vízovou povinnost, která vzešla

---

⁴⁵ Nárůst ekonomických migrantů s dlouhodobým povolením k pobytu razantně stoupl mezi léty 1991 a 1996, z 9 tisíc na 153 tisíc (CSU 2006).

⁴⁶ V roce 2000 bylo v České republice registrováno 44 265 Slováků, roku 2006 jejich počet vzrostl na 58 384 (CSU 2006).

v platnost roku 2000 a znesnadňuje tedy pracovní migraci) jejich počet narostl více než dvojnásobně, na 102 594 (CSU 2006)⁴⁷. Migrace z Ukrajiny se tak stala nejsilnější migrační skupinou na území Česka⁴⁸. Ukrajinská migrace je tvořena převážně muži a v Čechách se uplatňuje jako „levná“ nekvalifikovaná pracovní síla, především v oboru stavebnictví (Janská 2006: 2). Jak ukazují některé studie (například Drbohlav, Janská, Šelepová 2001: 92), pracovní činnost často neodpovídá vzdělání jedinců, které je v mnoha případech vyšší. Není nijak neobvyklé, když například člověk s inženýrským titulem pracuje na stavbě jako pomocný dělník. Ženy tvoří zhruba jednu třetinu příchozích (CSU 2006) a své místo nacházejí především v manufaktuře, zemědělství a v některých odvětvích služeb (Černík 2007: 63). Ukrajinci se soustředí, jako většina dalších migračních skupin, ve větších městech, jako je Praha a Brno, ale také například v Mladé Boleslavi, které nabízejí dostatek pracovních příležitostí. Důvody, proč Ukrajinci směřují do České republiky, Polska, ale i dalších zemí, jsou především ekonomického rázu, kdy jsou k hledání obživy za hranicemi nuceni nízkými platy a vysokou nezaměstnaností na Ukrajině.⁴⁹ Jak uvádí Janská (2006: 2-3), jsou to především mladí muži, kteří mají doma rodiny s dětmi. Jejich vizí je za krátkou dobu vydělat co nejvíce peněz, které potom posílají zpět na Ukrajinu svým rodinám a příbuzným. Proto často pracují přesčasy a sedm dní v týdnu.⁵⁰ Ukrajinskou migraci do České republiky zkomplikovalo zavedení víz v roce 2000. Ačkoli se migrace výrazně nesnížila, zhoršily se podmínky samotných migrantů. Jak zmiňuje Uherek (2003), zajišťování práce v České republice se chopily agentury, které provádí nábor zaměstnanců již na Ukrajině, kde jim také odeberou pasy a hromadně je převezou do Česka. Zde potom působí jako zprostředkovatelé práce pro své „svěřence“. Takto organizované náборы pracovníků a zprostředkování práce často hraničí s ilegálními praktikami. Ve své zprávě z výzkumu Ukrajinské komunity v České republice Drbohlav, Janská a Šelepová (2001: 96) uvádějí, že 31 % respondentů nemělo legalizovaný pobyt nebo práci. Většina z nich se potom snaží svůj pobyt legalizovat různými

---

⁴⁷ V těchto číslech jsou ovšem zastoupeni pouze registrovaní jedinci. Je známo, že v České republice je rozvinuta síť ilegální pracovní síly, především právě z Ukrajiny. Ačkoli jejich počet je velmi obtížné zjistit, Drbohlav uvádí jako jeden odhad až 100 tisíc (Respekt 2008).

⁴⁸ Ukrajinci patří též k předním žadatelům o azyl (v roce 2005 tvořili 24,5 % z celkového počtu žadatelů). Dle Janské (2006:2) je hlavním důvodem možnost získat povolení k pobytu a po roce též možnost legální práce.

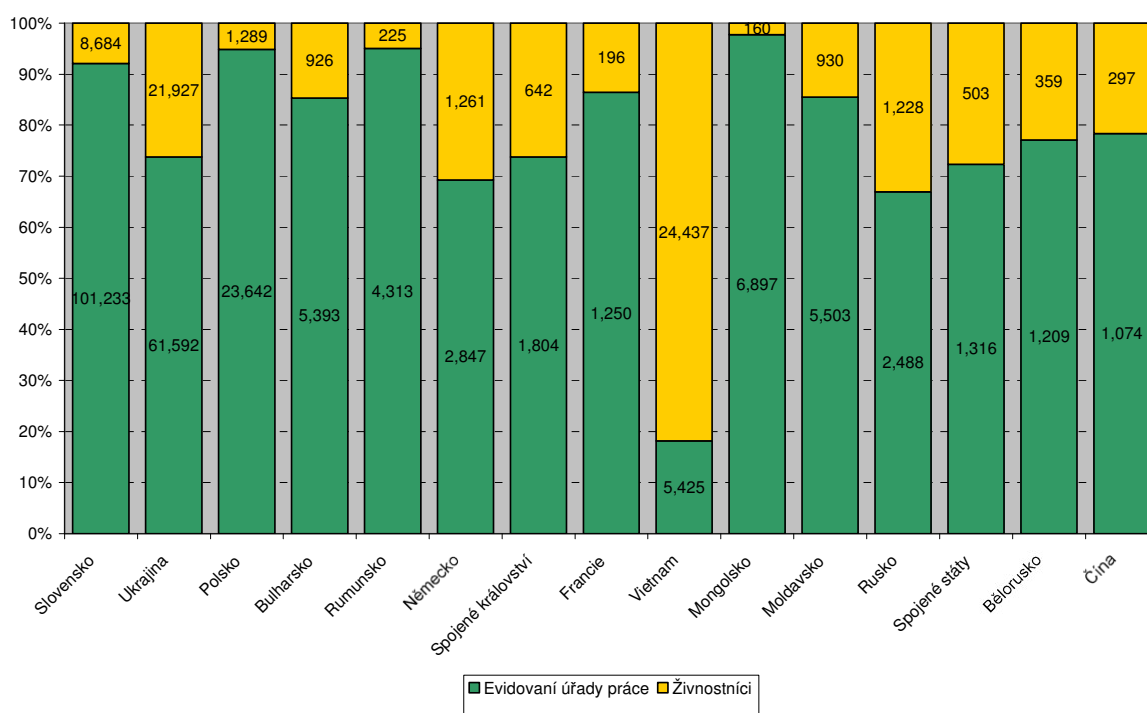
⁴⁹ Například roku 1997 se třetina, tj. více než 17 milionů lidí, nacházelo pod hranicí chudoby (Drbohlav, Janská, Šelepová 2001: 94).

⁵⁰ „Na stavbě jsme většinou Slováci, Ukrajinci a Cikáni. Ukrajinci nosí, dělají hrubou práci. Cikán, jak se otočíš, tak zdrhne. Pracuju na hodinu, mám 75 Kč čistého, něco přes stovku hrubého. Dělám dvanáct hodin v kuse, od sedmi do sedmi, víkendy skrz. Mám hodinu pauzu na oběd, někdy se to dá trochu natáhnout, když to není přísný. Dá se vydělat dvacet třicet tisíc za měsíc. U toho podnikatele jsem už tři roky. To je dlouho, spousta kluků odešla. Ne kvůli penězům, šli dělat se dřevem. Železo je těžká práce.“ (Jožo z Ochtalova při hranicích mezi Slovenskou republikou a Ukrajinou, citováno z projektu „Práce je jinde“, dostupné on-line: <http://www.migraceonline.cz/vystava/cms/article/37/jozo>., autorem článku je Michal Krivohlávek.)

praktikami, od žádosti o azyl přes falšování dokumentů po sňatky. Jelikož tato skupina bydlí často na ubytovnách a soustředí se především na práci (za kterou dostávají zaplacenou až po náležitém odečtení nákladu na bydlení a poplatků pro agenturu), jejich integrace do společnosti je na velmi nízké úrovni (Janská 2006: 2-3, Uherek 2003: 203).

Třetí nejpočetnější imigrantskou skupinou jsou v České republice Vietnamci. Ačkoli vietnamští pracovníci a studenti přicházeli do Česka už od poloviny padesátých let a spousta z nich zde již zůstala, a to i přes snahy československé vlády na začátku devadesátých let o jejich návrat do vlasti (Černík 2007: 64), Zdeněk Uherek (2003: 208-209) tvrdí, že je vietnamskou komunitu možné považovat až za postkomunistický fenomén, neboť se velmi změnil jejich způsob obživy i charakter migrace. Jak ukazuje graf 6.1., více než 80 procent pracujících Vietnamců jsou registrováni jako živnostníci. To je zásadně liší od ostatních cizineckých skupin, které jsou převážně v zaměstnaneckém poměru. Vietnamci už od začátku devadesátých let využili poptávku po konzumním zboží postkomunistickou společností tím, že prohloubili obchod s různými komoditami (jako například přeshraniční obchod alkoholu a cigaret mezi Německem, Rakouskem a Českou republikou) či určité zboží sami vyráběli. Jak je vidět z tabulky 6.2., počet Vietnamců žijících v České republice se od roku 1997 (kdy jich bylo zaznamenáno 20 950) do roku 2006 (s počtem 40 779) navýšil téměř dvojnásobně (CSU 2006). To může být vysvětlováno vysokou porodnostní mírou, ale také migračními sítěmi, které přivádějí do země další jedince. Po vzoru Jan Černíka (2007: 64) bych chtěla zmínit ještě jeden moment, který činí vietnamskou komunitu v určitém ohledu výjimečnou, a tou je rapidní kulturní změna, čitelná především na druhé vietnamské generaci, doprovázená oslabováním role rodného jazyka, fragmentací uzavřené komunity a integrací do většinové společnosti. Autoři věnující se této problematice toto vysvětlují především díky roli vzdělání, které má ve vietnamské komunitě vysokou hodnotu a ve kterém jsou děti Vietnamců výrazně podporovány. Ty potom často slouží jako prostředníci mezi komunitou a širší společností už jenom tím, že dobře ovládají český jazyk a aktivně se zapojují do života majority.

GRAF 6.1.: ZAMĚSTNANÍ CIZINCI – EVIDOVANÍ ÚŘADY PRÁCE A ŽIVNOSTNÍCI, ROK 2007

Zdroj: CSU 2007

Ruská komunita žijící v České republice patří mezi další specifickou skupinu. Jejich počet od roku 1997 se z 8 938 navýšil na 18 564 roku 2006 (CSU 2006). Co ji činí výjimečnou je fakt, že se jedná především o osoby vyskytující se v horní vrstvě ruské společnosti. Také jejich míra zaměstnanosti v České republice je velmi nízká. Jak uvádí Černík (2007: 64), například v roce 2004 pouze 18 procent z jejich celkového počtu zde pracovalo, ostatní byli investoři či rodinní příslušníci. Tato skupina je koncentrována především v Praze a Karlových Varech, kde investuje do hotelnictví a služeb.

Na závěr je třeba zmínit čínskou migrační skupinu, která přichází do Česka od první poloviny devadesátých let. V porovnání s dříve jmenovanými skupinami, je čínská menšina relativně malá (roku 2006 pobývalo na území ČR legálně kolem 4 tisíc Číňanů, přičemž jejich počet je relativně stabilní, mírně klesající). Díky podnikání v potravinářství a pohostinství a obchodu s textilem a oděvy (Obuchová 2002: 19) je přesto jejich přítomnost v očích veřejnosti (především obyvatel větších měst jako je Praha a Brno, kde se nejčastěji usazují [Uhrek 2003: 206]), značně viditelná. Ľubica Obuchová (2002: 15-19), řešitelka výzkumu Čínské komunity v České republice, podtrhuje významnost tzv. řetězové migrace, když poznamenává, že podstatná většina Číňanů usídlujících se a podnikajících v České republice pochází ze stejných čínských oblastí. Jedinci z určitých lokací potom také tíhnou k určitému

druhu podnikání.⁵¹ Mezi těmito oblastmi ovšem neprobíhá pouze migrace osob, ale též výměna zboží a zkušeností. Jak dále uvádí, migranti, kteří nemají v zemi příbuzné nebo známé, začínají zpočátku pracovat u krajanů, kteří jim pomohou s počátečními problémy. Postupně však, mají-li možnost, volí osamostatnění se, čímž nejen mají možnost vyššího zisku, ale též stoupají v očích své komunity, neboť samostatné podnikání je zde jistou známkou prestiže (Obuchová 2002: 21). Obuchová také mluví o proměně čínské migrace do České republiky, kdy v jejích počátcích přicházeli především muži na limitovanou dobu, aby zlepšili životní situaci sobě, popřípadě svým rodinám, které zůstávaly v Číně a žily z remitencí jimi posílaných. V posledních letech se k mužům přidávají též děti, manželky, prarodiče či další rodinní příbuzní a známí (Obuchová 2002: 22), což také znamená, že se zde hodlají usadit. Tato skupina má tendence pobývat ve větším počtu ve stejných či blízkých oblastech, čímž zakládají různě velké etnické enklávy.

V této kapitole jsem stručně zmínila hlavní migrační skupiny, které se na území České republiky nacházejí. Tím jsem ovšem zdaleka nevyčerpala pestrou škálu příchozích jak z hlediska jejich původu a kulturních základů, tak rozdílného vzdělání, sociálního postavení a vidin budoucí pracovní činnosti. Ačkoli se Česká republika otevřela migraci (zde mám na mysli migraci neřízenou centrálně a nekoordinovanou z mocenského centra) až po pádu komunistického režimu, je zřetelné, že určité vazby byly vytvořeny už v předchozí době. Příkladem je v první řadě vietnamská nebo mongolská skupina⁵², ale také migrace z Ruska, Běloruska, Polska či Slovenska. Jak ukazuje Zdeněk Uherek (2003) ve svém článku věnovaném cizineckým komunitám a jejich prostorovému rozmístění v České republice, ač se imigranti liší v geografické preferenci určitých oblastí, většina z nich se usazuje ve velkých městech, speciálně potom v Praze a Brně, ale také například v Karlových Varech, Plzni a Chebu. Zde je možné vést analogii s teorií globálních měst, jak je popsala Saskia Sassen (2001), koncentrujících ekonomické, politické a sociální sítě a nabízející pracovní uplatnění

---

⁵¹ „Obecně se dá říci, že migranti z Če-t'iangu se (nejenom u nás) specializují na restaurace a podnikání v oboru pohostinství. Jejich krajané z Fu-t'ienu se zase zaměřují na stánkový prodej textilního a obuvnického zboží, oděvů a textilní galanterie, případně hraček a elektronického zboží, dováženého do čínských velkoobchodů přímo z ČLR. Číňané z velkých měst (Peking, Tiencin, Šanghaj) patří zpravidla mezi nejvzdělanější a snaží se prorazit v intelektuálně zaměřených činnostech (učitelé čínského jazyka a písma, trenéři bojových umění, umělecká odvětví-malířství, kaligrafie) nebo patří do kategorie velkopodnikatelů.“ (Obuchová 2002: 19)

⁵² Která je mimo jiné oproti výše jmenovaným zajímavá tím, že v ní převažují ženy - 57 procent z v Česku zaměstnaných jedinců. (Mongolové jsou často zaměstnávání jako šičky či šiči v textilních továrnách a jejich počet jenom mezi léty 2005 a 2006 narostl o polovinu [CSU 2006].) Co se týče gender aspektu migrace, pracovní migrace z některých zemí je zastoupena výhradně ženami, například thajská (90,7 %) nebo korejská migrace (96,8 %). Ženy převažují též v migraci z Ruska a Běloruska nebo Filipín (CSU 2006), což může být dáno především poptávkou po práci, se kterou jsou tyto etnické skupiny spojovány.

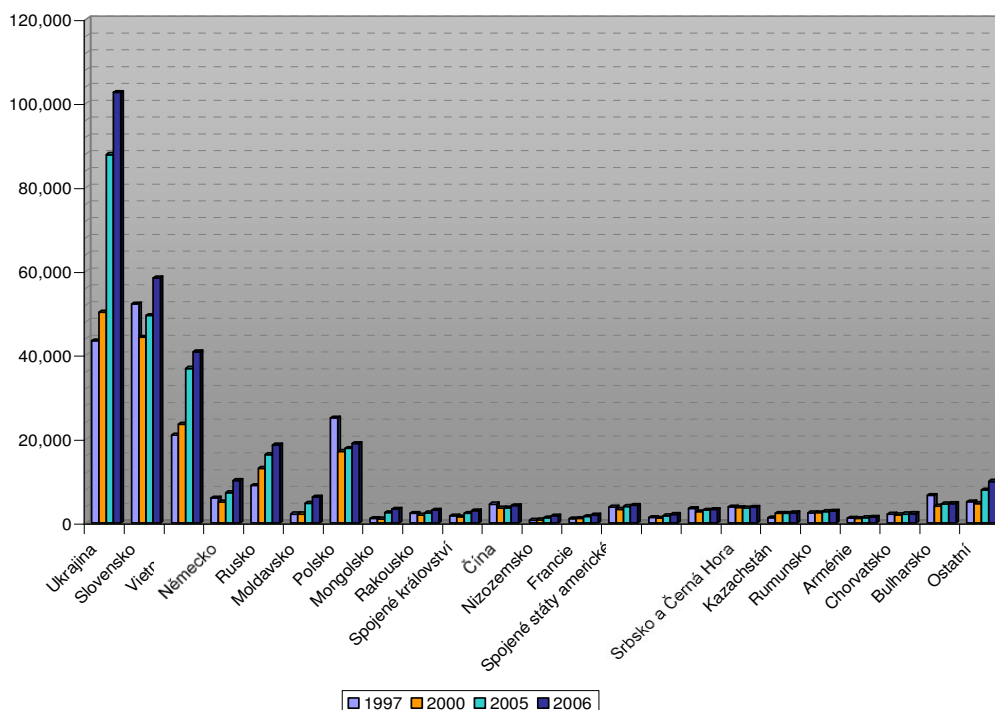
migrantům různých kvalifikací. Ač může tato teorie vysvětlovat motivy migrace z makrostrukturálního hlediska, nenabízí vysvětlení migrace z individuální pozice imigrantů. Právě v tomto ohledu se zdá, a studie Obuchové týkající se čínské imigrace nebo studie Drbohlava zkoumající ukrajinskou migraci to potvrzují, že zde hrají důležitou roli sociální sítě a sociální kapitál jedinců. Je ovšem také na místě dodat, že ačkoli vyjadřují některé skupiny tendenci pracovat ve specifických odvětvích, existují uvnitř těchto komunit značné rozdíly, a to i v případě možné integrace do společnosti. Vietnamská komunita je výborným příkladem různého generačního přístupu k socializaci do prostředí. Zatímco první generace tvořila uzavřené komunity (můžeme se též tázat, jestli je úplná integrace první generace, zápasící s neznalostí jazyka a kultury vůbec možná), druhá či třetí se zdá, že tuto bariéru boří. V této příležitosti rozlišuje Uherek (2003: 211) tři přístupy imigrantů, které uplatňují ve své cílové zemi. Za prvé zmiňuje strategii pracovně migrační, dále multikulturní a asimilační. První je strategií především Ukrajinců či některých Poláků, jejichž cílem není se v zemi na trvalo usadit, ale v co nejkratší době vydělat co nejvíce peněz, které posílají zpátky do svých domovů a tam také později tyto peníze investují. Tyto skupiny většinou nemají zájem a ani prostor k větší integraci do širší společnosti. Ačkoli ovšem je tato skupina považována zatím za dočasnou, čítající především muže, kteří se po určité době vrací zpět za svými rodinami, je možné předpokládat, že i tato skupina se po určité době začne rozhodovat k usazování se na území České republiky. Další dva modely, multikulturní a asimilační, v sobě obsahují širokou škálu možných přístupů, které se budou lišit jednak mezi jednotlivými etniky a jednak v rámci etnik samých. Zatímco slovenští imigranti se ve většinové společnosti velmi rychle „ztrácí“, například čínská komunita má tendence více „držet při sobě“. Jak uvádí Obuchová (2002: 26-28), v čínské komunitě je rozšířena nedůvěra vůči české společnosti, mají pocit, že jsou nahlíženi jako druhotní občané. Styky s českou společností se pak omezují pouze na pracovní prostor. Je zřejmé, že hlavním problémem je rozdílná kulturní základna a jazyková bariéra. Autorka studie uvádí, že znalost jazyka je ve většině případů omezena na mluvenou formu, problémem je čtení a psaní, což je především v právních a úředních záležitostech často těžko překonatelný problém (Obuchová 2002: 25). Dle ní se ovšem kulturní znalost jejich potomků, kteří už se narodili v České republice, lepší, především díky docházce do českých škol. Přesto pro dítě, jež vyrůstá v jiném jazykovém prostředí, musí znamenat výuka v jiném, než mateřském jazyce, značný problém. Dle mého názoru je ale právě jazyková znalost nezbytnou k plnohodnotnému životu na území daného státu.

Výše uvedené strategie integrace, které přicházející skupiny volí, jsou ovšem do značné míry determinovány také společností, do které vstupují a její ochotou otevřít se novým

skupinám. Následující podkapitola se dotkne právě tohoto problému na pozadí zkoumání české národní identity a přístupu k imigrantům.

GRAF 6.2.: CIZINCI V ČESKÉ REPUBLICE MEZI LÉTY 1997 A 2006

Zdroj: CSU 2006

6.2. Poznámka k české národní identitě

Ladislav Holý, sociální antropolog, který v roce 1968 emigroval do Velké Británie, vydal v roce 1996 knihu s názvem *The Little Czech and the Great Czech Nation*. Tuto knihu věnoval problematice české národní identity a její roli při sociální transformaci v době přechodu od komunistického režimu k demokratické občanské společnosti. Zaměřuje se na symboly a tradice, které umožňují identifikaci jedince jakožto člena českého národa a které spoluvytvářejí vědomí o sounáležitosti. Kulturu zde chápe jako „systém kolektivně udržovaných znaků, věr, idejí, smýšlení a porozumění. Tento systém není uzavřen v myslích individuů, nýbrž je zakotven ve sdílených symbolech, které jsou hlavním prostředkem, skrze který lidé komunikují svůj pohled na svět a své hodnoty.“ (Holý 1996: 2) Stejně jako kultura, není ani národní identita daná, nýbrž neustále reprodukováná, komunikovaná, měnící se.

Jak už napovídá sám název knihy, vyjadřují dle autora Češi ambivalentní postoj k národu, jakožto entitě spojující všechny Čechy, a k sobě samým, jakožto příslušníkům

tohoto národa. Jak ukazuje, Češi vidí ostatní Čechy často v negativních termínech (jako závistivé, konformní a nesnášenlivé, ale také jako ty, co mají „zlaté české ručičky“). Český národ je, na druhou stranu, charakterizován jako vysoce kulturní národ s bohatou a dlouhou historií, postavený na rovnoprávných a demokratických základech (Holý 1996: 76-77). Vlastní národ vnímají Češi nikoli jako kulturní výtvar, nýbrž jako přirozeně danou entitu, do které se člověk narodí⁵³ (Holý 1996: 68). Národ je tedy vnímán jako přirozeně existující, sahající svými kořeny do daleké minulosti, kdežto stát je vytvořená konstrukce, může být proto také národem odmítnut.⁵⁴ Ladislav Holý ovšem nechtěl pouze ukázat obraz českého národa v určité etapě svých dějin, ale též upozornit na mechanismy, které formulují společné vědomí sebe sama, a na roli sociálního prostředí, v jehož rámci se kultura, stejně jako národní identita, znovu a znovu artikuluje a vyvíjí.

Je možné se tedy domnívat, že obraz „češství“ dostává v dnešní době trochu jiného významu, než jaký existoval například před patnácti lety, a to hlavně díky jinému sociálnímu, politickému a kulturnímu kontextu, ve kterém se významy, porozumění či symboly znovu utvářejí a reprodukují. Výzkum Národní identita II. (2003) dovolil zhodnotit určité aspekty vnímání národa a sounáležitosti s ním. Pohled na národ jako na silnou kulturní a historickou entitu potvrdily výpovědi respondentů, kdy 85 procent z nich vyjádřilo svoji hrdost na českou historii, 84 procent na umění a literaturu a 70 procent projevilo hrdost na vědecké a technologické úspěchy.⁵⁵ Obraz „češství“, který byl dle Holého vnímán jako přirozeně daná entita reprodukcující se z pokolení na pokolení a zahrnující všechny Čechy, kteří žijí v rodné

⁵³ „The verb with which the loss of national identity is described indicates again that Czechs conceptualise national identity not as culturally constructed but as naturally given. The key to the Czech cultural construction of national identity, of the relationship between the individual and the nation, and of the nation as a natural entity is the metaphor of the birth. The process of national revival is referred to as ‚národní obrození‘, ‚the rebirth of the nation‘. From the key metaphor of birth follow further metaphorical elaborations, such as that their homeland is the mother of all Czechs.“ (Holý 1996: 68)

⁵⁴ Toto Holý ukazuje na příkladu Sametové revoluce, která měla znamenat osvobození národa z područí státu. Dle jeho mínění byl převrat motivován především národními zájmy. Odmítnutí komunistického režimu bylo činně především na základě jeho rozporu s demokratickým obrazem českého národa. To dokresluje poukázáním na národní symboly, které zde hrály podstatnou roli (od národních vlajek přes vzpomínky na dobu první republiky atd.). Prvky nacionalismu, dle Holého, nebyly tedy způsobeny rozpadem komunistického režimu, nýbrž byly jednou z jeho příčin.

⁵⁵ Zajímavé je srovnání těchto odpovědí s Německem a Irskem. Zatímco Irové jsou velmi hrdí na svoji historii (93 %), Němci potom pouze ve 40 procentech. To je ovšem nutno vidět v historickém kontextu, kdy většina Němců se stále ještě vyrovnává s událostmi první a druhé světové války. To je patrné i mezi mladými lidmi, kteří těmito událostmi nebyli přímo zasaženi (ač nepřímo skrze své příbuzné, prarodiče). Zatímco je všeobecně rozšířené, že příklon k extrémní pravici se opět objevuje mezi německou mládeží, především potom v určitých oblastech bývalého východního Německa, já osobně mám opačnou zkušenost. Hodně mladých lidí, které jsem během svého studia ve Frankfurtu nad Mohanem potkala, bylo nějakým způsobem angažováno v boji proti fašismu a neonacismu. Svě dojmy zde nijak negeneralizují, už jenom z toho důvodu, že Frankfurt je multikulturní „západní“ město a má přátele univerzitní studentů, přesto si troufám tvrdit, že je jejich přístup k této problematice viditelně rozdílnější než například u českých vysokoškoláků, neboť se neustále konfrontují s národní minulostí a snaží se s ní, ač často rozdílným způsobem, vyrovnat.

zemi a spojuje je stejný jazyk, se proměňuje. Z následující tabulky je možné vyčíst, kterým znakům přiřkládají Češi největší váhu k tomu, aby mohl být člověk vnímán jako opravdový Čech. Ze zkoumaných tvrzení se ukázala nejdůležitější schopnost mluvit česky, cítit se být Čechem, ale také mít české občanství a žít v České republice po většinu svého života. Ovšem, například respekt k českým politickým institucím a zákonům se ukázal silnější než tvrzení mít české předky. Zdá se tedy, že určité hodnoty, které mohly být dříve rozhodující ve vnímání sebe sama, se opět reartikulují a dostávají nových významů. Ačkoli tedy je možné se domnívat, že také národnost a občanství bude možné vnímat jak na rovině etnicko-nacionální, tak na rovině politické, jak bylo ukázáno v Irsku a v Německu, faktorová analýza toto neodkryla, nýbrž vyextrahovala pouze jediný faktor (viz. příloha C).

TABULKA 6.1.: NÁRODNOST A OBČANSTVÍ (V PROCENTECH)

Někteří lidé říkají, že následující věci jsou důležité k tomu, aby se člověk stal opravdovým Čechem. Někteří ale říkají, že důležité nejsou. Jak důležité jsou dle vás následující vlastnosti?	Důležité	Nedůležité	Nemohu vybrat	Odpověď chybí
Být narozený v České republice	74,2	20,4	0,5	4,5
Mít české občanství	82,1	12,6	0,2	5,1
Žít v České republice po většinu svého života	78,1	17,2	0,5	4,1
Být schopen mluvit česky	87,3	7,7	0,3	4,7
Být křesťan	27,4	66,1	3,1	3,4
Respektovat české politické instituce a zákony	76,9	18,2	1,9	3,1
Cítit se být Čechem	83,9	11,1	0,7	4,3
Mít české předky	65,7	27,8	1,0	5,5

Poznámky: Původní čtyřstupňová škála (velmi důležité, důležité, nedůležité, velmi nedůležité) byla redukována na dvoustupňovou škálu (důležité, nedůležité). Velikost vzorku pro Českou republiku byla 1276.

Zdroj: ISSP 2003, Národní identita II.

6.3. Češi a přístup k imigrantům

V předchozí kapitole jsem naznačila, jaký je obraz „češství“ a jaké jsou podmínky k tomu, aby se člověk mohl stát opravdovým Čechem. Ukázalo se, že důležitými prvky, které jsou zde jmenované, je schopnost mluvit česky, cítit se být Čechem a mít české občanství. Nyní se pokusím odpovědět na otázku, jaký je přístup většinové populace k imigrantům.

Z tabulky 6.2. je možné vyčíst, že nejvíce respondentů se přiklonilo k tvrzení, že počet imigrantů by se měl velmi snížit (36,6 procent) nebo mírně snížit (28,9 procent), 22,6 procent respondentů vyjádřilo, že počet imigrantů by měl zůstat stejný, a necelé 4 procenta uvedla, že jejich počet by se měl mírně či velmi zvýšit.

TABULKA 6.2.: MYSLÍTE SI, ŽE POČET IMIGRANTŮ DO ČESKÉ REPUBLIKY BY MĚL...

	Velmi narůst	mírně narůst	zůstat stejný	mírně se snížit	velmi se snížit	Nemohu vybrat
N	10	40	289	369	467	74
Procenta	0,8	3,1	22,6	28,9	36,6	5,8

Poznámka: Součet procentuálních hodnot neodpovídá 100 % kvůli zaokrouhlení a kvůli vyloučení z tabulky chybějící či zamítnuté odpovědi (N=27, %=2,1).

Zdroj: ISSP 2003, Národní Identita II.

Obava z imigrantů je ještě čitelnější v další tabulce. Téměř dvě třetiny souhlasily s tvrzením, že imigranti zvyšují zločinnost, více než polovina uvedla, že imigranti berou českým lidem práci a polovina souhlasila s tím, že vláda vynakládá na pomoc imigrantům příliš mnoho peněz. Ani odpověď na otázku, zda jsou imigranti prospěšní pro ekonomiku země, nebyla nijak příznivá, téměř polovina respondentů s tímto tvrzením nesouhlasila. Nejvíce ambivalentní se ukázala otázka, zda imigranti zlepšují společnost tím, že přinášejí nové nápady a kulturu. Ačkoli 30 procent respondentů vyjádřilo neutrální stanovisko, kolem 44 procent na ni odpovědělo záporně. Za zmínku stojí též chybějící odpovědi, které jsou nápadně vyšší než bylo například v případě Irska a Německa. Obraz imigranta je tedy v očích české veřejnosti nastíněn v negativních termínech. Kdo je ale tento imigrant? Jsou to ilegální imigranti přicházející z východních zemí a pracujících na stavbách či ti, přicházející z bohatších zemí Evropské unie či USA do nově se otevírajících poboček zahraničních firem? Domnívám se, že obraz imigranta se značně liší dle země, ze které přichází i dle statutu, který je mu přikládán.

TABULKA 6.3.: VZTAH K IMIGRANTŮM (V PROCENTECH)

Existují rozdílné názory o imigrantech z jiných zemí žijících v České republice. Do jaké míry souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky?	Souhlasím	Ani souhlasím ani nesouhlasím	Nesouhlasím	Nemohu vybrat	Chybí odpověď
Imigranti zvyšují zločinnost	66,8	17,0	7,2	1,2	7,8
Imigranti jsou obecně vzato prospěšní pro ekonomiku země	13,8	28,1	49,0	2,2	7,0
Imigranti berou práci lidem, kteří se narodili v České republice	53,6	22,3	15,4	1,2	7,6
Imigranti zlepšují českou společnost tím, že přinášejí nové nápady a kulturu	15,4	30,3	44,4	2,8	7,1
Vláda vynakládá na pomoc imigrantům příliš mnoho peněz	49,2	25,0	11,7	8,2	6,0

Poznámky: Původní pětistupňová škála (Určitě souhlasím, spíše souhlasím, ani souhlasím ani nesouhlasím, spíše nesouhlasím, určitě nesouhlasím) byla redukována na třístupňovou škálu (souhlasím, ani souhlasím ani nesouhlasím, určitě nesouhlasím). Velikost vzorku 1276.

* Migranty se zde rozumí lidé, kteří se přišli do České republiky usadit.

Zdroj: ISSP 2003, Národní identita II.

Názory na imigraci a imigranty ovlivňuje do značné míry sociální a kulturní prostředí země, předně potom média, která reprodukuje názory žurnalistů, politiků i odborníků na migraci. Roku 2003, kdy se předložený výzkum konal, probíhala, dle Jana Černíka (2007: 68-69), v médiích diskuse o imigraci a integraci, do které spadaly témata o uprchlících, především potom o uprchlících z Čečenska na jaře 2003, stejně tak o ilegálních pracovních imigrantech a jejich vlivu na ekonomiku země. Jak dále píše, média se podílejí na vytváření stereotypů o určitých imigrantských skupinách, například Albánci jsou často nahlíženi jako drogoví překupníci, Ukrajinci jako ilegální levná pracovní síla, Vietnamci jako stánkoví prodejci a Rusové jako mafiáni (Černík 2007: 69). Stereotypizaci podléhá též muslimská nepříteli početná (proto občas označovaná jako neviditelná) komunita, která je v novinách prezentována na základě své odlišnosti a možné hrozby pro společnost (Křížková 2007: 48-53). Dle Bitricha a Palečka (2007: 79-85) jsou imigranti českými tištěnými médii představováni různými způsoby ve vztahu k české ekonomice a pracovnímu trhu. Jednak jako ti, kteří jsou pro ně hrozbou, ale také jako ti, kteří jim více méně prospívají. Dále konstatují, že diskriminace některých cizinců na pracovním trhu je téma, nad kterým se média příliš nepozastavují, nahlíží je jako samozřejmost.

Analýzy médií (Křížková 2007, Bitrich a Paleček 2007) odrážejí všeobecné klima, který ve společnosti ohledně imigrantů panuje. Migranti jsou často vnímáni jako hrozba jak pro zemi, tak pro jednotlivce samotné tím, že jim „vezmou“ práci a naruší společnou kulturu,

vědomí společné identity. Jejich nová kultura není příliš vítána. Na otázku, zda by si etnické minority měly udržet vlastní tradice a kulturu či zda by měly přijmout kulturu většinové populace, 45 procent respondentů se přiklonilo k druhé možnosti, 30 procent k první (ISSP 2003, Národní identita II.).

Je možné se domnívat, že imigrace se v budoucnu ještě navýší, a že migranti budou přicházet nikoli pouze za krátkodobým výdělkem, ale že mnozí z nich se zde budou chtít usadit. Právě obecně vyjadřovaná nejistota a často i nepřátelství vůči cizincům může být jejich důvodem uzavřít se do vlastních komunit. Jak píše Jan Černík (2007: 70), „*česká společnost není explicitně xenofobní, nýbrž inkorporace imigrantů do veřejných sfér je blokována skleněnou zdí sociální distance.*“ Aby měli nově příchozí možnost integrace, je nutné když ne rozbít, tak alespoň ztenčit onu zeď postavenou mezi „námi“ Čechy a „nimi“ migranty a pokusit se reformulovat naše vnímání národnosti a národní identity, jež by bylo schopné do sebe zahrnout i ty, kteří se od nás etnicky či kulturně liší, chtějí však s námi sdílet základní principy demokratické společnosti.

Závěrem: imigrace do Irska, Německa a České republiky

V předchozích kapitolách jsem zhodnotila pracovní migraci do Irska, Německa a České republiky na pozadí vybraných migračních teorií. Pozornost jsem také věnovala roli národní identity a jejím proměnám a problematice přístupu většinové populace přijímající země k imigrantům. Ačkoli v každé zemi probíhají migrační procesy odlišným způsobem a jsou charakteristické jiným etnickým složením imigrační populace, je zde možné nalézt určité shodné momenty. V první části této kapitoly se zaměřím na otázku samotné migrace a poté přenesu svoji pozornost k vnímání národnosti a občanství a k přístupu k imigrantům, přičemž se budu věnovat především závěrům z empirické analýzy.

Zatímco Německo se pracovní imigraci otevřelo už v padesátých letech dvacátého století, především kvůli pracovním náborům ze zemí jako je Itálie, bývalá Jugoslávie, Turecko nebo Řecko, jež měly být pouze dočasného rázu a napomoci ekonomické konjunktury tím, že zaplní prázdná pracovní místa nacházející se především v těžkém průmyslu, Irsko a Česká republika byly svědky většího počtu přicházejících imigrantů až od devadesátých let dvacátého století. I zde se však tyto země liší. Irsko, jež od sedmdesátých let začalo být svědkem ohromných ekonomických a sociálních změn, jež byly vyvolány příznivou ekonomickou politikou, ale též participací v mezinárodních organizacích a výhodnou polohou v rámci Evropské unie a její podporou (Ugba 2007: 169), přilákalo řadu imigrantů nacházejících své uplatnění na volných místech na neuvěřitelně rychle se rozrůstajícím pracovním trhu. Česká republika byla, jak uvádí Uherek (2003: 194), od začátku devadesátých let zemí především tranzitní, představovala tzv. nárazníkovou zónu v migraci mezi Západem a Východem.

Na příkladu Irska jsem představila tzv. koncept globálních měst, jež vychází z teorie světového systému, dělící svět na centra a periferie a zdůrazňující vztah mezi migrací a historií střetávání, kolonizace a intervence světových hegemonií se světem méně vyspělých států. Dle Sassen (2001), úspěšnost globálních měst, symbolizujících ekonomická, sociální či politická centra, závisí na jejich schopnosti přilákat různé druhy migrantů, speciálně potom těch, jež by zaplnili volná místa v nižších i vyšších spektrech pracovního trhu, přičemž stále větší důraz je kladen na získání právě (vysoce) kvalifikovaných a vzdělaných migrantů. Toto je patrné na případu Irska, jehož pracovní trh potřebuje především (vysoce) kvalifikované migranty v oborech jako je IT nebo některá odvětví kvalifikovaných služeb (například zdravotnictví nebo stavební inženýrství), stejně ovšem tak vyžaduje imigranty, jež by zajistili méně kvalifikovanou práci například ve stavebnictví, potravinářství a službách, ale také

v domácnosti. Tyto tendence jsou ovšem patrné též v Německu, které se potýká s nedostatkem kvalifikovaných pracovníků, ale i v České republice.⁵⁶ Ačkoli tento koncept nabízí pochopení určitých migračních procesů z makro hlediska, neodpovídá například na otázku, jak je možné vysvětlit fakt, že migrace často probíhá z jedné lokace do jedné specifické destinace. Zde dostává na důležitosti teorie sociálních sítí a sociálního kapitálu, které jedinci využívají při svém rozhodnutí migrovat. Na teorii sociálních sítí navazuje též koncept etnických nik a etnických ekonomických enkláv zdůrazňující zakotvenost jedinců v jejich sociálním a kulturním prostředí a to i během takových ekonomických aktivit, jako je například podnikání. Tyto koncepty vysvětlují, proč určité etnické skupiny okupují některé specifické obory či ekonomická odvětví. Zde jsem zmínila například filipínskou migrační skupinu, jež je tvořena převážně ženami, nacházející v Irsku uplatnění ve zdravotnictví, v Německu tureckou minoritu, která učinila v posledních desetiletích krok od práce v těžkém průmyslu k samostatnému podnikání, nebo v Česku na příkladu vietnamské komunity, kterou je možné často nalézt v souvislosti s obchodováním s potravinami či textilem, ukrajinské skupiny mířící především do stavebnictví nebo do specifických odvětví služeb nebo čínské komunity pracující převážně v pohostinství, prodeji oděvů či výuce tradičních čínských umění (Obuchová 2002). Migranti se tedy nerozhodují k migraci pouze na bázi kalkulu nákladů a výnosů s migrací spojených (viz. klasické migrační teorie), ale jsou opředeni sociálními sítěmi, které jim ulehčují nejen výběr destinace, ale též základní orientaci v nich, popřípadě i nalezení práce.

Své důležité místo v rámci migračních studií nabývá transnacionální migrace. Ta zdůrazňuje roli sociálních, ekonomických, politických a kulturních vazeb, jež přesahují hranice jednoho státu. „Transmigranti“ zůstávají propojeni se svou vlastí nejen sociálně, což je umožněno například rozvíjející se telekomunikací či relativně levnou dopravou, ale též ekonomicky, kdy zasílají do svých domovů remittance a investice (Glick Schiller 1995).⁵⁷ Z makro hlediska si potom všímá role států v tomto procesu. Smith a Guarnizo (2006) argumentují, že stát vysílající pracovní sílu se snaží v mnoha případech udržet loajalitu tohoto typu migrantů tím, že na ně rozšíří ekonomické či sociální a kulturní požadavky vůči němu. Dle Smitha a Guarnize (2006: 10) tento moment představuje paradox dnešní doby, kdy jsme

---

⁵⁶ V Německu se například vede diskuse o otevření pracovního trhu migrantům s univerzitním vzděláním z nových členských zemí Evropské unie, zatímco bude stále prodlužovat pracovní omezení migrantů na nižších postech (IHned.cz 16.7.2008). V České republice potom například probíhá pilotní projekt MPSV týkající se náboru kvalifikovaných pracovníků z jiných zemí (www.mpsv.cz).

⁵⁷ Z Německa bylo roku 2006 zasláno do jiných zemí 12,345 milionů US\$, z Irska 1,947 milionů US\$ a z Česka 2,831 milionů US\$. V těchto částkách jsou zahrnuty remittance pracovníků, kompenzace zaměstnanců a transfery migrantů (Migration and Remittances factbook 2008).

svědky simultánního růstu volných globálních procesů a exkluzivních, svázaných a ohraničených nacionalismů. Transnacionální teorie tvrdí, že „transmigranti“ nejsou vykořenění jedinci, neztrácejí v procesu migrace svojí identitu, nýbrž v přijímající zemi k ní přidávají novou, opět se zde zakořeňují. Na mikro úrovni potom zdůrazňuje mimo jiné roli gender, kdy se tradiční genderové vzorce v transnacionálním prostoru opět reprodukují a znovu artikuluji, místo aby byly eliminovány (Yeoh a Willis 2004). Transnacionální povaha migrace je patrná už ve jmenované migraci z Filipín do Irska, Turecka do Německa či Ukrajiny do Česka.

Výše zmiňované teorie se shodují v důležité roli sociálního, ekonomického, politického a kulturního prostředí, které ovlivňuje jak rozhodnutí k migraci, tak pozici migrantů v přijímající zemi.

Je zřejmé, že imigrace proměňuje etnické složení přijímající země. Inkorporace imigrantů do společnosti se značně liší v souvislosti s faktory, jako je migrační politika země, přístup většinové populace i samotný charakter imigračních skupin (Portes 1995). S jejich přítomností vyvstává otázka nejen o udělování občanství, ale též o samotné povaze národa. Jak uvádí Jenkins a Sofos (1996), Německo, které před dobou utváření národních států bylo rozdrobeno na řadu menších celků s odlišnou kulturou, muselo projít bolestným definováním sebe sama jako sociálně-kulturního celku ještě předtím, než jej bylo možné určit politicky. Německý národ byl definován na základě rodového následovnictví (na rozdíl například od Francie, jež určuje národnost na bázi politické sounáležitosti). Tento etnický prvek byl důležitý i při formování Irska, jehož národní identita byla definovaná na základě vymezování se především vůči Anglii, její kultuře a náboženství, a České republiky, mající jako „druhé“ Německo a německou kulturu. S tímto historickým pohledem na národnost souvisí i udělování občanství, jež bylo rezervováno pro příslušníky etnického národa. Příchod imigrantů do země ovšem vybízí k reartikulaci samotného vnímání národnosti. Právě redefinování národní identity z etnicko-nacionálních termínů na spíše politické je, dle některých autorů (například Mac Éinrí 2001), zásadní pro úspěšnou integraci imigrantů. Faktorová analýza, jež byla aplikovaná na sérii otázek pocházejících z mezinárodního šetření Národní identita II. (ISSP 2003) opravdu odhalila v případě Německa a Irska dva faktory, z nichž jeden mohl být pojmenován jako „etnicko-nacionální“, zahrnující v sobě položky odkazující k důležitosti pro vnímání národnosti narození v dané zemi, etnické předky či náboženství země, a druhý jako „politický“, definovaný důležitostí respektování státních institucí a zákonů a v německém případě též důležitostí jazykové znalosti. Je zde tedy patrná

určitá tendence v proměně vnímání národnosti. Česká republika toto dělení nepotvrdila, ačkoli je možné se domnívat, že určitý náznak se objevuje i zde (viz. příloha: Shrnutí). Pro úspěšné včlenění imigrantů do společnosti je důležité tázat se, jaký je přístup k nim z pozice populace přijímající země, proto jsem věnovala pozornost také této otázce. Výzkum Národní identita II. ukazuje, že Irové mají ze všech zemí nejvstřícnější vztah k imigrantům (30 procent respondentů například prohlásilo, že počet imigrantů by měl zůstat stejný, 58 procent potom uvedlo, že jejich počet by se měl snížit, v porovnání s Německem, kdy 21 procent uvedlo, že jejich počet by měl zůstat stejný a 65 procent odpovědělo, že by se měl snížit, a s Českou republikou, kdy se 23 procent vyjádřilo pro stejný stav a 66 procent se přiklonilo pro jejich snížení). Zatímco Němci a Češi silně souhlasí, že imigranti zvyšují zločinnost, Irové spíše nesouhlasí. Irové také ve větší míře souhlasili, že imigranti jsou prospěšní pro ekonomiku země, Němci a Češi nikoli. Německo a Irsko se ovšem shodlo, že imigranti zlepšují společnost tím, že do ní přinášejí nové nápady a kulturu, Češi ani zde nesouhlasili. Tyto výpovědi je ovšem třeba vidět v širším kontextu, kdy Irsko je ještě relativně nová imigrační země a stále se nachází v době velké ekonomické prosperity, přičemž imigranti jsou viděni v souvislosti s tímto procesem. Německo je tradičně vůči imigrantům více skeptické, což se objevuje i v médiích a ze slov politiků. Podobně tak v České republice, kde imigranti stále představují cizí, spíše nechtěný prvek. Sledujeme-li však migrační trendy v minulých letech, je namístě se domnívat, že imigrace do České republiky se bude zvyšovat. Uzavírání se před imigranty by mohlo vést k takovým důsledkům, jako je vznik etnických enkláv, jež mohou být centry radikálních, proti většinové společnosti namířených postojů. Právě negativní přístup k imigrantům ze strany většinové společnosti, který je patrný z výzkumu, může být jedna z největších překážek úspěšné integrace těchto jedinců do společnosti, je proto nezbytné věnovat této otázce patřičnou pozornost.

Přílohy

Příloha A (Irsko)

Explorační faktorová analýza – obraz národnosti a občanství v Irsku

1. Výzkumný záměr

Teoretické poznatky tvrdí, že národnost a občanství lze vnímat dvojím způsobem, jednak na základě společného etnického původu, kdy se příslušnost k národnosti předává z pokolení na pokolení a tedy i občanství je rezervováno především pro členy této etnické skupiny, a dále na základě vnímání národnosti z hlediska politické sounáležitosti, kdy pro to, aby se člověk stal členem národa, není podstatný jeho etnický původ, nýbrž respekt politických hodnot a zákonů, znalost jazyka a loajalita vyjadřovaná k tomuto národu. Na tomto místě se pokusím potvrdit či vyvrátit tuto domněnku na základě aplikování explorační faktorové analýzy na sérii otázek zkoumající právě vztah k národnosti a občanství. Tuto proceduru provedu postupně na datech z Irska, Německa a České republiky, čímž docílím mezinárodního srovnání. V této kapitole se zaměřím na výstupy z irského šetření.

2. Data

K řešení výzkumného problému mi sloužila data z výzkumu ISSP (International Social Survey Programme), speciálně potom modul Národní identita II. z roku 2003. Výzkumy ISSP se konají téměř každoročně už od roku 1984 a v nynější době na něm spolupracuje více než čtyřicet zemí světa. Výzkumy se soustřeďují na zkoumání rozdílných sociálních témat, jako je rodina, náboženství, sociální nerovnost, občanství nebo právě národní identita, jejíž výzkum proběhl poprvé roku 1995 a opakoval se o osm let později, v roce 2003. Výstupy z výzkumů jsou dostupné v centrálním archívu (Zentralarchiv für empirische Sozialforschung, Köln, v Německu). Irsko se účastní od roku 1986 a výzkum zajišťuje Social Science Research Centre, University College, Dublin.

Na projektu Národní identity roku 2003 spolupracovalo 33 zemí. Typ výběru, stejně jako metody terénního výzkumu a velikost vzorku se v jednotlivých zemích liší. Výběr zastupující

Irsko byl vybrán z třístupňového složeného pravděpodobnostního výběru dospělé populace získané z volebního registru. Metoda výběru probíhala formou přímého rozhovoru. Velikost vzorku pro Irsko je 1065. Data byla následně vážena (ISSP 2003 Codebook: 60-63).

3. Hypotéza

Na bázi teoretického dělení a závěrů z výzkumů týkajících se vazbem k národu, které je určeno dle dvou linií vyjádřených v termínech etnického nacionalismu a civilního nacionalismu (například Schmidt a Keil 2007), vznesu domněnku, že konstrukce obrazu národní identity, neboli toho, co je možné nazývat jako „pravé češství“ či „pravé irství“, bude možné vnímat dvojím způsobem, za prvé na bázi etnicko-nacionální a za druhé na bázi politické.

4. Položky zahrnuté do analýzy

TABULKA A.1.: IRSKÁ NÁRODNÍ IDENTITA	
Někteří lidé říkají, že následující věci jsou důležité k tomu, aby se člověk stal opravdovým Irem. Některí ale říkají, že důležité nejsou. Jak důležité jsou dle vás následující vlastnosti...	
Být narozený v Irsku	1= Velmi důležité
Mít irské občanství	2= Spíše důležité
Žít v Irsku po většinu svého života	3= Spíše nedůležité
Být schopen mluvit Irsky	4= Velmi nedůležité
Být katolík	8= Nemůže vybrat
Respektovat irské politické instituce a zákony	9= Chybějící
Cítit se být Irem	
Mít irské kořeny	

5. Výstupy explorační faktorové analýzy

TABULKA A.2.: KMO A BARTLETT – TEST

Kaiser-Meyer-Olkin measure of Sampling Adequacy		,842
Bartlett-Test of Sphericity	Approx Chi-Quadrat	2108,447
	df	28
	Sig.	,000

TABULKA A.3.: COMMUNALITY

		Extraction
Important: To have Irish citizenship	1,000	,610
Important: To have lived in Ireland for most of one`s life	1,000	,517
Important: To be able to speak Irish	1,000	,248
Important: To be a catholic	1,000	,402
Important: To respect Irish political institutions and laws	1,000	,810
Important: To feel Irish	1,000	,611
Important: To have Irish ancestry	1,000	,555
Important: to have been born in Ireland	1,000	,690

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Country_rec = Ireland (IE)

TABULKA A.4.: TOTAL VARIANCE EXPLAINED

Initial Eigenvalues				Extraction Sums of Squared Factor Loadings			Rotated Sums of Squared Loadings		
Component	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,432	42,899	42,899	3,432	42,899	42,899	3,023	37,789	37,789
2	1,011	12,632	55,531	1,011	12,632	55,531	1,419	17,741	55,531
3	,884	11,053	66,584						
4	,675	8,439	75,023						
5	,670	8,377	83,401						
6	,524	6,549	89,949						
7	,409	5,114	95,063						
8	,395	4,937	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Country_rec = Ireland (IE)

TABULKA A.5.: COMPONENT MATRIX		
	Component	
	1	2
Important: To have Irish ancestry	,744	
Important: To have irish citizenship	,741	
Important: To feel Irish	,724	
Important: To have lived in Ireland for most of one's life	,711	
Important: to have been born in Ireland	,709	-,432
Important: To be a catholic	,634	
Important: To be able to speak Irish	,495	
Important: To respect Irish political institutions and laws	,386	,813

Extraktion Method: Principal Component Analysis.

2 Components extracted.

Country_rec = Ireland (IE).

TABULKA A.6.: ROTATED COMPONENT MATRIX		
	Components	
	1	2
Important: to have been born in Ireland	,824	
Important: To have Irish citizenship	,777	
Important: To have lived in Ireland for most of one's life	,693	
Important: To have Irish ancestry	,671	,323
Important: To be a catholic	,579	
Important: To be able to speak Irish	,430	
Important: To respect Irish political institutions and laws		,900
Important: To feel Irish	,538	,567

Extraktion Method: Principal Component Analysis.

Rotation method: Varimax with Kaiser-Normalisierung.

Die Rotation ist in 3 Iterationen konvergiert.

Country_rec = Ireland (IE)

TABULKA A.7.: TRANSFORMATION COMPONENT MATRIX		
Component	1	2
1	,912	,411
2	-,411	,912

Extraktion Method: Principal Component Analysis.

Rotation method: Varimax with Kaiser-Normalisierung.

Die Rotation ist in 3 Iterationen konvergiert.

Country_rec = Ireland (IE)

6. Závěry z výstupů explorační faktorové analýzy

Osm položek zkoumajících vnímání národnosti a občanství bylo podrobeno explorační faktorové analýze na základě techniky metody hlavních komponent. Kaiser-Meyer-Oklinova hodnota dosáhla úrovně 0,842 (viz. tabulka A.2.), čímž byla překročena minimální doporučená hodnota 0,6 (Pallant 2001: 153) a Barlettův test dosáhl statistické signifikance, čímž se potvrdila vhodnost vytvoření faktorů z korelační matice.

Metoda hlavních komponent odhalila přítomnost dvou faktorů (viz. tabulka A.4), z nichž první vysvětluje 42,899 % varinace, druhý 12,632 %, celkem tedy vysvětlují 55,531 % celkové variance (respektive první 37,789 % a druhý 17,741 % v rotovaném řešení).

Tabulky A.5. a A.6. ukazují rozložení položek v rámci faktorů. Zaměřím-li se na rotované řešení, první faktor, který by mohl být nazvaný etnicko-nacionální přístup k národnosti a občanství, zahrnuje položky „mít irské kořeny“, „mít irské občanství“, „cítit se být Irem“ „být schopen mluvit irsky“ „žít v Irsku po většinu svého života“ „být katolík“ „být narozený v Irsku“. Druhý zastupuje nejsilněji položka „respektovat irské politické instituce a zákony“. Dále se zde objevuje položka „mít irské kořeny“, ta je ale daleko silnější v prvním faktoru. Téměř totožný se ukázal vliv položky „cítit se být Irem“. To může být vysvětlováno možným dvojím chápáním této otázky, neboť vnímat a cítit národnost se dá jak z hlediska politického, tak etnicko-nacionálního. Navíc je zde patrná difference mezi „být narozený v Irsku“ a položkou „respektovat irské politické instituce a zákony“, jež jsou důležitými protichůdnými stanovisky v diskusi týkající se občanství. Můžeme tedy potvrdit domněnku, že vnímání „opravdového irství“ je činěno na dvou rovinách, etnicko-nacionální a politické.

Příloha B (Německo)

Explorační faktorová analýza – obraz národnosti a občanství v Německu

1. Výzkumný záměr

Mým úkolem zde bude, stejně jako na případu Irska a České republiky, prozkoumat problematiku vnímání národnosti a občanství za pomoci dat z mezinárodního šetření ISSP 2003, Národní identita II. Na tomto místě se pokusím potvrdit či vyvrátit domněnku, že i v případě Německa je možné tvrdit, že vnímání občanství a národnosti je činěno dle dvou hlavních linií, totiž na bázi etnicko-nacionální a na bázi politické.

2. Data

Stejně jako v případě Irska (příloha A), budu i zde vycházet z výstupů výzkumu ISSP 2003, Národní identita II. Německo patří mezi jednoho ze zakládajících členů tohoto mezinárodního šetření a jeho centrum je Zentrum für Umfragen, Methoden und Analysen (ZUMA).

Pro Německo byl jako typ výběru použit dvoustupňový náhodný výběr založený na jménech a adresách uložených na městských úřadech. Metoda sběru dat proběhla formou samostatného vyplnění dotazníku respondentem za přítomnosti tazatele. Velikost vzorku pro Německo byla 1287, z toho 850 pro západní Německo a 437 pro východní Německo. Jelikož je výběr pro východní Německo neúměrně vysoký, bylo nezbytné data vyvážit (váhící faktor pro východní Německo je 0,547722 a pro západní Německo 1,232524) (ISSP 2003 Codebook:50-53).

3. Hypotéza

Na bázi teoretického dělení a závěrů z výzkumů týkajících se vazbem k národu, které je určeno dle dvou linií vyjádřených v termínech etnického nacionalismu a civilního

nacionalismu (například Schmidt a Keil 2007), vznesu domněnku, že konstrukce obrazu národní identity, neboli toho, co je možné nazývat jako „pravé češství“ či „pravé německví“, bude možné vnímat dvojím způsobem, za prvé na bázi etnicko-nacionální a za druhé na bázi politické.

4. Položky zahrnuté do analýzy

Podobně jako na případě Irska (příloha A) a České republiky (příloha C) budu i zde zkoumat, zda je možné nalézt v sérii proměnných, vyextrahovaných z výzkumu ISSP 2003, Národní identita II., určité latentní struktury. K tomuto účelu mi poslouží explorační faktorová analýza (speciálně metoda hlavních komponent) aplikovaná na následující položky:

TABULKA B.1.: NÁRODNOST A OBČANSTVÍ		
Někteří lidé říkají, že následující věci jsou důležité k tomu, aby se člověk stal opravdovým Němcem. Někteří ale říkají, že důležité nejsou. Jak důležité jsou dle vás následující vlastnosti...		
Být narozený v Německu		1= Velmi důležité
Mít německé občanství		2= Spíše důležité
Žít v Německu po většinu svého života		3= Spíše nedůležité
Být schopen mluvit německy		4= Velmi nedůležité
Být křesťan		8= Nemůže vybrat
Respektovat německé politické instituce a zákony		9= Chybějící
Cítit se být Němcem		
Mít německé kořeny		

5. Výstupy explorační faktorové analýzy

TABULKA B.2.: KMO A BARTLETT – TEST		
Kaiser-Meyer-Olkin measure of Sampling Adequacy		,833
Bartlett-Test of Sphericity	Approx Chi-Quadrat	2741,752
	df	28
	Sig.	,000

TABULKA B.3.: COMMUNALITY		
		Extraction
Important: To have German citizenship	1,000	,592
Important: To have lived in Germany for most of one`s life	1,000	,566
Important: To be able to speak German	1,000	,642
Important: To be a Christian	1,000	,381
Important: To respect German political institutions and laws	1,000	,559
Important: To feel German	1,000	,581
Important: To have German ancestry	1,000	,695
Important: to have been born in Germany	1,000	,645

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Country_rec = Germany (DE)

TABULKA B.4: TOTAL VARIANCE EXPLAINED									
Initial Eigenvalues				Extraction Sums of Squared Factor Loadings			Rotated Sums of Squared Loadings		
Component	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,534	44,170	44,170	3,534	44,170	44,170	2,740	34,252	34,252
2	1,135	14,185	58,354	1,135	14,185	58,354	1,928	24,102	58,354
3	0,901	11,262	69,617						
4	0,607	7,593	77,210						
5	0,572	7,155	84,365						
6	0,496	6,202	90,567						
7	0,414	5,171	95,739						
8	0,341	4,261	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Country_rec = Germany (DE)

TABULKA B.5.: COMPONENT MATRIX		
	Component	
	1	2
Important: To have German citizenship	,769	
Important: to have been born in Germany	,755	
Important: To have lived in Germany for most of one`s life	,750	
Important: To feel German	,738	
Important: To have German ancestry	,727	-,408
Important: To be a Christian	,474	-,396
Important: To respect German political institutions and laws	,444	,601
Important: To be able to speak German	,560	,579

Extraktion Method: Principal Component Analysis.

2 Components extracted.

Country_rec = Germany (DE).

TABULKA B.6.: ROTATED COMPONENT MATRIX		
	Components	
	1	2
Important: To have German ancestry	,829	
Important: to have been born in Germany	,775	
Important: To have lived in Germany for most of one's life	,645	,387
Important: To have German citizenship	,631	,440
Important: To be a Christian	,615	
Important: To be able to speak German		,796
Important: To respect German political institutions and laws		,747
Important: To feel German	,492	,582

Extraktion Method: Principal Component Analysis.
Rotation method: Varimax with Kaiser-Normalisierung.
Die Rotation ist in 3 Iterationen konvergiert.
Country_rec = Germany (DE)

TABULKA B.7.: TRANSFORMATION COMPONENT MATRIX		
Component	1	2
1	,818	,575
2	-,575	,818

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation method: Varimax with Kaiser-Normalisierung.
Country_rec = Germany (DE)

6. Závěry z výstupů explorační faktorové analýzy

Stějně jako v případě Irska, osm položek týkajících se percepce národnosti a občanství bylo zkoumáno explorační faktorovou analýzou na základě metody hlavních komponent. Kaiser-Meyer- Oklinova hodnota dosáhla úrovně 0,833 (viz. tabulka B.2.), čímž byla překročena minimální doporučená hodnota 0,6 (Pallant 2001: 153) a Barlettův test dosáhl statistické signifikance, čímž se potvrdila vhodnost vytvoření faktorů z korelační matice.

Metoda hlavních komponent odhalila přítomnost dvou faktorů (viz. tabulka B.4), vysvětlujících celkem 58,354 % celkové variance, přičemž první faktor vysvětluje 44,170 % a druhý 14,185 %. Zaměříme-li se na rotované řešení (tabulka B.6.), zjistíme, že první faktor zahrnuje nejsilněji položky vztahující se k důležitosti mít německé předky, být narozen v Německu, žít v Německu po většinu života, stejně tak mít německé občanství a být křesťanem. Jedná se tedy o faktor shlukující etnicko-kulturní požadavky na národnost a občanství. Druhý faktor je spíše politického rázu, neboť klade největší důraz na znalost

němčiny a respekt politických institucí a zákonů. I zde je silně zastoupena položka cítit se být Němcem, která je přítomna též v prvním faktoru. Jak už bylo zmíněno v případě Irska, člověk se může ztotožňovat s národem jak na základě kulturně-etnických hodnot, tak na základě hodnot politických. V druhém faktoru jsou také zastoupeny položky kladoucí důležitost na dlouhodobý pobyt v Německu a na vlastnění německého občanství. To se zdá být v souladu s v té době diskutovaným právem na občanství, které dotyčný získává, prokáže-li, že žije v Německu už delší dobu.

I v případě Německa tedy můžeme mluvit o dvojím pohledu na národnost a občanství, na základě „politického“ přístupu a nebo „eticko-nacionálního“ přístupu.

Příloha C (Česká republika)

Explorační faktorová analýza – obraz národnosti a občanství v České republice

1. Data

Česká republika se stala členem ISSP v roce 1991 a výzkum je koordinován Sociologickým ústavem AV ČR. Pro výzkum Národní identita II., který se konal v roce 2003, byl pro Českou republiku použit třístupňový stratifikovaný pravděpodobnostní výběr: 1. stratifikovaný pravděpodobnostní výběr volených oblastí, 2. stratifikovaný pravděpodobnostní výběr domácností a 3. výběr člena domácnosti založený na technice „Kish Grid“. Byla zvolena technika přímých rozhovorů. Sesbíraná data byla následně vážena na základě statistické ročenky ČSÚ z roku 2003. Celková velikost vzorku byla 1276 (ISSP 2003 codebook:38-40).

2. Výzkumný záměr a položky zahrnuté do analýzy

Podobně jako na případě Irska (příloha A) a Německa (příloha B) budu se i zde zabývat hledáním skrytých struktur v sérii proměnných, získaných z výzkumu ISSP 2003, Národní identita II.. K tomuto účelu mi poslouží explorační faktorová analýza (speciálně metoda hlavních komponent) aplikovaná na následující položky:

TABULKA C.1.: NÁRODNOST A OBČANSTVÍ	
Někteří lidé říkají, že následující věci jsou důležité k tomu, aby se člověk stal opravdovým Čechem. Někteří ale říkají, že důležité nejsou. Jak důležité jsou dle vás následující vlastnosti...	
Být narozený v České republice	1= Velmi důležité 2= Spíše důležité 3= Spíše nedůležité 4= Velmi nedůležité 8= Nemůže vybrat 9= Chybějící
Mít české občanství	
Žít v České republice po většinu svého života	
Být schopen mluvit česky	
Být křesťanem	
Respektovat české politické instituce a zákony	
Cítit se být Čechem	
Mít české předky	

3. Výstupy explorační faktorové analýzy

TABULKA C.2.: KMO A BARTLETT – TEST		
Kaiser-Meyer-Olkin measure of Sampling Adequacy		,842
Bartlett-Test of Sphericity	Approx Chi-Quadrat	2289,086
	df	28
	Sig.	,000

TABULKA C.3.: COMMUNALITY		
		Extraction
Important: To have Czech citizenship	1,000	,637
Important: To have lived in Czech Republic for most of one`s life	1,000	,566
Important: To be able to speak Czech	1,000	,495
Important: To be a Christian	1,000	,099
Important: To respect Czech political institutions and laws	1,000	,214
Important: To feel Czech	1,000	,477
Important: To have Czech ancestry	1,000	,421
Important: to have been born in Czech Republic	1,000	,554

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Country_rec = Czech republic (CZ)

TABULKA C.4: TOTAL VARIANCE EXPLAINED									
Initial Eigenvalues				Extraction Sums of Squared Factor Loadings			Rotated Sums of Squared Loadings		
Component	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,463	43,291	43,291	3,463	43,291	43,291			
2	,992	12,395	55,686						
3	,939	11,737	67,424						
4	,710	8,879	76,303						
5	,592	7,401	83,704						
6	,497	6,217	89,921						
7	,478	6,971	95,892						
8	,329	4,108	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Country_rec = Czech Republic (CZ)

TABULKA C.5.: COMPONENT MATRIX	
	Component
Important: To have Czech citizenship	,798
Important: To have lived in Czech Republic for most of one's life	,752
Important: to have been born in Czech Republic	,745
Important: To be able to speak Czech	,704
Important: To feel Czech	,691
Important: To have Czech ancestry	,649
Important: To respect Czech political institutions and laws	,462
Important: To be a Christian	,314

Extraction Method: Principal Component Analysis.

1 Component extracted.

Country_rec = Czech Republic (CZ).

4. Závěry z výstupů explorační faktorové analýzy

Stějně jako v případě Irska a Německa, osm položek týkajících se vnímání národnosti a občanství bylo podrobena explorační faktorové analýze na základě metody hlavních komponent. Kaiser-Meyer-Oklinova hodnota dosáhla úrovně 0,842 (viz. tabulka C.2.), čímž byla překročena minimální doporučená hodnota 0,6 (Pallant 2001: 153) a Barlettův test dosáhl statistické signifikance, čímž se potvrdila vhodnost vytvoření faktorů z korelační matice.

Navzdory očekávání však metoda hlavních komponent odkryla přítomnost pouze jednoho faktoru (viz. tabulka C.4), vysvětlujících celkem 44,291 % celkové variance. V případě České republiky tedy nemůže být potvrzeno dvojí možné vnímání národnosti z hlediska politického a etnicko-nacionálního.

Shrnutí

Faktorová analýza, jež byla aplikovaná na populaci Irska, Německa a České republiky na základě výstupů z výzkumu Národní identita II., odhalila velmi zajímavý fakt: ve dvou ze zkoumaných populací (Irsku na Německu) byly národnost a občanství vnímány dvěma hlavními způsoby, a to jednak po linii spíše etnicko-nacionální a jednak po linii postavené více na politických hodnotách. Ačkoli data z výběru České republiky vyextrahovala pouze jediný faktor, lze se domnívat, že i zde se rysuje určitá distinkce, neboť druhý faktor, který nebyl zahrnut do analýzy, poněvadž se jeho hodnota nacházela těsně pod hranicí 1 (viz. tabulka C.4.), která byla stanovena jako limit, vysvětluje 12, 4 % variance, tedy podobnou hodnotu, jako například v Irsku. Prozkoumání tohoto do analýzy nezařazeného faktoru opravdu odhalilo, že je nejvíce sycen položkou podtrhující důležitost ctění demokratických institucí a zákonů.

Zaměřím se nyní na zhodnocení dvou faktorů, jež byly extrahovány v případech Irska a Německa. První faktor, který byl později označen jako etnicko-nacionální, v sobě v obou zemích zahrnuje velmi silně položku pokládající důležitost narození v zemi k tomu, aby byl dotyčný vnímán jako opravdový Ir nebo Němec. Velmi důležitou se ukázala též proměnná o důležitosti občanství, přičemž ta se v případě Německa promítala, ač v menší míře, i do druhého faktoru. V Německu se naopak na vysvětlení tohoto prvního faktoru podílelo nejvíce tvrzení kladoucí důležitost mít německé předky, které bylo vyšší i v případě Irska. Položka referující k důležitosti žít většinu života v dané zemi se též vyprofilovala do „etnicko-nacionálního“ faktoru, ač byla v menší míře v Německu zastoupena i ve faktoru druhém. Jak bylo ukázáno v kapitole věnované Irsku, náboženství, speciálně katolictví, hraje stále důležitou roli ve vnímání národnosti. Proto se tato položka promítla též do prvního faktoru definovaného etnicko-nacionálně, jež má blíže k tradičnímu vnímání irské národnosti. Ačkoli náboženství v Německu nehraje tak důležitou roli v pohledu na národnost, přesto je tato položka zastoupena i zde. Rozdíl se ukázal ve vnímání důležitosti jazyka, který je v Irsku součástí tradičně vnímané národní identity, zatímco v Německu je tato zastoupena jednoznačně v druhém faktoru, jež se vztahuje k jejímu politickému definování. Důvod je především ten, že irský jazyk je spíše symbolem tradičního „irství“ a v podstatné části Irska není hlavním komunikačním jazykem, kterým je angličtina.

Druhý faktor byl v obou případech jednoznačně zastoupen položkou vztahující se k důležitosti respektovat irské nebo německé politické instituce a zákony. V případě Německa byl tento faktor nejsilněji sycen právě proměnnou vyzdvihující důležitost německého jazyka. Je proto namístě označit tento faktor jako „politický“. Poslední položka, totiž důležitost cítit se být Němcem či Irem, byla téměř rovnoměrně zastoupena jak v Německu tak v Irsku v obou faktorech. To se dá vysvětlit nejednoznačností tohoto tvrzení, neboť jedinec je může cítit být členem národa jak na bázi politické, tak etnicko-nacionální.

Použitá literatura:

- Abadan-Umat, N.: 1997. Ethnic business, ethnic communities, and Etno-politics among Turks in Europe. In: Emek M. Uçarer a Donald J. Puchala. *Immigration into Western Societies: Problems and Policies*. London and Washington: Pinter.
- Appiah, K.A.: 2001. Identita, autenticita, přežití: Multikulturní společnosti a sociální reprodukce. In: Taylor, Ch.: *Zkoumání politiky uznání. Multikulturalismus*. Praha: Nakladatelství Epocha.
- Asis, M.M.B.: 2006. The Philippines Culture of Migration. (On-line) <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?id=364>. (Cit. 19.6.2008)
- Ausländerzahl 2007. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- Baldwin-Edwards, M., Schain, M.: 1994. *The Politics of Immigration in Western Europe*. Ilford: Frank Cass.
- Baršová, A.: 2005. *Integrace přistěhovalců v Evropě: od občanské integrace k multikulturalismu a zpět?* Konference Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. 24. ledna 2005. (Dostupné on-line) http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/ABarsova_Integrace_pristehovalcu_v_Evrope.pdf. (12.7.2008)
- Basch, L. et al.: 1994. *Nations Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Amsterdam: Gordon and Breach Publisher.
- Bauman, Z.: 1998. *Europe of Strangers*. Working Paper Series. Oxford.
- Bauman, Z.: 2002. *Tekutá modernost*. Praha: Mladá fronta.
- BBC News 2004. *Ireland notes to the end of birth rights*. 13.6.2004. (Dostupné on-line) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3801839.stm>. (2.7.2008)
- Bělina, P. et al.: 1999. *Dějiny evropské civilizace II*. Praha: Paseka.
- Bigham, B.: 1979. *Colonists in Bondage: Indentured Servants in America*. Early American Life. 10/5. Str. 30-33.
- Bitrich, T., Paleček, J.: 2007. Jak se v českém tisku diskriminuje, když se píše o zaměstnání cizinců? In: *Cizinci, našinci a media. Mediální analýzy*. Multikulturní Centrum Praha o.s. Str. 79-85.
- Blumer, H.: 1958. Race prejudice as a sense of group position. Znovu vytištěno v: Hughey, M.W.: 1998. *New Tribalisms*. Houndmills: Macmillan Press.
- Borjas, G.J.: 1990. *Friends or Strangers: The Impact of Immigrants on the U.S. Economy*. New York: Basic Books.
- Bourdieu, P.: 1980. *Le capital social: notes provisoires*. Actes de la recherche en sciences sociales. Vol. 31. Str. 2-3.
- Bruff, I.: 2007. *Role migrantů pracujících v odvětví IT v Irsku: komplikovaná a proměnlivá souvislost mezi nedostatkem kvalifikované pracovní síly a volbou kariéry*. Migraceonline.cz. (On-line) <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2033015>. (Cit. 18.6.2007)
- Calhoun, C.: 1997. *Nationalism*. Minneapolis: Open University Press.
- Cleaver a Terry: 2008. *Sending money home: Worldwide remittance flows to developing countries*. (On-line) <http://www.ifad.org/events/remittances/maps/index.htm>. (Cit. 8.6.2008)
- Coser, L.A.: 1956. *The functions of social conflict*. Glencoe, Illinois: Free Press.
- CSO. 2006. Central Statistical Office. (On-line) <http://www.cso.ie/statistics/nationalityagegroup.htm>. (Cit. 17.6.2008)
- CSU 2006. Demografická příručka 2006. (on-line) <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/kapitola/10n1-06-2006-0400>. (cit. 5.7.2008)
- CSU 2007. Zaměstnání cizinců dle země, pohlaví a zaměstnaneckého statutu. (On-line) <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/03004D46F2>. (6.7.2008)
- Cyrus, N.; Vogel, D.: 2007. Germany. In: A. Triandafyllidou; R. Gropas, *European Immigration. A Sourcebook*. Hampshire: Ashgate.
- Čaněk, M.; Grill, J.: Diskuse o multikulturalismu v ČR: chápání, kritiky, politiky. Rozhovor s Pavlem Baršou 2005. Multikulturní centrum Praha. www.migraceonline.cz.
- Černík, J.: 2007. Czech Republic. In: A. Triandafyllidou a R. Propas, *European Immigration. A Sourcebook*. Hampshire: Ashgate.
- Čornej, P. et al.: 1999. *Dějiny evropské civilizace I*. Praha: Paseka.
- Demuth, A. 2000: Some Conceptual Thoughts on Migration Research. In B. Agozino: *Theoretical and Methodological Issues in Migration Research*. Aldershot: Ashgate.
- Department of Social and family Affairs. 2008. Ireland. (On-line) <http://www.welfare.ie/topics/ppsn/ppsstat.html>. (Cit. 24.6.2008)

- DETE. Department of Enterprise, Trade and Employment Ireland. *Total Work Permits issued by Year and by Category: 1999-2003*. (On-line) [Total Work Permits issued by Year and by Category: 1999-2003](#) (cit. 25.6.2008)
- Drbohlav, D.; Janská, E.; Šelepová, P.: 2001. Ukrajinská komunita v České republice. Výsledky dotazníkového šetření. In: T. Šišková; *Menšiny a migranti v České republice*. My a oni v multikulturní společnosti 21. století. Praha: Portál. Str. 89-97.
- Drbohlav, D., Uherek, Z.: 2007. Reflexe migračních teorií. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, 112/2.
- Dumon, W.: 1989. Family and migration. In: *International Migration* 27/2. Str. 251-270.
- Düvell, F.: 2006. *Europäische und internationale Migration. Einführung in historische, soziologische und politische Analyse*. Hamburg: LIT VERLAG.
- Duymez, I.: 1988. Selbständige Erwerbstätigkeit von Ausländern als Integrationsindikator. *Zeitschrift für Ausländerrecht und Ausländerpolitik*, 2. Centrum für Türkeistudien, Türkei-Sozialkunde. Opladen: Leske+Budrich. 1994.
- Eryilmaz, A.: 2002. At Home Abroad. *Periodical on Turkey: Private View Issue 11: „German Turks“*. Private view/spring 2002. http://www.tusiad.us/content/uploaded/pw11At_Home_Abroad.pdf. (Cit. 8.6.2008)
- EUMC. 2003. *Migrants, Minorities and Employment: Exclusion, Discrimination and Anti-discrimination in 15 Member States of the European Union*. Equality & Diversity for an inclusive Europe. EUMC Comparative Study.
- Faist, T.: 2004. *Transnational Social Spaces. Agents, Network and Institutions*. Hampshire: Ashgate Publishing, Ltd.
- Foner, E.: 2007. *Forgotten Step Toward Freedom*. The New York Times. (On-line) <http://www.nytimes.com/2007/12/30/opinion/30foner.html?pagewanted=1& r=1> (Cit. 27.4.2008)
- Gellner, E.: 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha: Hřibál.
- Gijssberts, M.; Hagendoorn, L.; Scheepers, P.: 2004. *Nationalism and Exclusion of Migrants. Cross-National Comparisons*. Hampshire: ASHGATE.
- Glick Schiller, N. et al.: 1992. Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration. In: *Towards a transnational perspective on migration: Race, class, ethnicity and nationalism reconsidered*. New York: New York Academy of Science.
- Glick Schiller, N. et al.: 1995. *From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration*. *Anthropological Quarterly*, 68.
- Gogh, van T.: 2001. *Lack of Self Respect*. Publikováno v Het NRC Handelsblad Cultureel Supplement 15.6.2001. (Dostupné on-line) <http://www.militantislammonitor.org/article/id/349>. (12.7.2008)
- Gordon, M.M.: 1964. *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins*. New York: Oxford University Press.
- Grenovetter, M.: 1985. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*. 91. Str. 481-510.
- Guarnizo, L.E.: 1997. The emergence of transnational social formation and the mirage of return migration among Dominican transmigrants. *Identities* 4: 281-322.
- Habermas, J.: 2001. Boje o uznání v demokratickém právním státě. In: Ch. Taylor, *Zkoumání politiky uznání. Multikulturalismus*. Praha: Nakladatelství Epocha, Filosofický ústav AV ČR.
- Holičová, A.: 2008. *Modelování civilního nacionalismu, etnického nacionalismu a xenofobiích postojů*. Semestrální práce, Katedra sociologie FF UK.
- Holý, L.: 1996. *The Little Czech and the Great Czech Nation*. National identity and the post-communist social transformation. Cambridge: Cambridge University Press.
- ILO Bulletin of Labour Statistics*. (On-line) <http://laborsta.ilo.org>. (Cit. 27.4.2008).
- ISSP 2003. *Národní identita II*. National Identity II. ZA No. 3910. GENESIS.
- Janků, K.: 2006. *Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem*. Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 1/2006. Str. 13–27.
- Janská, E.: 2006. Ukrajinec – symbol levné pracovní síly v Česku, nebo zdroj investic na Ukrajině? *Geografické rozhledy*. Vol.5, 2006-2007. Str.: 2-3.
- Jenkins, B.; Sofos, S.A.: 1996. *Nation and Identity in Contemporary Europe*. London: Routledge.
- Keil, S.; Schmidt, P.: 2007. Ethnic nationalism, civic nationalism and out-group rejection in Germany, France and Great Britain. A Cross-national comparison with the ISSP 2003. In: S. Keil, *Staatsangehörigkeit, nationale Identität und Fremdenfeindlichkeit: Deutschland, Großbritannien und Frankreich im Vergleich*. Dissertation, Gießen.
- Kelleher, P.; Kelleher, C.: 2004. *Voices of Immigrants: The Challenges of Inclusion*. Dublin: Immigrant Council of Ireland.
- Keller, J.: 2002. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Kenny, S.: 2004. Ireland: A historical and Political Interpretation of the Irish Diaspora. In: M.I. Toro-Morn a H.

- Alice, *Migration and Immigration: A Global View*. Westport USA: Greenwood Press.
- Kilberd, D.: 1995. *Inventing Ireland*. London: Cape.
- Křížková, M.: 2007. Neviditelná menšina – analýza mediálního obrazu českých muslimů. In: *Cizinci, naši a media. Mediální analýzy*. Multikulturní Centrum Praha o.s. Str. 79-85.
- Liebig, T.: 2007. *The Labour Market Integration of Immigrants in Germany*. OECD social, employment and migration working papers. (On-line) <http://www.oecd.org/dataoecd/28/5/38163889.pdf>. (8.6.2008)
- Light, I.: 1972. *Ethnic Enterprise in America: Business and Welfare among Chinese, Japanese, and Blacks*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Light, I.; Bhachu, P.; Karageorgis, S.: 1989. *Migration Networks and Immigrant Entrepreneurship*. California Immigrants in World Perspective: The Conference Papers. Paper 1. Institute for Social Research, University of California, Los Angeles.
- Light, I.; Rosenstein, C.: 1995. Expanding the Interaction Theory of Entrepreneurship. In: A. Portes, *The Economic Sociology of Immigration. Essays on Network, Ethnicity, and Entrepreneurship*. New York: Russell Sage Foundation.
- Mac Éinrí, P.: 2001. *Immigration into Ireland: Trends, Policy response, Outlook*. (On-line) <http://migration.ucc.ie/irelandfirstreport.htm>. (Cit. 12.6.2008)
- Mac Éinrí, P.: 2002. Beyond tolerance: Towards Irish Models of Multiculturalism? Merriman Summer School 2002. (On-line) <http://migration.ucc.ie/merrimanrev.htm>. (25.6.2008)
- Mac Éinrí, P.: 2007. The Challenge of Migrant Integration in Ireland. Migrant Integration in Rural Areas– Evidence from New Countries of Immigration. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)* Vol. 9, No. 1, 2007.
- Maddison, A.: *Historical Statistics: World Population, GDP and per Capita, 1-2003 AD*. (On-line) <http://www.gdc.net/maddison/> (Cit. 10.5.2008).
- Massey, D.S.; Zenteno, R.M.: 1999. *The dynamic of mass migration*. Proceedings of the Academy of Science, USA. 96/9.
- Massey, Douglas S.: 1998. *Worlds in motion : understanding international migration at the end of the millennium*. - Oxford : Clarendon Press.
- McFadyen, C.: 2008. *Getting on: From Migration to Integration: Chinese, Indian, Lithuanian, and Nigerian Immigrants's Experience in Ireland*. Dublin: Immigrant Council of Ireland.
- McWilliams, D.: 2006. *The Pope's Children: Ireland's new Elite*. Dublin: Gill and Macmillan Ltd.
- Migration and Remittances Factbook 2008*. World Bank 2008. (On-line) www.worldbank.org/prospects/migrationandremittances. (19.6.2008)
- Mitchell, B.R.: 1992. *International Historical Statistics Europe*. New York: Stockton Press.
- Morokvasic, M.: 1984. Migrant women in Europe: a comparative perspective. In *Women on the Move*. Paris: UNESCO.
- Morokvasic, M.: 2003. Transnational Mobility and Gender: A View from Post-Wall Europe. In: Morokvasic, M. et al.: *Crossing Borders and Shifting Boundaries. Vol. 1. Gender on the Move*. Schriftreihe der Internationalen Frauenuniversität „Technik und Kultur“. Band 10, Opladen, Germany: Leske+Budrich. Str. 101-33.
- Münz, R.: 1995. *Where Did They All Come From? Typology and Geography of European Mass Migration in the Twentieth Century*. European Population Conference. Congres Europeen de Demographie. Milano, 4.-8.9.1995. (Dostupné on-line) <http://www.un.org/popin/confcon/milan/plen3/3rdplen.html>. (cit. 12.4.2008)
- Münz, R.: 1999. *Der wandernde Kontinent Massenmigration in Europa*. Studententext, Humboldt-Universität, Berlin.
- Murphy, N.W.: 2005. *Origins of Colonial Chesapeake Indentured Servants: American and English Sources*. (On-line) <http://www.pricegen.com/resources/servants.htm>. (Cit. 13.5.2008). (Původně vyšlo v National genealogical Society Quarterly, 93/1. Str.5-24.)
- Myrdal, G.: 1944. *An American Dilemma: the Negro Problem and Modern Democracy*. New York: Harper. Vol.1.
- National Skills Bulletin*. 2007. A Study by the Skills and Labour Market Research Unit (SLMRU) in FÁS for the Expert Group on Future Skills Needs. Dublin: SRMRU.
- Nedomová, A.; Kostelecký, T.: 1997. The Czech National Identity. Basic results of the 1995 National Survey. *Czech Sociological Review*, Vol. 5, No. 1. Str. 79-92.
- Nešpor, R.Z.: 2005. Reemigrace českých západních emigrantů v 90. letech 20. století z hlediska ekonomické sociologie. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, Vol. 41, No. 1.: Str. 31-55.
- Nonneman, W.: 2007. *European Immigration and the Labour Market*. The Transatlantic Task Force on Migration and Integration. Mpi- Migration Policy Institute. (On-line) www.migrationinformation.org/transatlantic/ImmigrationEULaborMarket_72507.pdf. (Cit. 17.7.2008)
- Obuchová, L.: 2002. *Čínská komunita v České republice 2001*. Orientální ústav AVČR.
- O'Connell, P.J.: 1999. *Astonishing Success: Economic Growth and the Labour Market in Ireland*. ILO

- Employment and Training Paper No. 44. Geneva: ILO. (Dostupné on-line)
<http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/publ/etp44.htm>. (Cit. 16.6.2008)
- OECD.stat. 2008. OECD Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics.
<http://stats.oecd.org/wbos/Index.aspx?usercontext=sourceoecd>. (Cit. 16.6.2008)
- Oso Casas, L.; Garson, J.-P.: 2005. *The Feminisation of International Migration*. Migrant Women and the Labour Market: Diversity and Challenges. OECD and European Commission Seminar. Brussels, 26-27 Zář 2005. (Dostupné on-line)
 ec.europa.eu/employment_social/employment_analysis/imm/imm_migrwom05_oso_gars_en.pdf. (Cit. 20.5.2008)
- Ouředníček, M.: 2003. Sociální geografie Prahy. Pracovní text. (On-line)
<http://www.natur.cuni.cz/~slamak/sgp/textsgp.html>. (cit. 5.7.2008)
- Pallant, J.: 2001. *SPSS-Survival manual*. Buckingham: Open Press University.
- Piore, M.: 1979. *Birds of Passage*. New York: Cambridge University Press.
- Portes, A.: 1995. *The Economic Sociology of Immigration. Essays on Network, Ethnicity, and Entrepreneurship*. New York: Russell Sage Foundation.
- Portes, A.; Borocz, J.: 1989. *Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on Its Determinants and Modes of Incorporation*. In: International Migration Review 23/3. Str. 606-630.
- Portes, A.: 1990. From South of the Border: Hispanic Minorities in the United States. In: V. Yans-McLaughlin, *Immigration Reconsidered: History, Sociology, and Politics*. New York: Oxford University Press. Str. 160-184.
- Portes, A.; Sensenbrenner, J.: 1993. *Embeddedness and immigration: Notes on social determinant of economic action*. American Journal of Sociology. 98. Str. 1320-1350.
- Potts, L.: 1988. *Weltmarkt für Arbeitskraft*. Hamburk: Julius.
- Respekt 2008. Legální migrace-otevřená šance 2008, rozhovor s D. Drbohlavem. Vydáno 4.2.2008.
- Rodriguez, R.M.: 2002. Migrant Heroes: Nationalism, Citizenship and the Politics of Filipino Migrant Labor. *Citizenship Studies*, Vol.6, No.3. Str. 341-356.
- Roubal, O.: 2003. *Když se řekne identita - regionální identita III. část*. In: *SOCIOweb 15-16*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Ruchames, L.: 1967. The Sources of Racial Thought in Colonial America. *Journal of negro History* 52.
- Sassen, S.: 1988. *The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and labor Flow*. New York: Cambridge University Press.
- Sassen, S.: 2001. *The Global City: Strategic site/new frontier*. Globalization – a symposium on the challenges of closer global integration. July 2001. (on-line) <http://www.india-seminar.com/2001/503/503%20saskia%20sassen.htm>. (Cit. 17.7.2008)
- Sassen, S.: 2004. We seem to have forgotten history. The Guardian. 26.2.2004. (Dostupné on-line)
<http://www.guardian.co.uk/politics/2004/feb/26/eu.immigrationandpublicservices2>. (27.6.2008)
- Sayan, S.; Tekin-Koru, A.: 2007. *Remittances, Business Cycles and Poverty: The Recent Turkish Experience*.
http://mpira.ub.uni-muenchen.de/6029/1/MPRA_paper_6029.pdf. (Cit. 8.6.2008)
- Scott, J.: 2000. Rational Choice Theory. In: G. Browning, A. Halcli, F. Webster: *Understanding Contemporary Society: Theories of The Present*. Sage Publications.
- Sen, Faruk: 2002. Forty years later: Turkish Immigrants in Germany. *Periodical on Turkey: Private View Issue 11: „German Turks“*. Private view/spring 2002. (on-line)
http://www.tusiad.us/content/uploaded/pw11Turkish_Immig_Ger.pdf. (Cit. 8.6.2008)
- Schmitter Heisler, B.: 2000. The Sociology of Immigration. In: C.B. Brettell; J.F. Hollifield: *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. New York: Routledge.
- Smith, A. E.: 1998. *Colonists in Bondage: White Servitude and Convict Labour in America, 1607-1776*. Baltimore: Genealogical Publishing, Co.
- Smith, M.P.; Guarnizo, L.E.: 2006. Transnationalism from bellow. *Comparative Urban and Community Research*. Vol. 6. Str. 3-35.
- Stalker, P.: 1994. *The Work of Strangers: A survey of international labour migration*. Geneve: International Labour Office.
- Statistisches Bundesamt. 2005. *Datenreport 2004: Zahlen und Fakten über die Bundesrepublik Deutschland*. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt.
- Statistisches Bundesamt. 2006. *Stukturdaten zur Migration in Deutschland 2004*. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt.
- TAM, 2004. *Almanya'daki Türk ve Göçmen Nüfusun Boyutu (Size of Turkish Migrant Population in Turkey)*, Essen: Turk Arastirmalari Merkezi (Zentrums für Türkeistudien/Center for Turkish Studies).
- Taylor, Ch.: 2001. *Zkoumání politiky uznání. Multikulturalismus*. Praha: Nakladatelství EPOCH.
- The Observer. 2006. *Dublin heralds a new era in publishing for immigrants*. 12.3.2006. Guardian News and

- Media Limited. (On-line) <http://www.guardian.co.uk/media/2006/mar/12/pressandpublishing.business3>. (25.6.2008)
- The World Bank Program. 2006. *Migration, remittances and Economic Development: The The World Bank Program*. International Symposium on International Migration and Development Turin, June 28-30, 2006. (On-line) www.un.org/esa/population/migration/turin/Turin_Statements/WORLDBANK.pdf. (cit. 8.6.2006)
- Todaro, M.: 1969. A Model of Migration and Urban Unemployment in Less-developed Countries. *The American Economic Review*, 59.
- Toro-Morn, M.I., Alicea, M.: 2004. *Migration and Immigration*. London: Greenwood Press.
- Triandafyllidou, A.; Gropas, R.: 2007. *European Immigration. A Sourcebook*. Hampshire: Ashgate.
- Ugba, A.: 2007. Ireland. In: Triandafyllidou, A.; Gropas, *European Immigration. A Sourcebook*. Hampshire: Ashgate.
- Uherek, Z.: 2003. Cizinecké komunity a městský prostor v České republice. *Sociologický časopis*, Vol. 39, No. 2, Str. 193-216.
- United Nations 2006. *Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision*. Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat. (on-line) <http://esa.un.org/migration>. (cit. 14.7.2008)
- Valdez Moses, M.: 2003. *Wherever green is worn? Multiculturalism in contemporary Ireland*. Culture and Review. Critical Essey. Reason. (On-line) <http://www.reason.com/news/show/28667.html>. (26.6.2008)
- Velký sociologický slovník I. 1996. Praha: vydavatelství Karolinum.
- Velký sociologický slovník II. 1996. Praha: vydavatelství Karolinum.
- Vlachová, K.; Řeháková, B.: 2004. *Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě*. Sociologický časopis. 40/4. Str. 489-508.
- Wallace, C.: 2001. The New Migration Space as a Buffer Zone? In: C. Wallace, D. Stola; *Patterns of Migration in Central Europe*. Houndmills: Palgrave. Str. 72-83.
- Wallerstein, I.: 1974. *The Modern World System*. New York: Academic Press.
- Wilpert, C.; Gitmez, A.: 1987. A micro-society i ran athnic community? Social organizations and ethnicity amongst Turkish migrants in Berlin. In: J. Rex, D.Joy, C. Wilpert, *Immigrant Associations in Europe*. Aldershot: Gower.
- Wilpert, C.: 1992. The use of social network in Turkish migration to Germany. In: M. Kritz et al.: *International Migration Systems: A Global Approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Yeoh, B.; Willis, K.: 2004. Constructing Masculinities in Transnational Space: Singapore Men on the "Regional Beat". In: P. Jackson, P. Crang and C. Dwyer (eds.), *Transnational Spaces*. London: Routledge, p. 147-163.
- Zlotnik, H.: 2003. *The Global Dimensions of Female Migration*. Migration Information Source. (On-line) <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=109>. (Cit. 20.5.2008)